

Vliegerballon der Oostenrijksche luchtschipperafdeeling.

Aanteekeningen betreffende onze groote manoeuvres.

Wie in de laatste paar jaren aan de groote manoeuvres heeft deelgenomen en die van vorige jaren daarmede vergelijkt, zal vermoedelijk evenals ik tot de overtuiging zijn gekomen, dat er vooruitgang is te bespeuren. Er zit meer regelmaat in; meer eenheid in den aanval, meer activiteit bij de verdediging.

Ik wil niet zeggen, dat we zijn waar we wezen moeten, neen, verre van daar. Er wordt ook nu van tijd tot tijd flink heen en weer gemangeld, tengevolge van orders en tegenorders of heelemaal geen orders. Een enkele maal treedt ook nu nog wel eens een toestand in, waarbij in menigen boezem de verzuchting rijst: „nu begrijp ik er heelemaal niets meer van”, maar vooruitgang is er. Wie b.v. verleden jaar ¹⁾ den aanval op Garderen en dit jaar de beide eerste brigade-dagen heeft medegemaakt, zal daarvan een vrij wat beteren indruk hebben gekregen, dan van vorige manoeuvres in een nog niet zoo geheel lang verleden tijdperk, toen spotvogels beweerden, dat het eenige, wat zij er van begrepen hadden, was: „dat er niet twee, maar minstens vijf elkander vijandige partijen waren opgetreden”.

Voor dit heugelijk verschijnsel is een zeer eenvoudige oorzaak. Er wordt nl. in de laatste jaren meer werk gemaakt van troepenleiding en op de kaart, en bij kadermanoeuvres, en vooral gelukkig op het terrein bij bataljons- en regimentsoefeningen, alsmede bij veldoefeningen op meer uitgebreide schaal. Misplaatste zuinigheid, mazel epidemieën en influenza hebben het in de laatste jaren bijna geregeld afgelegd in den strijd tegen die hoogst nuttige oefeningen.

Er is een tijd geweest, dat ons brein zoodanig in beslag werd genomen door de „individueele opleiding” van den soldaat, dat men eigenlijk niet goed over het nut der groote manoeuvres dorst te praten, uit vrees van te worden aangezien voor achterlijk in de militaire wijsheid.

Deze tijd viel vrijwel samen met dien waarin vele wijzen van het oogeblik hadden uitgemaakt, dat Nederlandsche troepen nimmer in eenigszins grooter verband zullen optreden en dat dus oefening in grooter verband tijdverlies is. Ja, men ging verder en beweerde, dat bij die manoeuvres de soldaat niet alleen niets leerde, maar „dat alles er nog bij hem uitging” ook.

Dit laatste zou zeker in hoofdzaak bewijzen dat „alles er erg los in had gezeten”, maar ik wil gaarne toegeven, dat de miliciens, wanneer ze van de manoeuvres terugkomen, niet meer dezelfde verlegen, zoete,

¹⁾ Dit artikel werd geschreven in October 1900.

bange jongetjes zijn van uit den recruitentijd. Neen, ze zijn ontbaard of ontgroend, naar ge het noemen wilt, maar ze zijn tevens heel wat meer soldaat geworden in den waren zin des woords. Ze hebben geleerd zich wat te behelpen. Ze hebben zware vermoeienissen zingende doorstaan en bovenal, ze hebben gevoeld de kracht, die uitgaat van een groote massa, vereenigd onder één commando, en dat geeft onbewust een grooten moreelen steun. Dat doet den jongen soldaat voelen, dat hij wat is: een onderdeel van het groote machtige raderwerk, waarvan zooveel kracht kan uitgaan ten goede. En om hem onbewust dat gevoel in zich te doen opnemen, offer ik gaarne ieder jaar een paar weken op van de individueele oefeningen, hoe na mij die anders ook aan het harte gaan. Wanneer na die manoeuvres mijn jongens rondloopen met iets meer zelfbewust's in hun stap, met het hoofd wat meer rechtop en met wat meer vrijen blik in de nog kort tevoren zoo benauwde recruitenoogen, dan vergeef ik het hun gaarne, wanneer zij gedurende de voorbereidende schietoefeningen bij dit of dat vuur eerst bij de zooveelste beweging naar den vijand kijken, of wanneer zij een andere „individueele” ketterij begaan.

Bovendien, waarom zouden ze zooveel achteruitgaan? Ligt dit niet voor een deel aan de troepenofficiëren zelf? Geven wij in die dagen, gedurende welke wij in ons doen en laten in en buiten dienst zooveel nader bij den soldaat komen, wel altijd het voorbeeld van stramme discipline? Verliezen wij niet wel eens uit het oog, dat het voorbeeld veel, zoo niet alles doet, dat de soldaat in ons zijn model ziet en dat wij nooit moeten verwachten, dat hij beter zal worden dan dat model.

Zijn we wel altijd consequent gedurende die manoeevredagen in het bepalen van de oogenblikken, waarin we stramheid moeten eischen en die, waarin we de banden gerust wat kunnen laten schieten?

Laten we niet dikwijls die banden zelf uit zorgeloosheid langzamerhand glippen op oogenblikken, dat dit niet moest gebeuren, om dan plotseling met schrik te ontwaren, dat ze ons geheel uit de hand zijn gegleden?

Wanneer men soms onder een manoeuvre hoort uitroepen: „wat is het een Janboel”, dan zou men menigmaal daarop kunnen antwoorden: „dat was gedurende den marsch toen u zoo gezellig liep te babbelen, al wel te voorzien en let nu eens op, bij de zooveelste compagnie is het geen Janboel. Geeft u dat niets te denken?”

Maar ik voel, dat ik afdwaal. De oefeningen op meer uitgebreide schaal zijn vooral van onberekenbaar nut, omdat zij de helaas slechts kortstondige „individueele oefeningen” vormen voor alle hogere officieren, en voor Generalen Staf en Intendance. Het zijn de eenige *afdoende* oefeningen, die men die officieren geven kan. Kadermanoeuvres en oefeningen op de kaart zijn slechts gebrekkige leermiddelen, die een zeer goede leiding vorderen, willen zij enig nut afwerpen. Troepenleiding in den waren zin des woords leert men er niet mede. Het vooruitschuiven van blokjes op de kaart en het gooien met bataljons bij een

kadermanoeuvre gaat zelfs zoo gemakkelijk, dat men allicht daardoor de groote moeilijkheid van het „leiden” van troepen op marsch en in het gevecht gaat onderschatten.

Eerst door dit op het terrein te doen, leert men die bezwaren kennen. Door de routine alleen komt men tot de kennis van de vele omstandigheden, die er toe bijdragen om een bevel van den brigadecommandant aan de brigade op den langen hierarchieken weg van dien commandant naar den tirailleur langzamerhand van inhoud te doen veranderen of zelfs geheel te doen verdwalen. Op de kaart gebeurt zoo iets niet. Slechts door de routine kan men tot de ontdekking komen van allerlei gebeurlijkheden, die oppervlakkig zóó zonderling schijnen, dat men haast aan boos opzet zou gaan denken:

hoe een voorhoede zich in een gevecht wikkelt zijwaarts van den weg, en de hoofdmacht, die zij moet dekken, onbeschermd langs dien weg laat doormarceeren;

hoe een observatiepost op een toren zich vergist met Noord en Zuid, waardoor eene beweging des vijands het karakter schijnt te krijgen van het afsnijden onzer verbindingen;

hoe bij het weder voorwaarts gaan na een rust de achter de artillerie marcheerende bataljons kalm blijven staan en daardoor zooveel afstand verliezen, dat zij te laat of heelemaal niet meer in het gevecht komen;

hoe een voorhoede wel afmarcheert zonder dat de hoofdmacht die beweging volgt;

dat alles zijn zaken, die op de kaart niet voorkomen, doch wel bij de manoeuvres. Bij die manoeuvres, al is het door schade en schande, kan men leeren hoe dergelijke zaken zijn te voorkomen, maar bij kadermanoeuvres bestaat daartoe geen gelegenheid.

En och! de oorzaken zijn zoo diep eenvoudig.

Om zulke rampen te doen ontstaan is het voldoende, dat een ordonnans verdwaalt of door een vijandelijke patrouille wordt ingepikt; dat een milicien, die als verbindingsrot dienst doet, niet oplet, of dat een zenuwachtige afdeulingscommandant vergeet een bevel door te geven.

Een stafofficier, afkomstig van een bereden wapen, die nooit bij de infanterie gedetacheerd is geweest en zijn eerste manoeuvre medemaakt als chef van den staf eener brigade, — die nu eenmaal in hoofdzaak uit infanterie bestaat —, zal op een golvende heide, waar bovendien het vorige jaar plaggen zijn gestoken, tot de ontdekking komen, dat zijn berekeningen omtrent de snelheid van beweging van infanterie totaal niet kloppen. Wanneer de prachtige door hem bedachte verrassende omvatting geheel het karakter eener verrassing verliest, omdat die bataljons niet opschieten, zal hij misschien iets mompelen van: „die luie verd...”. Maar als hij eens wat meer manoeuvres heeft meegemaakt, dan zal hij inzien, dat zijn oordeel dien dag over die zwetende, zwaar bepakte menschen met hun bestoven gezichten en trekkende beenen onbillijk en onjuist is geweest. Onjuist door gebrek aan kennis, ontstaan door gebrek aan routine, zonder welke de grootste geleerdheid

en belezenheid en de mooiste curvimeters geen voldoende waarborg geven tegen onaangename verrassingen.

En door dat gebrek aan routine, geloof ik, ontstonden die manoeuvres, die soms op den spotlust werkten en tot zooveel manoeuvre-anekdoten aanleiding gaven; alleraardigst om onder een glaasje wijn te hooren vertellen, maar die hen, die nadenken, diep weemoedig stemmen of de vuist doen ballen, al naar de geaardheid van hun karakter.

Want die vertooningen, zoo grappig bij een manoeuvre, kosten in de werkelijkheid misschien duizende menschenlevens, die zonder nut verloren gaan.

In werkelijkheid kost één zoo'n grappige fout op een beetje groote schaal uitgehaald ons wellicht onze duur gekochte onafhankelijkheid.

Och, de zaak is eigenlijk zoo eenvoudig en gemakkelijk te begrijpen.

Heeft men routine, dan gevoelt men zich op zijn gemak en kan men in de volle beteekenis optreden als troepenaanvoerder, als troepenleider.

Ontbreekt de routine, dan heeft men zooveel met zichzelf te doen, om te zorgen, dat men geen fouten maakt, dat er geen tijd overschiet om ook nog veel aan den troep te denken.

Men is dan al blijde wanneer men tamelijk goede orders kan geven; maar om er voor te waken dat zij ook goed worden uitgevoerd, ze aan te vullen of in te grijpen waar dit noodig mocht zijn, te voelen waar en wanneer de beslissing zal vallen en dan ook te zorgen, dat men daar tijdig zelf met de reserves bij de hand is, kijk! dat is nog een heel andere zaak.

Zoo is het in het klein en zoo is het in het groot.

De eenige officieren, die in ons leger met kleine garnizoenen en kleine effectieven het geheele jaar door bij de infanterie werkelijk practisch geoefend worden, zijn de luitenants, al is het dan ook met kleine afdelingen. Met de kapiteins wordt het al minder.

Is er al zoo hier en daar niet een, die, in de weinige weken gedurende welke hij gelegenheid heeft zijne compagnie zelf te oefenen en *zichzelf* met die compagnie te oefenen, zóó op het oefeningsterrein gekomen tegen zijn oudsten luitenant zegt: „X wil je je gang maar gaan”?

En dan is dit niet uit luiheid, maar met die telkens wisselende reglementen en dat gebrek aan routine voelt hij zich voor die compagnie niet zeker meer en hij weet, dat het dien luitenant beter zal afgaan, dan hem zelf.

Welnu, bij zulk een compagnie zal het gedurende de manoeuvres ook een Janboel zijn; tenzij het dan ook weer die luitenant is, die eigenlijk commandeert. Zoo gaat het naar boven crescendo. En nu wil ik wel eens vragen wat er voor de hoogere troepenleiders met hun staven voor gelegenheid overblijft, om een beetje gemakkelijker in die leiding op te doen, wanneer men hun die manoeuvres ontnemt?

Wanneer ik hier voornamelijk spreek over brigade-oefeningen en brigade-commandanten dan is dat, omdat bij onze veldoefeningen op

meer uitgebreide schaal de brigade-dagen gewoonlijk den hoofdschotel vormen.

In den regel hebben we slechts twee eigenlijke divisie-manoeuvres, waarvan er gewoonlijk één mislukt en de laatste min of meer overgaat in wat wij zoo onder ons een parade-manoeuvre noemen, vermoedelijk onder den invloed van het uur, waarop den laatsten dag reeds een gedeelte der troepen weder naar de garnizoenen moet vertrekken.

Wat hier echter over brigades wordt gezegd geldt natuurlijk ook voor kleinere detachementen, bestaande uit verschillende wapens, en nog in hooger mate voor divisieën of dergelijke grootere troepenafdeelingen als men wenscht te laten optreden.

Heeft men veel manoeuvres medegemaakt en er over nagedacht, waarom de eene wel en de andere niet „gelukt”, dan vormt men zich langzamerhand eenige denkbeelden omtrent hetgeen men doen en laten moet, en wat er verder alzoo toe kan bijdragen, om ze wel te doen slagen, zoodat de deskundige onpartijdige toeschouwer kan zeggen: „die brigade is goed geleid”, of wat van nog meer belang is: dat de officieren, het kader en de minderen, waaruit de brigade bestaat, gevoeld hebben dat zij „geleid” werden: met kalmte en vaste hand, door eene leiding, die wist wat zij wilde en die niet maar „zoo'n beetje deed”, zooals ik dat vroeger wel eens hoorde noemen.

Het allereerste wat we daartoe noodig hebben is: een „vlotte” brigade-commandant, die er niet tegen opziet om vlug daár heen te rijden waar het noodig is en dat desnoods meermalen te doen, zelfs al leidt naar dat punt geen mooie rijweg, en wiens oogen nog goed genoeg zijn om op het terrein *zelf* te zien, wat daar gebeurt.

Die kwestie van „vlotheid op het terrein” is altijd van teeren aard.

Vele jaren geleden, toen ik nog pas kort officier was, maakten wij ons op de sociëteit eens vroolijk over het rijden van een der kameraden.

Een ouder collega sprak daarop de volgende wijze woorden: „Jongmensch, zeg een infanterist desnoods, dat hij een valsche munter is, of dat hij zijn vader heeft vermoord, maar zeg hem nooit, dat hij een slecht ruiter is, want dat zal hij je nooit vergeven”.

Ikgevoel dan ook maar al te goed, dat ik op het oogenblik een gevaarlijk stukje ga beginnen, maar het moet er uit: „Zeer vele onzer, niettegenstaande de gunstige uitzonderingen, zijn niet vlot op het terrein”.

Ja, ik weet het wel, ook op dit punt is vooruitgang en de meesten onzer, ja bijna allen rijden heel aardig „Moeder Pot” om of maken een ander daarmee overeenkomstig toertje van zoowat 1 $\frac{1}{4}$ uur met twee drafjes.

Maar, jongens, in de duinen of op een heide met wat hobbels en flinke diepe karresporen (ik spreek nog niet eens van een greppel of dergelijk onding), dan wordt het al weer heel iets anders.

Wanneer wij eenmaal op het paard zitten, gaan we er allemaal niet even graag zoo eens af; maar als we er eenmaal afgegaan zijn, gaan we er liefst niet meer dan hoogst noodzakelijk weer op.

Zit dat in den ouderdom? Och, ja! natuurlijk ook wel een beetje. Maar ik weet niet of het dat heelemaal is, want ik heb ook wel kolonels en generaals gezien, die vlotter waren dan menig jong luitenant.

Trouwens een paar jaar verschil doet in deze niet af en werkelijke „jeugdige” generaals zullen we wel nooit krijgen, zonder een nieuw NAPOLEONTISCH tijdvak.

Maar ook hier is het weer in hooge mate de routine.

Om op hoogen leeftijd nog vlot te paard te zijn, moet men jong veel gereden hebben.

Wij zijn nu eenmaal geen erg bereden natie. Het paard rijden is bij ons niet populair. Wie rijdt in ons land behalve de militairen, die het voor hun dienst moeten doen? Och, het zijn er maar zoo uiterst weinigen.

Ligt het aan het terrein? Ligt het aan het geld? Is het een kwestie van heriditeit? (om met mijn tijd mee te gaan). Misschien zoowat van alles bij elkaar; maar waar is het.

En om nu iemand van die onbereden natie te maken tot een vlot terrein-ruiter kan men niet volstaan met hem zoo nu en dan eens gedurende een wintercursus één of hoogstens twee keer per week, wat in de manège te laten ronddraaien.

Het bereden maken van luitenants-adjudanten en kapiteins zou vermoedelijk meer baten, maar..... dat kost veel geld en het is in ons land nu eenmaal gemakkelijker om geld los te krijgen voor doode weer-middelen dan voor oefening van het personeel.

Dat zal dus wel voorloopig tot de vrome wenschen blijven behooren.

Is vlotheid een deugd voor den brigade-commandant, bepaald onmisbaar is ze voor hen, die deel uitmaken van zijn staf. Ik bedoel hiermede natuurlijk niet alleen en bepaaldelijk de officieren van den Generalen Staf. Zijn zij bij het veldleger ingedeeld, dan is vlotheid voor hen een zoo gebiedende eisch, dat het niet noodig is, daarover nog veel te spreken; maar ik bedoel het geheele personeel van dienst, de toegevoegde officieren en ordonnansen inclus.

Nu over de laatsten, de ordonnansen, behoeven wij in ons leger zeer bepaald niet te klagen. Allen zijn niet volmaakt, maar de meesten gedeceideerd zeer goed, ze worden echter wel eens misbruikt of verkeerd gebruikt, waarover later meer.

De chef van den staf der brigade wordt soms dermate in beslag genomen door het ontleden der ingekomen berichten en het redigeeren van de bevelen van den brigade commandant, dat die omstandigheden hem den minst beweeglijken persoon maken van dien geheelen staf

De toegevoegde officieren, adjuncten, adjudanten, of hoe men ze verder noemen wil, moeten echter zoo beweeglijk zijn als kwikzilver.

Steeds en voortdurend moeten zij gereed zijn om daar te gaan kijken, waar de brigade-commandant of diens chef van den staf dat noodig vinden; om troepen te geleiden; om zich te overtuigen, dat orders goed worden uitgevoerd; dat bedoelde punten zijn bezet; of berichten betrek-

kelijk den vijand waaromtrent men twijfelt juist zijn; enz.; enz.

Maar daarom is het noodig, dat men officieren heeft die nog iets anders kunnen, dan de ingekomen berichten met rood en de uitgegane bevelen met blauw nummeren en dezelfde nummers met een korten inhoud overnemen in een notitieboekje, ten einde den bloedeloozen slag van den zooveelsten nabij dit of dat dorp te ontrukken aan de vergeetelheid, door er na terugkeer in het garnizoen een min of meer gefantaseerde geschiedenis van te schrijven, die terecht zal komen in het stof der archieven van het Ministerie van Oorlog of wellicht in de Verslagen, Rapporten en Memoriën; waarna niemand er meer een oog in zal slaan.

Daarvoor heeft men noodig: officieren (liever een paar meer dan een paar minder), die blik hebben op het terrein en op de grootte van verschillende troepenafdeelingen, die spoedig begrijpen, wat de brigadecommandant of diens chef van den staf willen en dat kort en duidelijk en op beleefden toon aan de troepenofficiëren weten mede te deelen, en die zich het hoofd niet op hol laten brengen door de gewichtigheid van hun tijdelijke functie.

Natuurlijk moeten zij vlot rijden en goed bereden zijn.

Dit laatste is een groote noodzakelijkheid. Hij, die meer dan eens in dergelijke functiën is opgetreden, weet hoe dikwijls hij soms op zoo'n manoeuvredag van het kastje naar den muur wordt gestuurd en hoe men zich dan menigmaal, en vooral wanneer de zenuwen een beetje aan het werk gaan, hoort naropen: „wat vlug, niet waar”? of „denk er aan, er is haast bij”! of „ik zou maar galop rijden”.

Is nu zulk een officier van een bereden wapen, dan zal hij misschien in zichzelf mopperen en denken, dat kost mij een hoop paardenvleesch, maar hij kan het dan ten minste doen.

Maar nu moet men niet van een bereden wapen zijn en een respectabel aantal kilø's wegen, omdat men nu niet van de kleinsten is, en dan „bereden” gemaakt zijn met een armzalig depot-paardje, waaronder er zijn, die het heusch niet kunnen helpen, maar die voor zulke strapatzen even onbruikbaar zijn als een oude versleten steenkolenboot voor een maillijn tusschen New-York en Londen. Ja! dan is de knapste en de vlotste officier, ofschoon beziel met den besten wil, door overmacht niet voldoende bruikbaar in zijne betrekking.

De latere Maarschalk DE CASTELANE maakte als twee-en-twintig-jarig officier, ik meen als pas aangesteld kapitein, den tocht naar Rusland mede in de functie van toegevoegd officier aan een der generaals van het groote hoofdkwartier. Leest men zijne mémoires, dan blijkt het, dat deze toegevoegde officieren in hoofdzaak dienst deden als ordonnans-officier. Welnu, toen hij den oorlog in gieng, nam hij niet minder dan 9 rijpaarden mede.

Men leest dan ook steeds „ik galoppeerde van... naar...”

Nu weet ik wel, dat wij voorloopig niet naar Moscou zullen trekken en dat de manoeuvres gewoonlijk maar een dag of acht duren; maar

ik weet ook, dat alle officieren, die eveneens gecommandeerd zijn geweest voor zoo'n baantje zonder uitzondering eendrachtig met mij in koor zullen instemmen, wanneer ik uitroep: „geeft den toegevoegden toch een paard van een veldeskadron” (En wanneer het kan, geeft hen er dan twee).

Ja, dat arme dier zal misschien een broekje aankrijgen. Als men het wenscht, zal ik zelfs gelooven, dat er wel eens een enkel een jaar eerder door op reform gesteld zal moeten worden.

Maar aan de oefeningen zal het ten goede komen en dat is toch per slot van rekening de hoofdzaak.

Gaarne zou ik dat ook verder naar beneden uitgebreid zien, naar de officieren, die toegevoegd worden aan de regimentscommandanten en de luitenants-adjudanten, wat zeker voor de leiding der troepen bevordelijk zou zijn, maar dan zou men zoowat de geheele cavalerie moeten uitkleeden.

Hoe dit in tijd van oorlog moet gaan, waar men dan in eens al die rijpaarden van daan moet halen, daarachter staat een groot vraagteken, dat veel zorg kan baren aan hen, die niet tevreden zijn met een volgens de eischen van netheid naar een bepaald model ingevuld mobilisatiestaatje.

Er is nog iets, dat soms veel kan bijdragen tot het goede verloop van een manoeuvre. Dat is een voldoende aantal deskundige scheidsrechters, die ter plaatse zijn, waar iets gebeurt waarbij hun uitspraak noodzakelijk wordt, ten einde een zonder staking der manoeuvre niet meer te ontwarren m $\acute{e}$ lée te voorkomen, of te verhinderen, dat afdeelingen van welk wapen ook, die in de werkelijkheid reeds duizend dooden zouden zijn gestorven, voortgaan met het verrichten van manoeuvreheldendaden.

Ik herinner mij, hoe wij eens van uit een bedekt terrein geheel onverwachts met ons bataljon het vuur openden op een marcheerende colonne.

Het was een volkomen verrassing.

De vijandelijke colonne bleef als vanzelf staan. Ik vermoed, dat de officieren elkaar een oogenblik beteuterd zullen hebben aangekeken, maar, aangezien ze toch nog wel een dikke honderd meter van ons af waren, was ten minste de uitdrukking van hun gelaat voor ons niet te onderscheiden.

Toen — ja er moest toch wel wat gebeuren — marcheerden de afdeelingen dood leuk zoo op een 150 meter met vieren uit de flank onder ons snelvuur om ons heen, maakten toen front en deployeerden en tirailleur.

Nu toen dat gebeurde, hoorde ik een luitenant tot zijn compagnies-collega zeggen: „Het is met de scheidsrechters als met de politieagenten; als je ze noodig hebt, zie je er nooit een”.

Dat was niet mooi van dien luitenant en hij overdreef daarbij in alle opzichten en dat doen jonge luitenants wel meer. Het was zelfs ook

dien dag niet eens heelemaal waar, want een oogenblik daarna kwam er een hulpscheidsrechter aanhollen, die uitmaakte, dat wij „omvat waren”, dus in een tactisch hoogst nadeelige positie verkeerden, dus onmiddellijk terug moesten. . . . en zoo deden wij al mopperende.

Want op de manoeuvres wordt dikwijls veel gemopperd onder het voetvolk. Maar dat heeft niet veel te beteekenen. Men meent het zoo erg niet, het lucht eens op, men loopt er geen kilometer minder om en is 's avonds weer even opgewekt en vroolijk alsof er nooit werd gemopperd.

Dat die hulpscheidsrechter dat zoo „uitmaakte” en dat onze toenmalige bataljonscommandant zich daar zonder meer in schikte, kwam vermoedelijk omdat zij beiden kort voor de manoeuvres nog niet eens er aan hadden gedacht de 2^e alinea van § 65 van het voorschrift „Veldmanoeuvres” door te lezen en daardoor den inhoud van die alinea vergeten hadden. Het handelen naar dien inhoud kan echter kleine wrijvingen en prikkelingen voorkomen, en om mijn lezers de moeite te besparen dat voorschrift op te gaan zoeken, zal ik hun vertellen dat die alinea aldus luidt:

„De hulpscheidsrechters zijn niet bevoegd op eigen gezag beslissingen „te nemen”.

En daarom te meer zal het zooveel waard zijn, wanneer op het goede oogenblik een scheidsrechter bij de hand is.

Hoe gaat het gewoonlijk.

De scheidsrechters krijgen van den leider der oefeningen, tevens hoofdscheidsrechter, meestal den vorigen avond de aan de beide partijcommandanten verstrekte opdrachten en de door deze genomen dispositiën.

Hoofdscheidsrechter en scheidsrechters kunnen zich dus een tamelijk goed beeld vormen van het verloop, dat de manoeuvre vermoedelijk nemen zal en daarop is dan ook in den regel de wijze van verdeling van den arbeid der scheidsrechters gegrond.

Maar nu zijn er dikwijls den volgenden dag allerlei verrassingen, die de zaak geheel anders doen verloop.

Wanneer er nu niet een voldoende aantal scheidsrechters aanwezig is, die de verschillende afdelingen van beide partijen begeleid hebben, maar er zijn er slechts enkelen, die zich van tevoren naar het „vermoedelijk” beslissingspunt hebben begeven, dan kan het moeilijk anders, of er zal meer dan eens op het onverwachte beslissingspunt geen scheidsrechter aanwezig zijn.

Ik weet wel, dat ik eentonig wordt, door weder over die eeuwige vlotheid te gaan spreken, maar toch is die ook hier niet zonder invloed.

Laat daarom ieder jaar met de manoeuvres een goed aantal scheidsrechters medegaan, dan blijven er, behalve die, welke door de wederzijdsche artillerie gebonden worden, voldoende over om de verschillende afdelingen, die bij de wederzijdsche partijen een min of meer zelfstandige of op het geheel van invloed zijnde rol gaan spelen, te begeleiden op hun marsch.

Dan kan het aantal vergoeden, waar de vlotheid niet waarborgt voor alomtegenwoordigheid en waar de uitkomst anders is, dan men aanvankelijk zich had voorgesteld.

Dan zal het ook niet meer behoeven voor te komen, dat de inhoud van de evengenoemde alinea vergeten wordt.

Ook kan het aanbeveling verdienen, dat de partijcommandanten, wanneer zij onverwacht eenig besluit nemen, dat van invloed is op het verder verloop der manoeuvre, daarvan kennis geven aan in de nabijheid zijnde scheidsrechters. Hetzelfde geldt voor commandanten van afdeelingen, die het initiatief nemen tot een of andere beweging, die niet als vanzelf uit de oorspronkelijke dispositie is op te maken.

Toen ik nog officier moest worden, leerden wij de tactiek uit een boek, waarin met vette letters over verschillende onderwerpen eenige hoofdregels werden aangegeven, die dan met kleinere letters naar behoefte min of meer uitgebreid werden toegelicht. Die hoofdregels noemden wij „puntjes” en wij wisten precies hoeveel van die puntjes er moesten zijn: zooveel voor den cavalerie-aanval, zooveel voor het artilleriegevecht, zooveel voor het salvo- en zooveel voor het tirailleurvuur. Wanneer men nu bij repetitie of examen al die puntjes onderhanden had genomen, dan had men een gevoel als iemand, die zich bewust is een goed werk te hebben verricht.

Lag het aan het systeem of lag het aan onze wellicht overdreven wijze van toepassing, dat weet ik niet, maar later kwam er een andere strooming, en het boek, dat wij met zooveel eerbied hadden aangezien voor de bron van alle tactische wijsheid, werd eenigszins minachtend verklaard te zijn een „receptenboek”.

Ik wil graag aannemen, dat de tactische opleiding nu veel beter is; maar ouderwets als ik ben, denk ik nog altijd met een gevoel van hartelijke vriendschap aan ons oude receptenboek en al durf ik het dan ook niet hardop te doen, zoo bij mij zelf zeg ik wel eens: „als nu de recepten goed waren, dan was die methode misschien nog niet zoo kwaad”.

Daardoor kom ik zoo bij de behandeling van een of ander onderwerp, dikwijls bijna zonder het zelf te merken, terug op die oude receptenmanier. Het bloed kruipt waar het niet gaan kan.

Het gevolg daarvan is, dat ik hier thans eenige recepten ga overschrijven uit de notitiën die ik maakte gedurende de vele manoeuvres, waaraan ik in de laatste jaren deelnam.

Eischt, dat ieder officier en ieder ordonnans uwer brigade, zoo van uwen staf als bij de korpsen, op ieder gewild oogenblik steeds onmiddellijk op de kaart kan aanwijzen, waar hij op dat oogenblik is. Overtuigt u een enkele maal persoonlijk ervan, dat daaraan de hand wordt gehouden, en laat dat meermalen doen door den chef van uwen staf en door de korpscommandanten.

Ik heb dit recept voorop gezet, omdat ik het van meer belang acht, dan men zoo oppervlakkig wel zou denken, dat het is.

„Ja, dat loopen of rijden op de kaart is lang nog niet zoo gemakkelijk” hoort men wel eens beweren. Neen! het is integendeel zeer gemakkelijk, want onze manoeuvrekaarten zijn — enkele kleine onvermijdelijke onnauwkeurigheden daargelaten — schitterend mooi van correctheid en uitvoering, althans voor zoover betreft het doel, dat wij er mede beoogen.

Maar het eischt een voortdurende oplettendheid en wanneer men veel afleiding heeft, hetzij door de omgeving of door de inkomende berichten, of wanneer men lang in een colonne meeboemelt, dan vergeet men de kaart wel eens en rekt daarbij op zijn buurman en wanneer nu die buurman hetzelfde doet, dan zijn de onheilen niet te overzien.

Ik ben eens met een geheelen brigadestaf minstens een uur lang aan het dwalen geweest en toen wij heelemaal niet meer wisten waar we waren, moest een der toegevoegde officieren 10 pas vooruit rijden en den weg aanwijzen. Maar dat hielp niet en dat hadden wij wel van tevoren kunnen begrijpen, want hij wist evenmin waar we waren.

Maar wij hadden geluk, want we kwamen eindelijk aan een buitenplaats waarvan de naam op de kaart stond.

Op het hek van die buitenplaats stond ook iets, namelijk: „verboden toegang”.

Daarom keken we zoolang den anderen kant uit, reden over die buitenplaats heen, kropen aan de overzijde door de struiken, sprongen toen over een gelukkig smalle, droge greppel en kwamen zoo op den weg, dien wij hebben moesten. Daar hadden we nog meer geluk, want we kwamen bijna uit aan het hoofd der colonne, die zich intusschen reeds geformeerd had en op het sein „voorwaarts” wachtte.

Kon niemand van dien heelen staf, geen officier of geen ordonnans dan op de kaart rijden?

Neen, daar zat het niet in. Ik veronderstel, dat de meesten het zelfs zeer goed konden; maar..... de weg leek zoo eenvoudig te vinden, het weer was zoo prachtig en in het mooie dorp waar wij uitreden zijn zulke keurige villa's met verrukkelijk hout en sierlijke bloembedden en achter de hekken stonden lieve meisjes met alleraardigste gezichtjes en wij waren vroolijk en babbelden zoo gezellig en daardoor sloegen de voorsten een verkeerden weg in en de anderen reden die voorsten goedig na en iedereen dacht, dat wij waren waar we wezen moesten, totdat wij tot de ontdekking kwamen, dat we op een erbarmelijke manier verdwaald waren.

Maar toen wij dat merkten, waren we in een boschterrein en dan, ja, dan is het niet zoo eenvoudig om uit te maken waar men eigenlijk wel is.

Een ander voorbeeld:

Men heeft al een paar uur in een lange colonne gemarcheerd langs een weg, die geen uitzicht geeft op het nevenliggend terrein. Het is warm, ja benauwd en stoffig. Men heeft in de verte hooren schieten en dat heeft de levensgeesten een oogenblik weer opgewekt. Maar dat

heeft slechts kort geduurd. Er is halt gecommandeerd, en weer voorwaarts, en weer halt, en zoo verder bij toerbeurt en plotseling komt er leven in de brouwerij.

Gevlieg van ordonnansen en adjudanten. Hoofdofficieren voor, enz. De troep treedt aan, neemt de geweren aan den schouder, zet ze weer af en gaat weer liggen aan den kant van den weg en daar in eens komen de bevelen:

„Zooveelste Bataljon marcheert over de derde O van Kooger Hoogte, of bezet de brug 500 Meter ten Z. van de vierde e van Deelerbeek of de N. helling van hoogte 37, enz., enz.

De kaarten komen te voorschijn, er wordt gekeken en nog eens gekeken. Dan zijn er die weten waar zij zijn, anderen die denken dat zij het weten en weer anderen, die daaromtrent twijfelen. Daar buitendien, die O's en e's en die cijfers op het terrein niet zijn aangegeven, bestaat er voor de beide laatste rubrieken veel kans, dat zij hunne afdeelingen verkeerd zullen dirigeren.

Bij de laatste rubriek voornamelijk, wanneer valsche schaamte weerhoudt om te bekennen, dat men niet zeker is van zijn zaak en daarvan heb ik voorbeelden gezien. En zoo kan het gebeuren, dat niettegenstaande het meest keurige, volgens de nieuwste eischen opgemaakte gevechtsbevel heel iets anders gebeurt, dan er in dat bevel is uitgedrukt en dat de brigade-commandant tot zijne groote verbazing een punt, waaraan hij veel gewicht hechte, onbezet vindt, of een afdeeling naar den linkervleugel ziet marcheeren, die hij bestemd had voor den het meest bedreigden rechtervleugel.

Men mag zich dan gelukkig rekenen, wanneer men zoo iets bijtijds bemerkt en nog de gelegenheid heeft om het te herstellen.

Laat iedereen steeds de kaart volgen, zelfs in het gevecht. Dit geldt voor de officieren van alle rangen.

Laat een compagnies-commandant gedurende het gevecht zijn sabel in de scheede houden, en desnoods zijn fluitje, hoorntje, of welk muziekinstrument men hem geven wil, verliezen, maar laat hem steeds de vinger op de kaart houden bij het punt waar hij is, dan zal hij ook een goed begrip hebben van het punt, waar zich de vijand bevindt en dus daarna niet alleen zijn vuur en bewegingen regelen, maar ook daaromtrent geen onjuiste berichten inzenden.

Het aanhalen van meer voorbeelden acht ik overbodig; maar nu we toch over de kaart spreken wil ik aan het vorige nog een klein receptje toevoegen, en dat is:

Laat nooit een officier of een ordonnans met een bevel of bericht wegrijden zonder dat hij op de kaart het punt heeft aangewezen vanwaar hij afrijdt en het punt waarheen hij gaan moet en laat hem hetzelfde doen bij den persoon, waarvoor het bevel of bericht bestemd is.

Dat zal veel vergissingen kunnen voorkomen en kost uiterst weinig tijd, wanneer men er maar eenmaal de gewoonte van heeft.

Een volgend recept, dat zeker niet van minder belang is, luidt als volgt:

Overtuigt u er steeds van dat gegeven bevelen zijn uitgevoerd en dat zij goed zijn uitgevoerd.

Dat toezicht is *bepaald noodzakelijk*, want reeds vroeger vestigde ik de aandacht op het feit, dat allerlei kleine oorzaken, waaraan men soms niet denkt, tengevolge hebben, dat, zelfs bij de beste bedoelingen van alle medewerkenden, de gegeven bevelen een enkele maal niet of verkeerd worden uitgevoerd.

Wanneer des morgens bij het begin der manoeuvre een colonne geformeerd wordt, laat dan iemand langs die colonne rijden, om te zien of alle afdeelingen op haar plaats zijn aangekomen;

wanneer uit een rendez-vous stelling wordt afgemarcheerd, laat dan iemand achter blijven, die toeziet dat de afdeelingen elkander opvolgen als is aangegeven in het marschbevel;

wordt voorwaarts gemarcheerd zoowel bij den aanvang der manoeuvre als na een tijdelijke halt, laat dan iemand langs de colonne rijden om te zien of alles volgt;

wordt opgemarcheerd tot het gevecht, ziet dan zelf toe, dat de afdeelingen in de goede richting gaan, wordt een verdedigende stelling ingenomen, ziet dan zelf toe, dat zij bezet is volgens uwe bevelen.

Dit zijn eigenlijk verschillende recepten, maar ze behooren tot het hoofdbeginsel: „Ziet toe, dat uwe bevelen goed worden uitgevoerd”, en ik weet bij ondervinding, dat dit niet altijd gebeurt, wanneer er niet wordt gecontroleerd, zooals hiervoren werd aanbevolen.

Ik heb het werkelijk bijgewoond, dat een gedeelte eener colonne bleef staan, terwijl de rest afmarcheerde, en een ander maal, dat de hoofdmacht de voorhoede liet vertrekken zonder die beweging te volgen, toen de aangegeven afstand van 800 Meters was verkregen. Toen die fout „toevallig” ontdekt werd, was de afstand reeds minstens 3.5 Kilometer geworden, wat moest worden ingehaald door stilstaan van de voorhoede en hollen der hoofdmacht.

Doch met die voorbeelden treed ik in herhaling en ik voeg aan de vorige wenken er nog slechts twee toe, wier opvolging ook kan bijdragen tot het juist uitvoeren der gegeven bevelen en wel:

Geeft aan een afdeeling, die een afzonderlijke opdracht krijgt voor een omvatting, omtrekking, het bezetten van een afgelegen punt, of wat dan ook, iemand mee van uw staf, die uw inzichten kent en die die afdeeling vergezelt naar het punt, waar gij ze wilt hebben en daarvan rapporteert.

Mocht het — wat wel zelden het geval zal zijn — noodig wezen om op het delicate dier zending met een enkel woord te wijzen, dan is dat niet kwaad. Daardoor kan worden voorkomen, dat die zendeling in meerdere of mindere ontoerekenbaarheid tegen een veel hoger geplaatst officier een uitdrukking bezigt als: „namens den kolonel kom ik uw bataljon geleiden naar, etc”, wat terecht niet door ieder even vriendelijk

zal worden opgevat, en toch, ook hier is het niet mijn phantasie die werkt, maar wel mijn geheugen.

En ten tweede: *laat alle afdeelingen, die tot het gevecht moeten opmarcheeren of eene stelling bezetten, u rapporteeren, wanneer zij voor dien aanval zijn opgemarcheerd of ter plaatse zijn aangekomen.*

Nu kan ik niet ontkennen, dat door het opvolgen van al die wenken, de toegevoegde officieren en de ordonnansen heel wat te doen krijgen. Dat is echter minder, want, wanneer gedaan wordt wat hiervoor is gezegd, zal veel nutteloos heen en weer gedraaf en gezocht voorkomen kunnen worden.

Voor het overbrengen van zeer gewichtige bevelen of berichten — zelfs schriftelijke — gebruike men zooveel mogelijk officieren, die op de hoogte zijn van den toestand en dus ook zoo noodig nadere inlichtingen kunnen geven.

Het is niet meer dan menschelijk en natuurlijk, dat hij, die het bevel of bericht redigeert, het duidelijk en ondubbelzinnig vindt.

Maar hoe dikwijls gebeurt het niet, dat de ontvanger uitroept — hetzij hardop of binnensmonds — „Wat is dat nou” of „wat willen ze nu” of „hoogte 70! er zijn wel vier hoogtens 70”, etc., etc., en dan is dikwijls een kleine toelichting voldoende om de nevelen van onzekerheid en twijfel te doen optrekken.

Een reden te meer om niet te karig te zijn met het aantal toegevoegde officieren. Bij de manoeuvres van een der laatste jaren zag ik in dit opzicht bij den divisiestaf de luitenants der ordonnansen, van den trein en van het detachement paarden voor onberedene officieren met groote opgewektheid goede diensten presteeren.

Nu ik op dit punt ben aangekomen, maak ik even een zijsprongetje naar het gebruik, dat soms bij de staven en ook wel eens bij de troepen gemaakt wordt van de bereden ordonnansen.

Naarmate een staf grooter wordt, neemt ook het aantal personen toe, dat bij zoo'n staf mederijdt zonder nu gedurende de manoeuvre zelf heel veel te doen te hebben. Ik noem hierbij geen functiën, want ik wil niemand verdriet doen, die misschien meent, dat hij zoo mederijdende, toch nog een vrij nuttig werk verrichtte. Al die heeren hebben echter paarden en wanneer ze afstijgen, moeten die paarden worden vastgehouden. Stijgen ze weer op, dan is een beetje hulp daarbij soms hoogst wenschelijk. Sommigen trekken 's morgens vroeg jassen aan en als de zon dan lekker doorkomt, trekken ze die weer uit en dan krijgt een ordonnans ze te dragen en zoo al meer, maar wanneer de chef van dien staf daar niet oplet, dan zijn in een paar dagen een gedeelte der aan dien staf toegevoegde ordonnansen veranderd in oppassers. Het gevolg is, dat enkele ordonnansen niet gebruikt en de anderen misbruikt worden in den dienst waarvoor zij bestemd zijn.

Moet dus een staf afstijgen, neemt dan een man of wat van het meest nabij zijnde bataljon infanterie om zoolang de paarden vast te houden, en is de infanterie te ver uit de buurt, laat dan ten minste de heeren

die gedurende de eigenlijke manoeuvre geen werk hebben, zelf hun paarden en mantels vasthouden.

Het kan ook aanbeveling verdienen de ordonnansen een vast nummer te geven en er op te letten, dat zij volgens die nummering bij toebeurt worden afgezonden. Hierdoor kan men voorkomen, dat de fellen hunner voortdurend jachtritje spelen en dat de luien zich achterbaks houden. Is er een wachtmeester van het ordonnansen-eskadron bij den staf, dan kan die met dien dienst belast worden, doch onder contrôle van een officier, want ook die wachtmeester kan worden uitgezonden met bevelen, waarbij het er op aankomt.

Ook kan het niet genoeg worden aanbevolen om een ordonnans vóór hij wegrijdt zeer duidelijk mede te deelen, wie hem wegzendt en bij wien hij zich moet melden en hem dit te doen herhalen.

Ik heb er meer dan eens een vragende en zoekende zien ronddoolen, en ik heb er ook wel eens een ontmoet, die op de vraag, wie hem afgezonden had, niets anders wist te antwoorden dan: „een kernel”, waarop later bleek, dat hij de renbode van een scheidsrechter was geweest.

Een ander deelde mede, dat hij was gezonden door „een hooge van de infanterie”. Dit maakte de zaak niet duidelijker, wat echter wel noodig was, want de handteekening van het bericht was onleesbaar. De afzender nu was een kapitein, commandant eener flankdekking ter sterkte van twee compagnieën. Hij was gedurende de manoeuvres bereden en deze omstandigheid had hem vermoedelijk „hoog” gemaakt in de oogen van dien ordonnans.

Wellicht hebben beide ordonnansen toen vernomen, dat men aan hunne schranderheid twijfelde, maar de schuld lag hier mijns inziens aan de afzenders.

Een zaak van zeer veel gewicht voor de goede directie der brigade, is de plaats, waar de brigade-commandant zich ophoudt.

Zeer terecht is er in de laatste jaren herhaaldelijk met nadruk op gewezen bij de besprekingen, dat hoogere officieren zich niet te paard in de tirailleurlinie moeten bevinden, waardoor zij zich noodeloos bloot stellen aan het vijandelijk vuur en er buitendien allicht toe komen, zich te bemoeien met het werk van groepscommandanten, etc., waardoor de goede leiding van de afdeeling, welke zij commandeeren, benadeeld wordt.

Tegenwoordig ziet men dat dan ook niet meer gebeuren. Maar men wachtte zich in deze ook voor overdrijving.

Wordt de theorie: „de plaats van den commandant is bij de reserve” te schools opgevat, dan komt dat beslist ten nadeele van de leiding.

Het is zoo gemakkelijk bij onderwijs of voordracht op het bord eenige lijntjes naast elkaar te teekenen, die de gevechtslinie voorstellen en op een afstand daaronder met een paar vierkantjes de reserves aan te geven; met een driehoekje of vlaggetje wordt daarna de plaats van den commandant gemarkeerd tusschen die lijntjes en de vierkantjes in, wat dichter bij de laatsten dan bij de eersten. Och, dat is zoo duidelijk en

men moet dan al erg ongeloovig zijn, om er aan te durven twifelen, dat dit altijd de meest geschikte plaats is. Maar toch ook hier is de theorie vaak in strijd met de practijk. De theorie moge steeds waar zijn voor groote legers, waar door gebrek aan overzicht de directie toch in hoofdzaak op de kaart af moet geschieden; voor de divisie, de brigade of eene kleinere afdeeling, blijkt in de werkelijkheid deze theorie dikwijls niet te voldoen.

Dan geldt mijns inziens de stelling: *de plaats van den commandant is daar, waar hij zooveel mogelijk kan zien wat er gebeurt.*

Stuit men op den vijand, dan moet de commandant vooruit, om *zelf* te zien hoe de toestand is.

Zowel bij aanvaller als verdediger is zijn opstellingsplaats daar, waar hij het belangrijkste deel van het gevechtveld *zelf* kan overzien.

Zoo eenigszins mogelijk verzamelt hij voor den aanvang van het gevecht ook op dit punt de korpscommandanten en deelt hun daar zijn inzichten mede. Dat geeft beter waarborgen voor eene goede leiding, dan alle O's. van Kooger Hoogte en alle E's. van Deelerbeek.

Wil hij den vijand omvatten, dan moet hij zich althans tijdelijk zoodanig opstellen, dat hij kan waarnemen, wanneer die omvatting begint te werken.

De commandant der verdedigende partij moet daar zijn, waar hij *zelf* zijn tegenaanval in werking kan zien treden.

In het algemeen moet men daar zijn, waar iets plaats grijpt, dat tot de beslissing aanleiding kan geven. Voor die verplaatsingen is echter eenige vlotheid noodzakelijk en men vergete niet iemand achter te laten op de oorspronkelijk aangegeven plaats van opstelling, met het oog op eventueel inkomende berichten.

Zou de staf te paard of met de paarden te veel in het oog vallen, dan late men die zooveel als noodig is achter en schrome niet een honderd meter te voet af te leggen.

Blijft men achterwaarts en wil men voor de leiding zich tevreden stellen met de inkomende berichten, dan kan men wel eens tot de bittere ervaring komen, dat men van zeer gewichtige gebeurtenissen menigmaal te laat bericht ontvangt, om nog tijdig de juiste tegenmaatregelen te kunnen nemen.

Dan gebeurt het, dat men omvat wordt zonder tijd te hebben de reserves naar den bedreigden vleugel te verplaatsen, of om een tegenaanval te doen; of dat de vijand, een omvatting vreezende, zich uit de voeten maakt en men tijden lang blijft hangen voor een verlaten stelling; of dat men met de geheele brigade zich laat ophouden en tot het gevecht ontwikkelen door een enkele batterij met wat wielrijders als bedekking.

En toch al die zaken heb ik bijgewoond. In de werkelijkheid zal er wellicht door deze wijze van optreden van den brigade-commandant meer kans zijn, dat er eens een sneuvelt of gewond wordt, maar daar is niet aan te doen. Als de geest er maar in zit, zal zijn chef van den staf en

daarna zijn opvolger „de affaire wel op denzelfden voet voortzetten”, om het eens met een huiselijke uitdrukking duidelijk te maken.

Bij het in aanraking komen met den vijand is het ook daarom zoo noodig, dat men zichzelf overtuige van den toestand, omdat de vooruitgeschoven cavalerie menigmaal geen voldoende licht heeft laten schijnen. Ik zeg dat niet om er haar een verwijt van te maken, want eerstens kan zij in de minderheid zijn en zelfs al is zij de sterkste, dan maakt nog dikwijls de korte afstand, waarop de beide partijen zich van elkander bevinden, het ondoenlijk, „tijdig” de noodige gegevens te verschaffen; vooral wanneer beide partijen elkander tegemoet rukken

Ik herinner mij een manoeuvre, waarbij de eene partij, zooals later bleek, een stelling had ingericht ruim 20 kilometer verwijderd van het punt van uitgang van de andere, die ik gemakshalve den aanvaller zal noemen.

Welnu dien dag had de cavalerie van den aanvaller behoorlijk tijd en de berichten, die gaandeweg inkwamen, waren dan ook duidelijk en volledig. Ook de verdediger werd voldoende ingelicht omtrent den opmarsch van de tegenpartij, niettegenstaande zijn cavalerie in de minderheid was.

Toch over cavalerie sprekende, is het niet overbodig er eens aan te herinneren, dat wij bij de manoeuvres in de laatste jaren er zeer royaal mede worden bedeed. Een brigade, waaraan een heel regiment huzaren wordt toegevoegd, is geen ongewoon verschijnsel meer.

Uit een oogpunt van oefening voor de cavalerie is dat misschien uitstekend; maar het gewent ons toch ook aan hulpmiddelen, waarover wij in tijd van oorlog niet zullen kunnen beschikken.

Wat zal er dan van onze drie regimentjes cavalerie overblijven, om aan de divisieën te kunnen worden toegevoegd?

In afwachting, dat dit vraagteken overbodig gemaakt wordt, zou ik gaarne zien, dat men een flinke uitbreiding gaf aan onze wielrijders. Die kunnen ook menigmaal uitmuntende verkenningsdiensten verrichten. Zij zijn niet zoo duur en ons vlakke land met zijn uitgebreid wegennet eigent zich zeer voor het wielrijden, dat hier dan ook spoedig uiterst populair is geworden.

Ik heb hiervoren al met een enkel woord gerept over het ingrijpen van de reserves. Het is een feit, dat wel niet zal zijn ontgaan aan hen, die wat veel manoeuvres hebben medegemaakt in functiën, die hen in de gelegenheid stelden om wat te zien, dat bij den verdediger zeer dikwijls, ik zou bijna zeggen meestal, de reserves te laat komen.

Menigmaal is reeds „eindigen der manoeuvre” geblazen, vóór dat zij zich in beweging hebben gezet en zelden slechts is haar ingrijpen merkbaar vóór het blazen van dat signaal.

Ik wil dadelijk vooropzetten, dat bij een vredesmanoeuvre de aanvaller, die van de losse patronen weinig last ondervindt, meestal met meer vaart komt opzetten dan overeenkomt met het vermoedelijk verloop in

oorlogstijd, als de kogels fluiten en rechts en links de soldaten reeds beginnen te vallen, voordat men misschien wel juist weet waar de vijand zich genesteld heeft. Vermoedelijk zal in den oorlog de verdediger dus meer tijd hebben. Maar toch zit niet alle schuld in dat te hard doorloopen van den aanvaller. De reserve-afdeelingen zijn inderdaad dikwijls niet beweeglijk genoeg.

Veronderstellen wij, dat de brigade-commandant door de bewegingen des vijands tot de overtuiging is gekomen, dat hij zijne reserve moet laten oprukken. De vijand heeft dus reeds een voorsprong, daar zijn omvatting, of welke zijn actie ook moge zijn, zich reeds teekent. Wat is er intusschen bij de reserve van den verdediger gebeurd?

De bataljons, die daartoe behooren, hebben wellicht uren lang achter een bosch of in een boschweg moeten wachten. Het is mij eens overkomen, dat ik zoo gewacht heb van halfnegen vóór- tot ruim twee uur namiddags.

De manschappen liggen op den grond. Langzamerhand gaat een goed gedeelte onder zeil. De officieren zitten bij elkaar in kleine groepjes en ook van hen kijkt meer dan een tamelijk slaperig uit zijn oogen. Wat er eigenlijk gebeurt, weet vaak niemand; ook omdat door dat lange wachten het interest verloren gaat. In eens komt er een ordonnans aanvliegen. Ik zeg „in eens” in de hoop dat hij niet in het bosch heeft behoeven rond te dwalen. Hij moet den commandant een order afgeven. Heeft men nu gedurende al dit wachten een paar malen een fausse alerte gehad, dan wordt de komst van dien ordonnans tamelijk lakoniek opgevat; (de oude kwestie van „de wolf komt”) maar ditmaal is het heusch ernst.

„Aantreden” wordt er gecommandeerd; maar in de hersens van onze brave miliciens is de werking niet zoo snel, dat zij er onmiddellijk van overtuigd zijn, dat er nu in eens vreeselijke haast is, terwijl men hun eerst zoo lang rustig heeft laten dommelen.

Erg gauw gaat dat aantreden dan ook dikwijls niet; maar met wat „vlug wat's”, en dergelijke krijgt men den troep op de been en in het gelid.

De commandant bestudeert intusschen het bericht en de kaart en men sjokt door den mullen zandweg het bosch uit en begint te deployeeren. Maar door de onbekendheid met hetgeen intusschen is voorgevallen en met de opstelling van onze en des vijands troepen, gaat dat deployeeren niet zoo vlug als het wel kon en laat ook de richting, waarin het gebeurt, wel eens te wenschen over, en . . . de slotsom is, dat men te laat komt.

Ik weet wel dat het zóó niet moet gaan, maar het gaat zoo menigmaal. En daardoor kom ik bij inversie tot de stelling: *de plaats van den commandant der reserve is in de nabijheid van den brigade-commandant.*

Dáár weet hij wat er bij vriend en vijand voorvalt en is hij geheel op de hoogte van den toestand. Stelt hij zich nu bovendien door een of meer posten (ordonnansen, wielrijders of posten te voet naar behoefte)

in verbinding met de reserve, dan is één teeken van hem voldoende haar in het geweer te laten komen.

Hij weet dan ook natuurlijk precies, waar ze staat, en behoeft dus geen tijd te verliezen met zoeken. Hij rijdt ze zoo snel mogelijk te gemoet en daar hij geheel au fait is, kan hij haar in den kortsten tijd, langs den kortsten weg daarheen leiden waar dat noodig is en doen optreden zooals het behoort.

Het te vlug doorloopen van den aanvaller is echter niet alleen gevaarlijk voor den verdediger, ook de aanvaller zelf kan er de wrange vruchten van plukken.

Iedereen weet, dat het verkeerd is en toch ziet men bij de manoeuvres telkens en telkens weer de voorste afdeelingen doorhollen tot zij vlak op den verdediger zitten, of totdat zij, versierd met opgestoken verliesvlag, door de scheidsrechters terug worden gezonden. Het is een zonderling verschijnsel, dat ik echter ook in het buitenland heb waargenomen.

Niet alleen worden zij op die wijze aan schromelijke verliezen blootgesteld, gaat het verband in de brigade verloren en wordt ook de verdere gevechtsleiding daardoor zeer bemoeilijkt; maar men riskeert tevens, dat de verdediger een dergelijke nagenoeg geïsoleerde en aufferiebene afdeeling onder den voet loopt.

In den regel is de verdediger daarvoor bij ons te voorzichtig en te weinig beweeglijk en wacht hij kalm tot hij omvat of omtrokken is. Maar het zou verkeerd zijn daarop te rekenen. Een jaar of wat geleden heb ik ten minste bijgewoond, hoe de verdediger niet stil bleef wachten, maar met zijn rechtervleugel, versterkt door de reservebataljons een tegenaanval deed, waardoor hij niet alleen de voorhoede van den aanvaller, maar ook diens artillerie deerlijk in de knel bracht. Want het is geen ongewoon verschijnsel, dat de artillerie door het te ver doorloopen der voorhoede, verleid wordt tot dezelfde fout.

Door dat vooruithollen van de voorhoede wordt zij ook des te langer blootgesteld aan het werkzame, vijandelijke artillerievuur, zonder steun te ontvangen van de eigen artillerie.

Laat deze haar in stelling komen zooveel bespoedigen als dat met een goede uitvoering in overeenstemming is te brengen; maar laat de infanterie niet uit het oog verliezen, dat de steun der artillerie voor haar onontbeerlijk is.

Bij de manoeuvres van dit jaar, werd deze fout niet zoo dikwijls gemaakt. Toen zag men echter meermalen de voorste afdeelingen zich zeer spoedig geheel en tirailleur oplossen, om zodoende een breed front in te nemen en veel vertooning te maken tegenover den vijand, die daarvan ook wel eens de dupe schijnt te zijn geweest. Ik heb gezien hoe een bataljon zich in zeer korten tijd met alle compagnieën geheel oploste en zoo den vijand naderde, die zich daardoor liet intimideeren

Men overdrijve echter ook in deze richting niet Welke kracht heeft.

zulk een dunne linie zonder eenigen ondersteuningstroep of reserve?

Houdt dus bij het sluiten op den vijand uw voorste afdeelingen vast.

Al weer een reden te meer, waarom op dit moment de brigade-commandant bij de hand moet zijn. Dan kan hij waken voor het onbesuisd doorhollen van de voorhoede en heeft hij de gelegenheid, om zorg te dragen, dat ook de voorste afdeelingen van de hoofdmacht gedirigeerd worden op de door hem wenschelijk geachte punten. Dit laatste is voor de gevechtsleiding van het grootste gewicht. Zijn de voorste afdeelingen waar zij wezen moeten, dan gaat het met de volgende als vanzelf. Een kleine aanwijziging als: II verlengt I op rechtervleugel, III en IV uitwaarts en op 400 meter achterwaarts van II in tweede linie is dan dikwijls voldoende om alles te laten marcheeren als van een leien dakje.

Eenig verschil in uniform tusschen de verschillende regimenten en bataljons zou de leiding op het terrein ongetwijfeld veel makkelijker maken.

Op de kaart merkt men dit bezwaar niet, daar geeft men den opmarsch tot het gevecht aan door de verschillende blokjes, die achter elkaar in colonne op den weg staan, te nemen tusschen duim en voorste vinger, ze over sloten, heggen, huizen en een perceel bosch heen te tillen en ze op de heide netjes op hun plaats neer te zetten.

Daar tikt men nog een beetje tegen een der hoeken en dan is het met de richting ook in orde. Maar wanneer men gedurende een manoeuvre uit het bosch op het gevechtveld deboucheert, wanneer het gevecht reeds in vollen gang is en men vindt het wellicht golvende terrein overdekt met alle volkomen eender gekleede afdeelingen, in tirailleurliniën, gesloten en verspreide ondersteuningstroepen en afdeelingen in tweede linie in allerlei formatiën, dan is het dikwijls zoo gemakkelijk niet daar spoedig uit wijs te worden.

Ook voor officieren en ordonnansen, die bevelen of berichten overbrengen zou bij eenig uniformverschil het opspuren van den geadresseerde heel wat gemakkelijker worden. Bij manoeuvres der 1ste Divisie in vroeger jaren heb ik zelf meer dan eens met dankbaren blik gekeken naar de groene ballen op de schako's der Jagers, die als richtbaak dienst deden, wanneer men met een bericht voor deze of gene afdeeling op de heide kwam. Wist men dan welke afdeelingen naast de jagerbataljons waren opgemarcheerd, dan was de zaak terstond in orde.

Er moet mij thans nog iets van het hart. Ik zou het zeer betreuren, wanneer wellicht een oppervlakkig lezer tot de conclusie kwam, dat ik de manoeuvres beschouw als een jaarlijks terugkomend tijdvak, waarin men tracht zooveel mogelijk domme stukjes uit te halen. Dit zou geheel onjuist zijn. Ik wil er daarom de aandacht op vestigen, dat ik de fouten, waarvan ik melding maakte, heb saamgelezen uit verscheidene manoeuvre-jaren en ze hier bij elkander heb gebracht in een klein bestek, waar ze zooveel te meer indruk maken, omdat het goede, dat ook bij die zelfde manoeuvres was waar te nemen, er niet tegenover is gesteld.

Anderen zullen mij wellicht verwijten, dat ik meer het oog heb gehad op „manoeuvres” dan op de werkelijkheid. Onder verwijzing naar den titel van dit opstel zou ik daarop wenschen te antwoorden, dat zij met die bewering in hoofdzaak gelijk hebben.

Manoeuvres zijn ook geen werkelijkheid, en de taak van een bevelhebber is bij beide niet geheel dezelfde.

In vele opzichten is de leiding bij de eerste wellicht moeilijker dan bij de laatste. Het verloop der verschillende phasen toch is bij de manoeuvres veel sneller, omdat daar niet met scherp geschoten wordt. Daar moet de aanvaller zijn troepen niet vooruitdrijven, maar ze meestal juist tegenhouden; met welke taak zich in de werkelijkheid de tegenpartij belast.

In den oorlog wordt alles opgeofferd aan het strategische of tactische doel, bij manoeuvres staat de oefening van officieren en minderen op den voorgrond, waardoor een bevelhebber soms een gevecht zal aangaan of aannemen, onder omstandigheden en op terrein, die hem in den oorlog er toe zouden brengen het gevecht te ontwijken of althans te trachten het op een ander terrein over te brengen.

Manoeuvres zijn dan ook vermoedelijk veelal geen getrouw beeld van de werkelijkheid, en zeker niet in ons land, waar nog zeer veel te doen valt om die gelijkenis te verbeteren.

De getrouwe courantenlezer zal reeds menigmaal in het voorjaar onder de gemengde berichten eene mededeeling hebben aangetroffen, ongeveer luidende als volgt:

„De generaal-majoor X. met den hem toegevoegden kapitein van „den generalen staf Y. begaven zich heden naar Z. tot het doen van „de noodige terreinverkenningen voor de groote manoeuvres, welke dit „jaar in de provincie A. zullen worden gehouden”.

Ik herinner mij, hoe eenige jaren geleden een dergelijk berichtje aanleiding gaf tot een ingezonden stuk, waarin een snuggere bol met heilige verontwaardiging aan „mijnheer de(n) Hoofdredacteur” vroeg: waarvoor wij een dure topographische inrichting en niet minder kostbaar militair onderwijs hadden, wanneer de betrokken autoriteiten niet eens in staat waren die verkenningen op de kaart te verrichten, zoodat daarvoor thans weer reis- en verblijfkosten moesten worden uitgegeven.

Mijnheer de Hoofdredacteur bleef hierop het antwoord schuldig en daar, voor zoover ik weet, ook niemand anders de pen opnam om het zoo schuldige gouvernement te verdedigen, zoo is het niet onmogelijk, dat er nog altijd in den lande menschen zijn, die trillen van verontwaardiging over zooveel militaire domheid.

Door met enkele woorden aan te geven, wat er op zulk een verkenningreis geschiedt, kan ik er wellicht toe bijdragen om de laatste dier trillingen te doen ophouden; terwijl ik daardoor tevens kom tot de bespreking van een der hoofdoorzaken tengevolge waarvan de manoeuvres te onzent vaak zulk een onnatuurlijk verloop hebben.

Welnu, wanneer in hoofdtrekken is uitgemaakt in welk gedeelte van

het land de najaarsoefeningen op groote schaal zullen worden gehouden, dan moet worden getracht *vergunning* te verkrijgen tot het betreden der noodige terreinen. *Rechten* heeft het militaire bestuur in dit opzicht niet; het bordje „Verboden Toegang” geldt zoowel voor den landlooper en den eerzamen wandelaar, als voor 's Rijks troepenmacht.

Om zich dien toegang te zien ontsluiten, moet men zich wenden tot allerlei gemeentebesturen, maatschappijen, jachtverenigingen en particulieren en daarvoor dienen nu besprekingen ter plaatse te worden gehouden.

Maar het verkrijgen dier vergunningen gaat niet altijd even gemakkelijk; gewoonlijk moet men zich tevreden stellen met eenige groote heidevlakten (omdat daar weinig te bederven valt) soms nog onderbroken door perceelen, welke men niet mag betreden.

Het eindresultaat is dus: een open vlakte, van dikwijls vrij grillige gedaante, *binnen wier grenzen* de manoeuvres moeten worden afgehandeld. En daardoor worden die manoeuvres zoowel strategisch als tactisch in een keurslijf geperst, dat zooveel te eng is, dat de oorspronkelijke natuurlijke vormen nauwelijks meer zijn te herkennen.

Men kan niet uitgaan van een groot algemeen denkbeeld en dan de beide partijcommandanten vrijheid geven in het uitvoeren van hun opdracht naar eigen inzicht, neen: algemeen denkbeeld, onderstelling en opdracht, zelfs uur van afmarsch en andere détails worden zoolang gewrongen en gekneed, dat men de beide partijen noodzaakt elkander op een bepaald gedeelte der heide te ontmoeten, waar men dan een aanval over geheel vlak en open terrein te bewonderen krijgt, omdat het onmiddellijk daarneven liggende bedekte, uitstekend voor den aanval geschikte terrein niet mag worden gebruikt.

Na afloop van een manoeuvre dag kunnen de partij-commandanten hunne troepen niet onderbrengen, waar zij dat willen, wat eene uitstekende oefening zou zijn in het legeren en verplegen van troepen.

Wel, daarvan is geen sprake, ook dat is reeds alles van tevoren tot in de kleinste détails geregeld, want na veel getorn aan onderstellingen, opdrachten, enz., moet den volgenden dag weer op een ander stukje heide worden gestreden, en dus de troep ook dienovereenkomstig worden gedisloceerd, gedeeltelijk in de omliggende dorpen, gedeeltelijk in de daartoe van tevoren gereedgemaakte tentbivaks.

Dat onderbrengen der troepen moet nog om een andere reden geheel en al van tevoren worden vastgesteld, en wel omdat ook voor het opleggen van inkwartiering het militair bestuur slechts zeer beperkte rechten heeft, terwijl het betrekken van een tentbivak op een stuk heide zonder daarvoor toestemming van den eigenaar te hebben verkregen, behoort tot de strafbare feiten. Een en ander draagt intusschen eveneens bij tot het scheppen van gewrongen, weinig met de werkelijkheid overeenstemmende toestanden.

Het uitzetten van voorposten wordt onder deze omstandigheden in den regel vrijwel een wassen neus. Men krijgt wel eens den indruk, dat zij

ieder manoeuvrejaar een paar keer worden uitgezet... nu ja, omdat het er zoo bij hoort. Maar voor de oefening zijn zij van weinig beteekenis.

De plaatsen van gros, voorpostendetachementen, zelfs van de veldwachten zijn gewoonlijk reeds van tevoren bepaald: een goed gedeelte dier veiligheidstroepen wordt ondersteld te zijn uitgezet zonder dat het daarom gebeurt; een behoorlijk verband tusschen de verschillende afdeelingen bestaat meestal niet; de te beveiligen afdeelingen zijn rechts en links ja zelfs soms voorwaarts gelegerd buiten de beveiligende keten... en er valt ook eigenlijk niets te beveiligen, want vóór den volgenden morgen ten 10 ure mag zelfs geen vijandelijke patrouille een aangegeven demarcatielijn overschrijden.

Het geheel komt dan ook meestal neer op het enkele malen uitzetten van een stuk of wat veldwachten, waarvan de commandanten den volgenden dag zoolang mopperen over nuttelooze plagerij, totdat zij door het welgemeend geplaag hunner collega's weer wat opgemonterd zijn en waarvan de manschappen den volgenden dag voor een groot gedeelte op het ziekenrapport staan, ofschoon zij minder hebben gedaan en opgestoken dan bij een gewone garnizoensvelddienstoefening.

Hoe geheel anders zou het verloop der manoeuvres kunnen zijn, wanneer evenals in Frankrijk en Duitschland ook bij ons de wet groote vrijheid gaf in het gebruik van terreinen onder verplichting om eventueel aangebrachte schade te vergoeden, en wanneer ook de wet op de inkwartiering meerdere speelruimte toestond: welk een prachtige leerschool voor bevelhebbers, staven en intendance zouden die oefeningen dan vormen.

De bevelhebbers zouden meer vrij zijn in het nemen hunner dispositiën, zij zouden hun troepen kunnen legeren, waar hun dat noodig en ze laten opbreken, wanneer hun dat nuttig voorkwam, waarbij een voldoende hoeveelheid draagbaar tentmaterieel een groote mate van vrijheid van beweging zou geven, en de troepen zouden leeren die terreinsoorten te benutten, waarop ook in tijd van oorlog zal worden gestreden. Niet alleen de veiligheidsdienst maar ook de ophelderingdienst zou beter tot zijn recht komen. Hierboven werd er reeds op gewezen, dat daartoe thans gewoonlijk weinig gelegenheid bestaat. Dan zou men in den waren zin des woords kunnen spreken van „Veldoefeningen”, waarvan het nut onberekenbaar zou zijn. In het begin zou misschien wel eens het een of ander spaak loopen, of wat veel van den soldaat worden gevergd, zelfs wel eens wat misère worden geleden; maar dat is minder. Alle begin is moeilijk, doch al doende leert men. Wij zijn nu eenmaal soldaten en geen kostschooljuffertjes.

De leider zal tegen een en ander hebben te waken en zijn taak zal dan ook zeker niet gemakkelijker worden; maar daarentegen oneindig meer instructief.

Wettelijke bepalingen in dien geest zouden aan een werkelijke behoefte voldoen, ja kunnen zelfs als urgent worden beschouwd, wanneer men het inderdaad ernstig meent met de oefening van het leger.

Wanneer hiervoren werd betoogd, dat de manoeuvres door die bepalingen nog veel meer nut zouden kunnen afwerpen dan thans, dan moet men daarin geen motief zoeken om te verklaren, dat zij dan wel achterwege zouden kunnen blijven, zoolang de wet geen meerdere vrijheid van beweging toestaat.

Neen, ook thans zijn zij onmisbaar, want ik herhaal het: alleen bij deze oefeningen leeren in vreedstijd bevelhebbers en staven „werken met den troep”.

Liever een uitstekend aanvoerder met wat minder geoefende troepen, dan het omgekeerde, dat leert de krijgsgeschiedenis.

En een uitstekend aanvoerder maakt in den oorlog zijne troepen spoedig aan zichzelf gelijk, dat leert de krijgsgeschiedenis ook.

B.

Losse opmerkingen ten aanzien van de ontwerp-wetten betreffende de bevordering, het ontslag en het op pensioen stellen der militaire officieren, niet behoorende tot het personeel der reserve, alsmede die op de militaire pensioenen bij de landmacht.

De critiek, in de Memorie van Toelichting tot deze ontwerpen, uitgeoefend op de bestaande wetten, welke dezelfde onderwerpen regelen, heeft ongetwijfeld onverdeelde instemming gevonden.

Die wetten, zoo lezen wij in het genoemde stuk, zijn gebrekkig en verouderd, zij bevatten tal van leemten en gebreken. Met opzicht tot de wetten op de militaire pensioenen kwam het gebrekkige en onvolledige van de bestaande bepalingen nooit sterker aan het licht, dan sedert de werking van den Militairen Pensioenraad.

En bemoedigend klinkt, na de onverholen openlegging van zooveel gebrekkigs: Het mag dan ook hoog tijd heeten, dat deze wetten vervangen worden door nieuwe, waarbij aan de leemten en gebreken der bestaande wetten gedacht en met de nieuwere begrippen omtrent de te regelen onderwerpen, rekening gehouden is.

In hoeverre nu die nieuwe wetten — althans wat eenige hoofdzaken betreft — „werkelijk verbeteringen bevatten, of aan de „leemten en gebreken” niet alleen „gedacht”, maar of deze uit de wetten verwijderd zijn, en in hoeverre de nieuwere begrippen inderdaad betere begrippen zijn, zullen wij hieronder in het kort nagaan.

Daarbij rijst allereerst de vraag of het onder de tegenwoordige omstandigheden, nu de Tweede Kamer overladen is met dringend op afdoening wachtende aangelegenheden, wellicht niet de voorkeur verdiend had, in stede van eene veelomvattende herziening van alle de genoemde wetten, voorloopig alleen de wetten omtrent het op pensioen stellen en op de militaire pensioenen in zooverre te herzien, dat althans de treurige toestanden niet meer konden voorkomen, welke zich sedert de werking van den Militairen Pensioenraad hebben doen gevoelen, en welke zoo nadeelig voor het leger werken, omdat, zooals het Voorloopig Verslag op de ontwerpen zegt, „onder de geldende pensioenregeling het aantal vrijwilligers voortdurend afneemt en een steeds grooter gebrek aan kader valt te constateeren”.

Van de noodzakelijkheid van *die* herziening is men vrij algemeen

overtuigd, terwijl de daaraan verbonden werkzaamheid betrekkelijk weinig beteekenend en dus de afdoening binnen korten tijd mogelijk ware geweest; iets wat ons van de thans voorgelegde wetten niet zoo geheel verzekerd toeschijnt.

Wij meenen dan ook inderdaad, dat het volgen van dien weg de voorkeur had verdiend en stemmen volkomen in met de leden, die blijkens het Voorloopig Verslag: „gaarne (zouden) hebben gezien, dat de Regeering tot wetsontwerpen op de militaire pensioenen zich had bepaald”.

Ook dan zou de afdoening dezer aangelegenheid intusschen niet zonder tegenstand hebben plaats gehad; er is toch een groep van leden, die blijkens het Voorloopig Verslag hiermede wenschen te wachten tot na de totstandkoming der ingediende legerwetten, omdat eerst wanneer de sterkte onzer strijdkrachten in de toekomst bekend zal zijn, men zal „kunnen vragen, op welken voet onze financieele kracht pensionneering daarvan mogelijk maakt”.

Dit standpunt achten wij niet juist. Het tijdstip van pensionneering toch, kan niet willekeurig worden vastgesteld, doch dient nauw verband te houden met den leeftijd, waarop in het algemeen bij de verschillende categorieën van personen, de geschiktheid tot het vervullen van alle gevorderde diensten bij het leger nog aanwezig geacht mag worden, terwijl het bedrag der pensioenen rekening moet houden: met den tijd, in dienst van den Staat doorgebracht, met de bezoldiging, gedurende dien tijd genoten, en met de geschiktheid tot verderen loonnenden arbeid, welke op het tijdstip der pensionneering aanwezig geacht wordt.

Het vraagstuk der pensioenen wordt dus eenerzijds beheerscht door het belang van den Staat, in zooverre dat deze verzekerd moet zijn, dat de in zijn dienst zijnde personen werkelijk goede diensten kunnen vervullen, en anderzijds door hetgeen de billijkheid gebiedt in acht te nemen tegenover hen, die den Staat gediend hebben.

Nu zou het geval zich kunnen voordoen, dat bij eene bepaalde legerorganisatie de daaruit voortvloeiende bedragen, gemiddeld aan pensioenen te betalen, te bezwarend voor de schatkist geoordeeld werden, doch dan, het spreekt wel vanzelve, zou men het verschil moeten vinden door verandering der organisatie en zeer zeker niet in de beurs en dus ten nadeele van de op grond dier organisatie aangestelde en later te pensionneeren personen. Van het standpunt der leden, die het financieel bezwaar vertegenwoordigen, zou er dus o.i. juist alle reden zijn geweest eerst de wetten op de pensioenen en eerst daarna die op de legerinrichting te behandelen.

Bij het samenstellen der bedoelde wetten is er, gelijk de M. v. T. mededeelt, naar gestreefd, om, voor zoover dit bij het bestaan van voor zee- en landmacht geheel uiteenloopende toestanden maar eenigszins mogelijk was, de bepalingen voor leger en marine te doen over-

eenstemmen, terwijl zoogoed als geheel gebroken is met het beginsel, om de pensioenen van officieren te regelen naar andere grondslagen dan die van militairen beneden dien rang.

In beginsel kan er natuurlijk geen bezwaar tegen bestaan om, waar dit zonder schade voor de zaak mogelijk is, zooveel doenlijk naar eenheid in onderscheidene analoge regelingen te streven; waar intusschen, zooals de Regeering zelve opmerkt, zoo geheel uiteenlopende toestanden bestaan, kan dit streven allicht ten nadeele strekken van het beginsel, dat allereerst elke tak van dienst zoo goed mogelijk geregeld moet zijn. In het Voorloopig Verslag wordt er dan ook reeds op gewezen, hoe in de thans aanhangige ontwerpen de beoogde eenheid alleen ten nadeele van de zeemacht bereikt is geworden, zoodat het verkregen voordeel blijkbaar niet opweegt tegen de daaraan verbonden nadeelen. Bovendien is voor het totstandbrengen van de gewenschte overeenstemming tusschen de betrokken Departementen een kostbare tijd verloren gegaan, gedurende welken de landmacht alle nadeelen van den bestaanden toestand ondervonden heeft. Ware dit alles tevoren behoorlijk overwogen, dan had er stellig te meer aanleiding bestaan om voorloopig, maar dan ook zoo goed mogelijk, de voor het leger noodige wijzigingen in de pensioenwetten voor te stellen.

Het beginsel om de pensioenen der officieren te regelen naar de zelfde grondslagen als die voor militairen beneden dien rang, heeft terecht in het Voorloopig Verslag bestrijding gevonden, omdat „daarbij het „grootte verschil in beteekenis tusschen het dienstverband van een „officier en dat van een mindere is voorbijgezien. De eerste ontvangt „eene speciale opleiding en bekwaamt zich voor den militairen dienst, „waaraan hij zich zijn geheele leven bij uitsluiting zal moeten wijden „en die hem voor weinig andere bezigheden geschikt zal doen zijn; de „tweede is als regel slechts tijdelijk — hetzij vrijwillig, hetzij ge- „dwongen — onder de wapenen; zijne eigenlijke werkzaamheid „ligt in de burgermaatschappij, waarheen hij na afloop van zijn „diensttijd terugkeert, toegerust met de kundigheden, in den „krijgsdienst opgedaan, aan orde en tucht gewend en daardoor „gesterkt in den strijd des levens. . . Met het boven aangegeven verschil „wordt in de thans bestaande pensioenwetten rekening gehouden. Voor „den officier wordt het criterium tot het verkrijgen van het volle pensioenbedrag anders dan wegens langdurigen diensttijd, gesteld in het „„voor altijd ongeschikt zijn tot de verderé waarneming van den militairen dienst”. Voor den mindere in het „voortdurend” dan wel „tijdelijk”, „geheel” of „gedeeltelijk buiten staat zijn om door handenarbeid „in zijn levensonderhoud te voorzien”. Voortaan daarentegen zal het „bedoelde criterium zoowel voor officieren als voor minderen gelegen „zijn in „ongeschiktheid voor de verdere waarneming van den militairen „dienst” en zal aan een officier het volle pensioenbedrag niet kunnen „worden toegekend, dan wanneer die ongeschiktheid den betrokkene „buiten staat stelt voor *altijd in zijn levensonderhoud te voorzien*”.

Dit voorbijzien van het kenmerkend verschil, dat tusschen de positie van den officier en die van den onderofficier of mindere bestaat, is werkelijk een der grootste fouten, welke deze ontwerpen aankleven.

Terwijl het bijvoorbeeld voor den Staat gewenscht is om den officier ook op rijperen leeftijd in dienst te houden, mits de algemeene geschiktheid voor den dienst en de bijzondere geschiktheid voor de, overeenkomstig den leeftijd, te vervullen dienstbetrekking gewaarborgd blijven, omdat het noodzakelijk is in de hoogere rangen over bezadigde personen te beschikken, die niet alleen door hunne capaciteiten, doch ook door hun leeftijd gewicht in de schaal leggen, is bij de onderofficieren en minderen het tegenovergestelde het geval.

Een mindere, die na een zestal jaren niet tot korporaal, een korporaal, die binnen dien tijd niet tot onderofficier bevorderd is kunnen worden, zij zijn — uitzonderingsgevallen daargelaten — personen op wier behoud in het leger men niet alleen geen prijs behoeft te stellen, maar die in het belang daarvan door jeugdiger elementen vervangen behooren te worden. Zoo zal ook een onderofficier, die een 12-tal jaren dien graad bekleed heeft, als regel, aan het leger alles geschonken hebben, wat hij vermag. Het voortdurend verrichten van de zelfde diensten, in hoofdzaak op routine gegrond, het steeds uitoefenen van toezicht en contrôle in kleinigheden — wat toch zoo noodig is —, maakt den dienst eentonig en hem, die dezen uitoefent, allicht tot iemand, die den vorm voor het wezen aanziet, d.w.z. allerminst tot een dier mannen, welke wij, vooral sedert de invoering van den persoonlijken dienstplicht, als onderwijzer in vredetijd en als aanvoerder op het gevechtveld behoeven. Voorts mag men niet over het hoofd zien, dat het in de gelederen aanwezig zijn van oudere onderofficieren, die in den regel met nogal talrijke gezinnen gezegend zijn, allicht aanleiding geeft, uit een zeer wel te begrijpen gevoel van menschlievendheid, deze onderofficieren liefst tot het pensioen verdiend is en in elk geval *zoolang als slechts eenigszins mogelijk is* in het leger te laten blijven, omdat men er niet gereedelijk toe zal overgaan iemand, die een groot gezin te zijnen laste heeft en niet gemakkelijk ergens een goed heenkomen kan vinden, zoogenaamd aan den dijk te zetten. Daar bovendien een onderofficierstraktement er niet op berekend is, om in den stand, welke deze categorie van personen in de maatschappij behoort in te nemen, een groot gezin op te voeden, geraakt men in allerlei moeilijkheden, die in geen enkel opzicht bevorderlijk zijn aan het vervullen van den eisch, welke toch zoo noodig gesteld moet worden: het bezitten van een uitstekend beroepskader.

Daarom is het noodzakelijk om bij het ontwerpen van een pensioenwet voor onderofficieren en minderen met het vorenstaande rekening te houden en al heeft het den schijn, alsof dit werkelijk geschied is, door het opnemen van de bepaling, dat aan onderofficieren na een werkelijken diensttijd van 15 jaren pensioen kan worden verleend, mits zij zich tot hun vijftigste levensjaar voor de reserve beschikbaar stellen, is dit toch inderdaad niet het geval. Het gedeeltelijk pensioen, dat in dit geval

verleend wordt, is, zelfs al neemt men alle bijkomende omstandigheden zoo gunstig mogelijk, gering en het moet noodwendig laag gesteld worden, wil men de schatkist, die bij het aanvaarden en op ruime schaal in practijk brengen van dezen regel, toch reeds voor een niet onbeduidend bedrag zou worden aangesproken, niet al te zeer bezwaren. Doch juist dat geringe bedrag zal oorzaak zijn, dat van deze bepaling alleen gebruik gemaakt zal worden door hen, die in de burgermaatschappij eene betrekking, waaraan eene niet te karige bezoldiging verbonden is, kunnen verkrijgen. Het aantal van hen, die op deze wijze den dienst verlaten, zal dus niet groot zijn; bovendien zijn het de beste, de meest energieke en bekwame elementen, die verdwijnen, terwijl de minder goede zullen blijven, met al de nadeelen daaraan verbonden.

Wanneer men ten opzichte van de onderofficieren en minderen een maatregel wil treffen, die ons goed kader kan bezorgen, zonder dat hierdoor aan de schatkist te groote offers gevraagd worden, dan is dit o. i. alleen mogelijk, wanneer bij de wet den militair, die een zeker aantal dienstjaren telt en overigens aan te stellen eischen van bekwaamheid voldoet, eene plaatsing verzekerd wordt in eene der vele betrekkingen, welke onder de verschillende Departementen van algemeen bestuur ressorteeren. De bepalingen, die thans ten opzichte daarvan gelden, zijn, het is herhaaldelijk gebleken, te eenen male onvoldoende en alleen eene regeling bij de wet kan de noodige waarborgen verschaffen.

Op die wijze wordt in het kader voortdurend frisch bloed gebracht en worden de voor dezen tak van dienst niet meer ten volle geschikten in eene burgerlijke betrekking geplaatst, overeenkomstig hunne bijzondere geschiktheid, zoodat voor elkeen gelegenheid te vinden is en de zekerheid kan bestaan, dat de gevorderde bekwaamheid voor de te vervullen betrekking aanwezig is. Die zekerheid kan worden verkregen door in het leger de gelegenheid open te stellen zich voor verschillende categorieën van betrekkingen te bekwamen (waartoe voldoende tijd en onderwijskrachten aanwezig zijn) en van de verkregen geschiktheid daarvoor door een af te leggen examen te doen blijken. De verrichte militaire dienst geeft dan uitsluitend recht op eene plaatsing, als voren bedoeld, binnen de daarbij aangegeven grenzen, en op het bij pensionneering als burgerlijk ambtenaar in rekening doen brengen van den in militairen dienst doorgebrachten tijd; het pensionneeren van militairen beneden den rang van officier kan dan beperkt blijven tot die uitzonderingsgevallen, waarin de ongeschiktheid voor den militairen dienst gedurende het zooveel korter en over zooveel jeugdiger levensjaren loopend dienstverband ontstaat.

Dat hierdoor eene bevoorrechtiging — in den algemeen gebruikelijken zin genomen — der gewezen militairen boven burgerpersonen in het leven geroepen zou worden, meenen wij te mogen ontkennen; de gewezen militairen genieten een voorrecht, dat uitsluitend ontleend wordt aan het feit, dat zij den Staat gedurende een zekeren tijd reeds gediend hebben, en nu achten wij het niet meer dan billijk, dat zij, die dit

gedaan hebben — bij gelijke geschiktheid — den voorrang verkrijgen boven hen, die nog geenerlei vrijwillige diensten aan den Staat bewezen hebben. Daarbij komt nog, dat de gewezen militair in zijne nieuwe betrekking al die goede eigenschappen medebrengt, welke het uitoefenen van den militairen dienst in hem gewekt of bevestigd heeft.

Mede een gevolg van het door de Regeering nagestreefd beginsel van gelijkheid is, dat volgens de ontwerpen „het op pensioen stellen van „officieren gepaard zal gaan met het verleenen van een „eervol ontslag „uit den dienst”, welk ontslag moet dienen „om aan allen mogelijken „twijfel omtrent de positie van den op pensioen gestelden officier een „einde te maken en tevens duidelijk te doen uitkomen, dat zulk een „officier opgehouden heeft militair te zijn”.

Het zal wel geen bevreemding wekken, dat ook dit beginsel in het Voorloopig Verslag bestrijding heeft gevonden; inderdaad staat men hier dan ook voor een van die nieuwe begrippen, waarvan de Memorie van Toelichting gewaagt en waardoor een geheel gewijzigde toestand in het leven zou worden geroepen. Tot dusver toch bleef de gepensioneerde officier, althans in zekeren zin, militair; hij was gerechtigd de voor hem vastgestelde uniform te dragen; hij kon, zoover daartoe aanleiding gevonden werd, tot een hooger, titulair rang bevorderd worden en hij stond onder de moreele verplichting om, daartoe opgeroepen en geschikt bevonden, in tijden van oorlog of gevaar zijne diensten opnieuw aan het vaderland te wijden. Deze toestand heeft, voor zoover ons bekend, nimmer tot bezwaren aanleiding gegeven. Desniettemin wil men nu, om eene positie te regelen, die geene regeling behoefde, en eene gelijkheid in het leven te roepen, waaraan geene behoefte bestond, duidelijk uitmaken, dat een gepensionneerd officier heeft opgehouden militair te zijn, maar diens ondanks wenscht men dien persoon, welke geen militair meer is, de verplichting op te leggen om, jonger dan zestig jaren en daartoe geschikt bevonden zijnde, in tijden van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden *in zijn rang* dienst te doen; ziet men er geen bezwaar in aan die, geen militair meer zijnde, gepensionneerde officieren, wanneer zij een hooger rang worden waardig gekeurd, een titulair rang te verleenen; ja, gaat men bij de zeemacht zelfs zoo ver, die niet meer militair zijnde, gepensionneerde officieren e.g. in een raad van onderzoek te doen zitting nemen.

Het lijdt geen twijfel, dat eene op dergelijke wijze geregelde positie zoo onregelmatig zou worden bevonden, dat zij, eenmaal tot stand gekomen, wel weder spoedig eene nadere regeling zou behoeven, en het komt ons daarom dan ook zeer gewenscht voor, dit nieuwe begrip, dat werkelijk geene verbetering is en voor welks toepassing geene noodzakelijkheid bestaat, ook ter wille der traditie, te laten varen. De gepensionneerde officier is nu eenmaal iets anders dan de eervol ontslagen of de ontslagen officier en er is geene enkele reden, om in die positie wijziging te brengen.

Ten aanzien van de bevordering der officieren vindt men mede enkele nieuwe bepalingen voorgesteld, die een oogenblik onze aandacht vragen.

In de eerste plaats worden thans leeftijdsgrenzen gesteld, in dien zin, dat bij bevordering tot den rang van kapitein het 45ste levensjaar, bij bevordering tot hoofdofficier het 53ste en bij bevordering tot opperofficier het 60ste levensjaar niet mag zijn volbracht.

Wij willen nu niet in den breede bespreken, dat er iets onbillijks in gelegen is om reeds bij voorbaat vast te stellen, dat de officier X bijv. op zijn 45ste jaar fysiek niet meer ten volle geschikt zal zijn voor de taak, welke de kapiteinsrang hem oplegt, niettegenstaande X op dien leeftijd wellicht een veel grootere fysieke geschiktheid bezit dan IJ op zijn 42ste jaar. Evenmin willen wij betoogen hoe deze geheele maatregel onnoodig zou zijn, indien de Staat voor de benoeming tot officier eene leeftijdsgrens stelde en verder zoodanige maatregelen nam, dat aan de meestgeschikten eene behoorlijke promotie verzekerd werd, zoodat deze niet gevaar liepen op het oogenblik, dat zij tot hoofd- of opperofficier bevorderd zouden kunnen worden, het hoofd te stuiten tegen eene leeftijdsgrens, die geheel buiten hun toedoen voor hen is opgetrokken. Maar wel willen wij er met nadruk op wijzen, dat deze geheele maatregel niets beteekent, omdat niet van tevoren is te bepalen welke de fysieke geschiktheid van een willekeurig persoon op een bepaalden leeftijd zal zijn, en dat deze maatregel bovendien in de practijk tot de meest scheeve toestanden zal leiden. ¹⁾

Daarbij zal het bijv. kunnen voorkomen, dat een 45-jarig luitenant niet tot kapitein bevorderd wordt, omdat men hem op dien leeftijd fysiek niet meer ten volle geschikt acht om de functiën, aan dien rang verbonden, te vervullen, maar dat hij wel geschikt geacht wordt, om als luitenant voort te dienen tot zijn 55ste jaar, niettegenstaande het toch aan een ieder bekend zal zijn, dat de functiën van den luitenant hoogere fysieke geschiktheid vorderen dan die van den kapitein. Hetzelfde geldt mutatis mutandis voor de kapiteins en hoofdofficiëren. Wij vreezen dan ook, dat het behouden van een frisschen en opgewekten geest onder de lagere en hoogere aanvoerders van het leger, hetwelk de Regeering zich van dezen maatregel voorstelt, niet bereikt zal worden en dat althans de frischheid en opgewektheid van de bevorderden zeer stellig ruimschoots zal worden opgewogen door tegenovergestelde eigenschappen bij hen, die op dien grond werden voorbijgegaan.

¹⁾ Het maakt een eigenaardigen indruk, wanneer men in de Memorie van Antwoord op het meergenoemde Voorloopig Verslag, ter verdediging van het *niet* opnemen van leeftijdsgrenzen bij de Marine, leest: „Die zekerheid (dat „de aan eenig min of meer belangrijk bevel verbonden plichten naar den „eisch vervuld zullen worden) hangt echter niet alleen van den leeftijd af, „maar ook van de geheele fysieke gesteldheid van den officier en het stellen van leeftijdsgrenzen is daarvoor niet noodzakelijk”. Tout comme chez nous!

Trouwens, frischheid en opgewektheid zullen nooit verkregen worden, wanneer men officieren, die voorgoed voorbijgegaan zijn voor bevordering, in het leger laat voortdienen; bovendien, al bezaten zij deze eigenschappen bij uitzondering, zij hebben in prestige tegenover hunne ondergeschikten verloren en steeds blijft het gevaar bestaan, dat een vijandelijke kogel hen in oorlogstijd op de plaats zal brengen, waarvan men hen tevoren zorgvuldig heeft geweerd. Daarom behoort elke wet, die de bevordering afdoende wil regelen, een weg te openen, waarlangs zij, die voorgoed voor bevordering zijn voorbijgegaan, het leger niet alleen kunnen, doch ook moeten verlaten.

Maar wanneer de Regeering toch leeftijdsgrenzen wilde stellen, had het dan niet de voorkeur verdiend voor de verschillende rangen de leeftijden aan te geven, waarop een officier, in dien rang geplaatst, op pensioen gesteld *moet* worden. Men kan, zoowel in het belang van de veel geprezen frischheid en opgewektheid, als in het belang van eene behoorlijke promotie, voor de verschillende rangen die leeftijdsgrenzen in alle billijkheid vaststellen en daardoor zal zeker voorkomen worden, dat, ter wille van welk beginsel dan ook, officieren van een zekeren leeftijd in een bepaalden rang gehandhaafd worden, ook wanneer men mag aannemen, dat gemiddeld op dien leeftijd de tijd van rust is aangebroken, terwijl zij, die een lageren rang innemen, inmiddels de leeftijdsgrens bereiken en zeer tot hunne onmiddellijke schade, tot schade voor hun pensioen en dat hunner weduwen, niet voor bevordering in aanmerking komen.

Aan de bevordering bij keuze wordt in dit ontwerp een ruimere plaats ingeruimd door de bepaling, dat minstens $\frac{1}{10}$ en hoogsten $\frac{1}{4}$ van het gedurende elk vijftal jaren te bevorderen aantal eerste-luitenants bij keuze bevorderd *moet* worden. Wij zouden dezen maatregel zeer zeker gaarne toejuichen, wanneer de eischen, waaraan voldaan moet worden om voor bevordering bij keuze in aanmerking te komen, anders en meer positief gesteld waren. Moedig en beleidvol gedrag, bijzondere talenten, kennis, geschiktheid en aanleg, ongewone beoefening der krijgswetenschap, aanhoudend loffelijk gedrag en prijzenswaardige ijver, zoowel als verdienstelijke verrichtingen zijn algemeenheden, die de deur wijd openstellen voor allerhande bijzondere appreciaties, waardoor volstrekt geen zekerheid bestaat, dat „the right man enz”. Hetzelfde geldt voor de bevordering van kapiteins en officieren van hooger rang: „alleen de meest geschikte officieren van die rangen komen voor bevordering in aanmerking”, doch op welke wijze en door wie die *meest geschiktheid* beoordeeld zal worden, laat de Wet in het midden. Dat moest niet het geval zijn, omdat daardoor in den rechtstoestand van den officier een moment van onzekerheid gebracht wordt, dat zeer ten nadeele van den goeden geest werkt. Het zou o. i. daarom gewenscht zijn, dat de eischen voor bevordering scherper geformuleerd werden en dat de rangschikking voor bevordering door commissiën van hoog geplaatste

officieren bepaald werd. Daardoor zouden door beide partijen alle gewenschte waarborgen verkregen kunnen worden.

Wij moeten voorts nog de aandacht vestigen op de artikelen 20 en 21, waaraan wij het volgende ontleenen. Een officier gedurende langer dan *een jaar belast* met diensten, niet onder het ressort van het D. v. O. behoorende, komt niet in aanmerking voor bevordering, verliest bij terugkeer tot den dienst bij de landmacht zooveel tijd aan ancienneteit als zijne evenbedoelde dienstverrichting geduurd heeft en kan in activiteit niet langer dan *drie jaren* met dien dienst belast blijven.

Deze bepalingen gelden niet voor officieren, dienstdoende bij de schut-terijen, de marine of in de overzeesche bezittingen, of in de betrekking van hoofd van een Departement van algemeen bestuur geplaatst.

Zij gelden evenmin, bij terugkeer binnen drie jaren tot den dienst bij de landmacht, voor officieren met eene diplomatieke zending of andere commissie *belast* of met machtiging van de Kroon, tijdelijk in vreemden krijgsveld.

Officieren in krijgsgevangenschap worden niet bevorderd. Keeren zij binnen *vier* jaar terug en zou hunne bevordering naar ouderdom van rang (geldt dus alleen voor tweede- en eerste-luitenants) tijdens de krijgsgevangenschap hebben kunnen plaats vinden, dan worden zij, als regel, bij terugkeer bevorderd en hernemen zij hunne vroegere plaats in de ranglijst.

Officieren, die voor bevordering bij keuze of voor eene bijzondere bevordering, ter belooning van een schitterend wapenfeit of voor eene uitstekende militaire daad, in aanmerking komen, kunnen ook tijdens hunne krijgsgevangenschap bevorderd worden.

Officieren, die langer dan vier jaar in krijgsgevangenschap geweest zijn, ontvangen, *al of niet met bevordering*, zoodanige bestemming, als waarvoor zij bekwaam en geschikt geacht zullen worden.

De hiervoren aangegeven bepalingen maken, in onderling verband beschouwd, een allerzonderlingsten indruk. Een officier, die door de hooge Regeering met zekere diensten *belast* wordt of zich met machtiging der Kroon in vreemden krijgsveld bevindt, verliest, naarmate der omstandigheden, hetzij reeds dadelijk ancienneteit en aanspraak op bevordering of komt na 3 jaren niet meer voor bevordering in aanmerking. Een officier, hoofd van een (d. w. z. van welk ook) Departement van algemeen bestuur of zich in krijgsgevangenschap bevindende, behoudt hetzij voortdurend, hetzij gedurende 4 jaar aanspraak op bevordering en verliest, zelfs indien hij eerst na terugkeer uit de krijgsgevangenschap bevorderd wordt, geen ancienneteit. Dat door deze bepalingen de billijkheid niet betracht wordt, behoeft nauwelijks betoog. Een attaché-militair, een officier tijdelijk in vreemden krijgsveld, beiden zoo uitstekend in staat op militair gebied eene veelzijdige ervaring op te doen, worden geacht eerder hunne geschiktheid voor bevordering te verliezen, dan een officier, die hoofd van een Departement van algemeen bestuur is of zich

in krijgsgevangenschap bevindt, terwijl toch in de laatste gevallen — zelfs indien *het* Departement het Departement van Oorlog is, wat volgens de wet volstrekt niet behoeft — veel meer kans zou kunnen bestaan, dat de militaire geschiktheid verminderen zal.

Eene dergelijke bepaling zou bovendien zeer belemmerend werken, wanneer men er eenmaal toe overgaan mocht (wat zeker gewenscht zou zijn), ook onzerzijds bij enkele gezantschappen een attaché-militair te plaatsen, omdat deze dan billijkheidshalve om de 3 jaren zou moeten worden afgelost en het daarentegen, wil men van deze instelling partij trekken, zeker niet gewenscht is in deze betrekking eene veelvuldige wisseling van personen te doen plaats hebben.

Daarentegen stond, volgens hetzelfde ontwerp, waarin evengenoemde bepalingen voorkwamen, een officier, lid der binnenlandsche remonte-commissie, blijkens de laatste alinea van art. 13, in alle opzichten boven de wet, zonder dat hiervoor iets anders te zeggen was, dan dat eenige Kamerleden bij de vroegere herziening der wet op de bevordering een amendement in dien zin hebben voorgesteld en dit tengevolge van een van die soms onbegrijpelijke invloeden hebben zien aannemen. Bij de laatstelijk in het ontwerp aangebrachte wijzigingen is intusschen de laatste alinea van art. 13 geschrapt en wordt daarmee gelukkig aan den uitzonderingstoestand, die ten aanzien van evenbedoelde officieren geschapen was, een einde gemaakt.

Al de besproken bepalingen toonen o. i. overtuigend aan, dat men met het stelsel — als het dien naam verdient — van bevordering der officieren niet op den goeden weg is. Zich door allerlei wettelijke voorschriften, waaruit noch voor de belangen van den dienst, noch voor de betrokken personen de gewenschte waarborgen voortvloeien, de handen bindende, kan men maar al te vaak de gewenschte persoon niet op de juiste plaats brengen en wordt hierdoor dus het landsbelang geschaad, terwijl toch in een klein leger, als het onze, genoegzame bekendheid van de betrekkelijke waarde van alle officieren kan bestaan, om al zijn zij in bijzondere betrekkingen geplaatst, soms zelfs juist omdat zij daarin zijn geplaatst, over hunne geschiktheid voor een hooger rang te kunnen oordeelen.

Het op den voorgrond gestelde streven naar eenheid in de onderscheidene wettelijke bepalingen heeft er niettemin niet toe kunnen leiden de bepalingen op de bevordering voor het personeel van den geneeskundigen dienst op gelijke leest te schoeien als die voor de overige officieren, integendeel men heeft die bepalingen in het ontwerp nog uitgebreid. De rang van paardenarts der derde klasse verdwijnt en de paardenartsen zullen, na tien jaren als tweede klasse gediend te hebben, tot eerste klasse (kapitein) bevorderd worden.

Wanneer men ziet hoeveel moeite de Regeering zich in de Memorie van Toelichting tot de „Regeling van de samenstelling der landmacht” geeft om, ter vermijding van „ongewenschte verhoudingen”, de noodzakelijkheid van de afschaffing van den majoorrang te betoogen, omdat

deze bij de zeemacht ook niet bestaat, dan baart het verwondering, dat zij blijkbaar niets gevoelt voor de ongewenschte verhoudingen, welke voor den troepenofficier voortspruiten uit het feit, dat officieren, behorende tot het personeel van den geneeskundigen dienst, die lang na hem in het officierskorps werden opgenomen en zoowel in ouderdom als in aanstelling tot eerste-luitenant zijne jongeren zijn, op eenmaal in rang boven hem gesteld worden.

Waren het de bijzondere verdiensten, die hier eene buitengewone bevordering motiveerden, dan zou deze relatieve achterstelling minder grievend zijn, maar ieder weet, dat verdiensten hiermede niets te maken hebben en de promotie alleen berust op de bepaling der wet, die aan het personeel van den geneeskundigen dienst na een zeker aantal jaren dienstdijd de bevordering tot den kapiteinsrang verleent.

Het is ons dan ook onbegrijpelijk, dat daar, waar nieuwere begrippen heeten voor te zitten, waar men leemten en gebreken wil afschaffen, een dergelijk stelsel behouden blijft. Zijn er bezwaren verbonden aan het recruteeren van het personeel van den geneeskundigen dienst, omdat zich bij een meer normalen gang van zaken geen voldoende aantal adspiranten zou aanmelden, laat men dan de bezoldiging verhoogden; dit middel werkt ongetwijfeld even goed; zoo niet beter dan promotie en heeft het voordeel dat het niemand grieft.

Hetzelfde verschijnsel, dat hier valt te constateeren, treft men haast in nog hoogere mate aan bij de bevorderingen bij het korps intendanten. De bevordering tot kapitein bij keuze komt reeds sedert jaren uitsluitend bij bevordering tot kapitein-intendant voor en men schijnt blijkbaar niet te gevoelen hoezeer *zij* gegriefd worden, die uitstekend staan aangeschreven, wellicht met uitnemend gevolg een cursus in de krijgskundige studiën aan de Hoogere Krijgsschool hebben gevolgd, wanneer zij zich in rang zien voorbijgaan door een jonger kameraad, alleen omdat bij de intendance eene vacature is en de laatstbedoelde officier met vrucht zijne studiën aan den intendance-cursus heeft voltooid. Welk bezwaar zou er tegen zijn deze officieren als luitenants, den dienst van kapitein-intendant te doen waarnemen, onder genot van de bezoldiging aan den laatstgenoemden rang verbonden. Daardoor ware tevens voorkomen, dat in verschillende staven de officieren der intendance dikwijls de oudsten in hun rang zijn, wat toch niet de meest gewenschte toestand is.

Zeer terecht wordt in het Voorloopig Verslag bezwaar gemaakt tegen de bepaling, opgenomen in art. 3 der wet betreffende de bevordering, enz., waarbij de voorschriften op het ontslag en het op nonactiviteit stellen niet toepasselijk zijn op officieren, tijdelijk bij de landmacht in Nederlandsch-Indië dienende. Deze officieren kunnen volgens art. 60 der Grondwet alleen naar bepalingen, *bij de Wet vastgesteld*, ontslagen of op nonactiviteit gesteld worden en nu gaat het toch werkelijk niet aan op grond van het feit, dat deze officieren alleen *op hun verzoek* bij de

landmacht in Nederlandsch-Indië gedetacheerd worden, in deze handeling, welke in strijd met een grondwettig recht is, geen bezwaar te zien. Dat overigens aan den eisch der Grondwet voldaan zou zijn, wanneer in de onderwerpelijke Wet wordt opgenomen de bepaling, dat het ontslag dezer officieren zal geschieden volgens regelen, door de Kroon vastgesteld of nader vast te stellen, zooals de Memorie van Antwoord aangeeft, stemmen wij geenszins toe en kan o. i. van staatsrechterlijk standpunt ook bezwaarlijk volgehouden worden.

Bovendien deze geheele bepaling is overbodig, wanneer men een officier, die voor een raad van onderzoek moet verschijnen, op gelijke wijze behandelt als ten aanzien van de zeemacht is voorgeschreven, terwijl eene eventueel noodige op nonactiviteitstelling toch ook wel geregeld kan worden.

Eene zeer eigenaardige bepaling bevat art. 38, sub 2°. d, volgens welke een officier uit den dienst kan worden ontslagen ter zake van onbekwaamheid of ongeschiktheid om in den verkregen rang in eenige betrekking bij de landmacht te dienen, zullende het onderzoek naar deze onbekwaamheid of ongeschiktheid plaats hebben door eene commissie van opper- en hoofdofficieren, volgens regelen bij algemeenen maatregel van bestuur gesteld. Alle wettelijke waarborgen, die den officier bij de Wet op het ontslag verzekerd worden, gaan hierdoor geheel verloren en niet ten onrechte wordt dan ook in het Voorloopig Verslag gevraagd, wat — in verband met deze bepaling — het regelen van het ontslag der officieren bij de wet baat.

Niet minder vreemd is de positie, waarin volgens art. 39 een officier komt, die zich met machtiging der Kroon in vreemden krijgsdienst begeeft; hij ontvangt nl. *tijdelijk* een eervol ontslag uit den dienst, zonder dat echter de rang van officier voor hem verloren gaat. Waartoe het noodig is een officier in eene dergelijke scheeve positie te brengen, is ons niet duidelijk geworden. De reden toch in de Memorie van Toelichting daarvoor opgegeven, dat de Regeering dan in geen enkel opzicht verantwoordelijk kan worden gesteld voor de daden en handelingen van dien officier, achten wij, met het Voorloopig Verslag, *niet zeer gewichtig*. Ook de nadere motiveering van dezen maatregel in de Memorie van Antwoord heeft ons van het nut daarvan niet kunnen overtuigen.

Ten aanzien van de raden van onderzoek is in het ontwerp gestreefd naar eene regeling, waarbij de Wet de grondslagen aangeeft en het aan de Kroon overlaat, bij algemeenen maatregel van bestuur een reglement vast te stellen, volledig aangevende: hoe de raden moeten worden samengesteld, hoe zij zullen werken, welke rechten de beklaagde officier zal kunnen doen gelden, wat bij de zittingen van den raad en het hooren van getuigen en van den beklaagde moet worden in acht genomen, of en in hoeverre het geoorloofd zal zijn, dat besprekingen en overwegingen van den raad in raadkamer en buiten tegenwoordigheid van den beklaagde plaats hebben, enz., enz.

Wij meenen, dat deze regeling geen aanbeveling verdient. Juist waar het eene zoo delicate quaestie betreft als het verleenen van een niet-

eervol ontslag uit den dienst aan officieren, op grond van het advies van een raad van onderzoek, moet, al is het alleen om den schijn te redden, alles bij de Wet worden voorgeschreven, wat slechts eenigszins ten nadeele van den betrokken officier zou kunnen strekken. Wat nood, dat de Wet met eenige artikelen vergroot wordt, wanneer daardoor de rechtspositie van den beklaagden officier versterkt en dientengevolge de uitspraak door elkeen met meer vertrouwen aanvaard wordt. Heeft de DREYFUS-zaak — al mogen wij hopen, dat dergelijke zaken te onzent niet zullen voorkomen — niet doen zien, hoe men er met alle middelen naar streven moet om het bewustzijn van onpartijdigheid in ruimen kring te vestigen?

Hiermede wordt volstrekt niet bedoeld — zooals de Memorie van Antwoord schijnt te onderstellen — dat regeling bij de Wet gewenscht wordt, omdat men niet *vertrouwen* zou, dat de Regeering geene andere voorschriften aan de Kroon ter bekrachtiging zal voorleggen, dan die — volgens hare meening — aan eene ordelijke en onpartijdige behandeling der zaak bevorderlijk kunnen zijn. Van gemis aan vertrouwen is hier geen sprake; wel van de noodzakelijkheid om bij eene regeling bij de Wet ook alle essentiele punten bij de Wet en niet bij maatregel van bestuur vast te stellen. Volgens deze opvatting der Regeering zou men, mits vertrouwen in de Regeering stellende, alles bij maatregel van bestuur regelen en elke Wet ontberen kunnen.

Bij de vragen, die ter beantwoording aan den raad gesteld worden, missen wij ongaarne de, volgens de bestaande wet, in de eerste plaats te stellen vraag: „Is de aangeklaagde schuldig aan hetgeen hem ten laste wordt gelegd?“, omdat, eerst nadat deze vraag in optima forma beantwoord is, de vraag: „Zijn er termen tot het verleenen van een niet-eervol ontslag?“ volgens rechtskundige beginselen gesteld kan worden, hoewel het ook dan, zooals het Voorloopig Verslag terecht opmerkt, noodzakelijk is tusschen „er“ en „termen“ in te lasschen „op grond der bewezen feiten“. De eerste vraag niet te stellen, omdat de feiten, welke den beklaagde ten laste gelegd worden, gedeeltelijk wel, gedeeltelijk niet bewezen kunnen worden, zooals de Memorie van Toelichting aangeeft, zal der Regeering toch vermoedelijk wel niet door hare rechtsgeleerde adviseurs zijn aangeraden, terwijl de regel in de Memorie van Antwoord gesteld: „De leden van den raad hebben dus bij het uitbrengen van hunne stem niet naar bewijzen te vragen, maar moeten alleen rekening houden met hunne eigen stellige overtuiging“, ons, waar voor den betrokken officier zooveel op het spel staat, stellig niet aanbevelenswaardig voorkomt. Het is juist bij de DREYFUS-affaire de groote fout geweest, dat men te veel op eigen overtuiging en te weinig op bewijzen gelet heeft.

Geheel in overeenstemming met het in de Wet neergelegd beginsel, dat van het advies van den raad alleen ten gunste van den officier kan worden afgeweken, is het instellen van een raad van appél, wanneer althans het beroep *alleen voor den beklaagde* en niet ook voor den

Minister van Oorlog opengesteld wordt, gelijk in het Ontwerp geschiedt. Ten aanzien hiervan merkt het Voorloopig Verslag dan ook het navolgende op, dat onze geheele instemming heeft: „In de meening dier meerderheid (van den raad van onderzoek) moest vertrouwen worden gesteld „en het gaat niet aan haar uitspraak aan eene nieuwe behandeling te „onderwerpen, omdat het advies niet heeft geluid in den zin, die aan „de Regeering de juiste scheen. Geenszins konden deze leden toegeven, „dat de Regeering voor een moeilijk geval zou komen te staan, wanneer „een officier, dien zij voor schuldig houdt, in den dienst moet worden „gehandhaafd, omdat de raad niet tot het verleenen van ontslag heeft „willen adviseeren. Hare overtuiging omtrent de schuld van den „officier doet niet ter zake, waar de wet de beslissing daaromtrent „heeft toegekend aan een raad van onderzoek; en waar dan de meerderheid van dien raad tegenover de minderheid den officier in zekeren „zin heeft gerehabiliteerd, heeft de Regeering, totdat uit nieuwe feiten „het tegendeel mocht blijken, aan te nemen, dat hij bruikbaar is en „van zijne diensten verder mag worden gebruik gemaakt. Wenscht de „Regeering, dat een raad van onderzoek een *zuiver* adviseerend karakter „zal dragen of acht zij eene buitengewone meerderheid van stemmen „noodig, opdat de Kroon aan het advies gebonden zal zijn, zij stelle dit „voor, maar neme niet als thans met de eene hand terug, wat zij met „de andere heeft gegeven.”

In de Memorie van Antwoord betoogt de Regeering, dat het instellen van het beroep alleen geschiedt om waar een officier naar *hare stellige overtuiging* in aanmerking komt om op niet-eervolle wijze den dienst te verlaten en de raad van onderzoek anders beslist heeft, het mogelijk te maken de zaak alsnog te doen beoordeelen door een college van hoogere orde. Dit standpunt is o. i. onjuist. De Regeering behoort in deze geene stellige overtuiging te hebben; ware het mogelijk zulk eene overtuiging op onfeilbaar juiste wijze te vormen, dan zou de raad van onderzoek overbodig zijn. Het is echter juist, omdat dit niet mogelijk is, dat de beslissing van den raad de overtuiging van het al of niet noodzakelijke van het niet-eervol ontslag bij de Regeering moet vestigen.

Waarom de raad van appèl een college van hoogere orde is, hebben wij uit de bepalingen van het Ontwerp niet kunnen afleiden; evenmin, waarom de benoeming van den voorzitter van *dezen* raad door de Kroon moet geschieden.

Altijd vasthoudende aan hetzelfde beginsel, zou het dan ook overweging verdienen niet door de Kroon op de aanvraag om beroep te doen beslissen, en zulks op grond van den regel, dat de rechter behoort te beslissen omtrent zijne eigene competentie en geene van beide partijen daarop invloed behoort te kunnen oefenen. En in dienzelfden gedachtengang verdient Utrecht, of elke andere plaats, de voorkeur boven 's-Gravenhage als vergaderplaats voor den raad van appèl.

Een nieuw en juist beginsel is de instelling van het recht van revisie voor het geval:

1°. het advies, uitgebracht door den raad van onderzoek of van appèl, verband hield met een rechterlijk vonnis, waarvan de vernietiging verkregen is;

2°. eenige omstandigheid, die bij het uitbrengen van het advies niet bekend was, op zichzelf of in verband met andere omstandigheden, ernstigen twijfel doet ontstaan omtrent de juistheid van het advies.

Evenals wij hiervoren aantekenden bij de raden van appèl zou het aanbeveling verdienen op de aanvraag om herziening te doen beslissen door den raad van herziening zelve, of indien men aan het samenstellen en samenroepen van dit college, dat in sommige gevallen slechts hare eigene incompetentie zou hebben te verklaren, te veel bezwaren verbonden acht, door het Hoog Militair Gerechtshof, zijnde dan weder het beginsel van onpartijdigheid gehandhaafd, volgens hetwelk partijen geen rechter mogen zijn in haar eigen zaak.

Waarom men het noodig vindt, een officier, bij ontslag uit de betrekking van hoofd van een Departement van algemeen bestuur tevens ontslag als officier te verleenen, wanneer hij niet *dadelijk* bij zijn aftreden doet blijken van zijn verlangen om weder in militairen dienst te worden geplaatst, is ons niet duidelijk. Wil men daarmee te kennen geven, dat het niet gewenscht is den afgetreden minister weder in het leger op te nemen? Dan zou echter een stellig voorschrift in de plaats van het thans voorgestelde moeten komen, dat zóó gesteld op een verkeerd begrip berust. Het afgetreden hoofd van een Departement, officier gebleven zijnde, komt door het feit zijner aftreding weder ter beschikking. „Men zou”, zegt het Voorloopig Verslag terecht, „eer verwachten, dat „hij van zijn verlangen om uit den dienst te worden ontslagen, uit-„drukkelijk zou moeten doen blijken.” Ook de nadere verklaring voor het opnemen van deze bepaling, in de Memorie van Antwoord gegeven, heeft ons van de noodzakelijkheid daarvan niet overtuigd. Wenscht het hoofd van een Departement bij zijn aftreden, zonder weder tot den militairen dienst terug te keeren, zijne aanspraken op pensioen te doen gelden, dan zou het o. i. het eenvoudigst zijn, indien bij de aanvraag om ontslag als minister tevens eene aanvraag om ontslag uit den militairen dienst gedaan werd.

Na hetgeen wij hiervoren reeds ten aanzien van de wetsontwerpen betrekkelijk de pensioenen opmerkten, kunnen wij daaromtrent thans kort zijn. Daar de Regeering zich bij de vaststelling daarvan heeft laten leiden door de overweging, dat „het gebrekkige en onvolledige van de bestaande bepalingen nooit sterker aan het licht (kwam), dan sedert de werking van den Militairen Pensioenraad”, heeft zij de verschillende gevallen, waarin *recht* op pensioen verkregen wordt, zoodanig trachten te omschrijven, dat misstanden, als in de laatste jaren voorkwamen, voorgoed tot de geschiedenis behooren. Veel hangt hierbij echter af van de redactie van den algemeenen maatregel van bestuur, bedoeld

in art. 5 van de „Regeling van de militaire pensioenen bij de landmacht”, welke regelen zal stellen omtrent het militair geneeskundig onderzoek, waardoor „de oorzaak, de aard en de gevolgen van de verwonding, verminking en ziels- of lichaamsgebreken, welke recht geven op pensioen”, zullen moeten worden erkend. Terecht werd dan ook in het Voorloopig Verslag aangedrongen op mededeeling in hoofdzaak van den inhoud van dien algemeenen maatregel; ja, het ware, met hetgeen geschied is voor oogen, niet ongewenscht, indien de Wet althans die regelen in algemeene lijnen aangaf, opdat het in de toekomst niet zal kunnen voorkomen, dat iemand, die werkelijk tengevolge van de uitoefening van den dienst ongeschikt wordt voor de verdere waarneming daarvan, op grond van wellicht zeer scherpzinnige, doch hoogst onbillijke overwegingen, zich aan gebrek ziet overgeven. Dit is juist zoo noodig bij de *militaire* pensioenen, omdat de aard van den dienst, welke zoo vaak onder den invloed van ongunstige weersgesteldheid moet worden uitgeoefend, zoo licht aanleiding kan geven tot het langzamerhand ontstaan van de ongeschiktheid, zonder dat een bepaald, zuiver omschreven feit als de oorzaak kan worden aangegeven. En te meer is dit noodig, waar de Minister van Oorlog op den 15^{den} December 1900 in de Tweede Kamer woordelijk gezegd heeft: „Het is een „uiterst moeilijk vraagstuk, wat te verstaan is „door den dienst”, en „het is voor mij zelfs een vraag of bij de nieuwe Pensioenwet hierin „verbetering zal kunnen worden gebracht”.

Wij hadden in verband met het vorenstaande ook gaarne gezien, dat het woord „ziekten” — zij het ook onder de noodige begrenzing — nevens „ziels- of lichaamsgebreken” in de bepalingen der wet ware opgenomen. De Regeering zegt hieromtrent: „Er is overwogen om „nevens „ziels- of lichaamsgebreken”, ook het woord *ziekten* in dit „artikel (2) op te nemen. Daarvan is afgezien omdat het feit der invoeging tot eene te vrijgeveige opvatting zou kunnen leiden. Bedoelde „invoeging schijnt ook onnoodig, omdat ziekte in deze als ziels- of „lichaamsgebrek is te beschouwen”. Van tweeën een, of ziekten vallen *per se* onder ziels- of lichaamsgebreken, en dan houdt de redeneering, welke hier gevolgd wordt, geen steek, of men staat hier weder voor eene van die voor tweeledige opvatting vatbare bepalingen, die in de practijk stellig tot moeilijkheden aanleiding zal geven.

* * *

Luchtscheepvaartbelangen. *)

(Met eene fotografie. Zie Frontispiece.)

(Vervolg van N°. 2, blz. 135.)

Kabelballons.

Van meer beteekenis dan de bestuurbare en de vrije ballons zijn, uit een militair oogpunt vooral, de kabelballons. In het geschiedkundig overzicht hebben wij er al op gewezen, hoe reeds enkele jaren na de uitvinding der Montgolfières de kabelballon in het leger werd benut om de vijandelijke stellingen en strijdkrachten te verkennen; de te langzame fabricage van het waterstofgas en de weinige vorderingen in de techniek, welke mede oorzaak waren, dat de ballon de troepenbewegingen te velde niet kon volgen, stonden een algemeenen invoer van dit oorlogsmiddel in de toenmalige legers in den weg.

Thans echter, nu binnen eenige minuten, nadat de ballontrein op het opstijgpunt is aangekomen, de waarnemingen uit den ballon reeds aan den bevelhebber ter plaatse worden overgebracht, heeft men in den kabelballon een verkenningsmiddel gevonden, waarmede in de toekomst wel degelijk rekening moet worden gehouden.

In verband met de vele diensten, welke het ballonwezen tijdens het beleg van Parijs in den oorlog van 1870—'71 heeft bewezen, heeft men in de meeste Europeesche staten proeven genomen, in hoeverre voor militaire doeleinden practisch nut van den kabelballon kan worden getrokken. Verschillende rijken gingen onmiddellijk, tengevolge van den gunstigen uitslag der genomen proeven, tot de aanschaffing van luchtschipperparken en de oprichting van luchtschipperafdeelingen over; andere staten volgden dit voorbeeld in den loop der latere jaren, zoodat op dit oogenblik Duitschland, Frankrijk, Oostenrijk-Hongarije, Rusland, Engeland, Italië, Spanje, Denemarken, Rumenië, Servië, België en vóór een paar jaren ook Zwitserland de ballons in hun legers hebben ingevoerd, terwijl enkele dezer rijken dit zelfs tot hunne marine hebben uitgebreid. Nu eenmaal de ballon tot de erkende oorlogsmiddelen be-

¹) Literatuur:

Mittheilungen aus dem Gebiete des Seewesens. 1898.

Organ der militär-wissenschaftlichen Vereine. 1898.

Verslagen der Marine-Vereeniging. 1891—1892.

L'aérostation militaire en France et à l'étranger, par le Commandant BORNECQUE.

De Militaire Gids. 1897.

hoorde, kon het niet anders, of belangrijke wijzigingen in de ballon-techniek werden in het leven geroepen. Zoowel het personeel der verschillende luchtshipperafdeelingen als de ballonfabrikanten zelven waren er op bedacht, de details van den ballon niet alleen, maar ook de middelen tot sneller vervoer, tot gemakkelijker vulling, tot vlugger overseinen der berichten, enz., gaandeweg te verbeteren, terwijl in de laatste jaren de tot dusver gebruikelijke bol- of peervorm van den kabelballon zelfs niet gespaard bleef.

Indien wij in de onderstelling, dat de algemeene inrichting van den kabelballon aan de lezers bekend is, in het kort de belangrijkste wijzigingen nagaan, dan komen we tot de volgende:

a. O m h u l s e l.

Het gebruik van licht materieel komt niet alleen het sneller vervoer van den ballon, maar vooral diens stijfkracht en dus ook de stabiliteit ten goede; het weinige gewicht wordt voornamelijk verkregen door ballonstof en kabel zoo licht mogelijk te nemen.

Voor het omhulsel der tegenwoordige militaire ballons worden in hoofdzaak drie stoffen toegepast, nl. in Engeland het goudslagersvlies, in Frankrijk de zijde en in Duitschland de katoen.

Het goudslagersvlies is hiervan verreweg het beste, zoowel wat dichtheid, buigzaamheid, gewicht als betrouwbaarheid betreft. Als nadeelen kunnen genoemd worden de hooge prijs en de bezwaren, verbonden aan eventueele reparatie. Het is van dierlijken oorsprong en wordt bereid van schapendarm, die in 4 of 5 lagen over elkaar wordt gelegd en volgens een streng geheim gehouden procédé (vermoedelijk met vischlijm) aan elkaar worden vastgelijmd en tot één geheel geperst.

De zijde, die door de Franschen meestal gebruikt wordt, is de zogenoemde „soie pongée de Chine”, welke ook in een viertal lagen op elkaar gelegd en gevernist wordt. Deze zijde is eveneens licht en buigzaam, vrij hoog in prijs, doch wil in de zonnewarmte wel eens kleven, terwijl het bersten of scheuren der vernislaag niet is uitgesloten.

De katoen ten slotte is de goedkoopste van de 3 ballonstoffen. Men neemt hiervoor de lichtste soort, die ook in 3 à 4 lagen wordt aangevend en ten slotte met een gummilaag wordt overstreken en luchtdicht gemaakt. Zij is voldoende buigzaam en heeft het groote voordeel, dat zij gemakkelijk kan worden hersteld, terwijl ook tegenover electrisch geladen wolkenmassa's de katoen zich beter gedraagt dan de zijde. In dit opzicht verdient het aanbeveling, om, zooals in Duitschland geschiedt, het ballonhulsel hygroscoopisch te maken, door het in te smeren met eene oplossing van chloorcalcium van 10—15 $\frac{0}{10}$.

Intusschen vindt in de laatste jaren het goudslagersvlies ook toepassing in Frankrijk, zij het dan wellicht bij kleinere ballons of bij wijze van proef; volgens particuliere mededeelingen wil men er in Duitschland niet van weten.

Het totale gewicht van het ballonhulsel hangt uit den aard van de zaak ten nauwste samen met de grootte van den ballon. De tegen-

woordige Engelsche, Fransche en Duitsche ballons hebben een gemiddelden inhoud van 300, 400—550 en 600 M³, respectievelijk met eene stijgkracht van 350, 500 en 640 KG.; Rusland gebruikt wel de grootste ballonsoort, nl. van 640 M³ inhoud. Normaal neemt de ledige opgevouwen ballon een volume in van 1 M³, zoodat hij in de gondel kan worden opgeborgen.

b. Ventielen, enz.

Aan eene goede betrouwbare werking der ventielen moet steeds de noodige zorg en oplettendheid worden besteed, aangezien het welslagen eener opstijging niet alleen, maar ook het leven van den aëronaut daarvan kan afhangen. Reeds zagen wij, hoe de bovenklep door de Fransche luchtvaartschool werd verbeterd, hoewel de Oostenrijksche en Duitsche luchtschippers op deze inrichting nog al hebben af te dingen.

Somtjids treft men nog naast deze bovenklep een kleiner ventiel aan, dat eveneens dient om met den ballon te kunnen manoeuvreeren en hem te ledigen. Onderaan bevindt zich gewoonlijk de slurf, welke eensdeels dient om hierdoor den ballon te vullen, anderdeels om gas automatisch te laten ontwijken, zoodra door uitzetting het ballongas eene te hooge spanning begint te krijgen. Daartoe is de slurf voorzien van een zich naar buiten openend ventiel, dat in normale omstandigheden gesloten is, doch dat, behalve langs den reeds genoemden automatischen weg, ook nog door een touw van uit de gondel kan geopend worden.

Aangezien met elken kabelballon, voor het geval dat de kabel breekt, eene vrije luchtvaart moet kunnen worden ondernomen, is ook hier een scheurkoord aanwezig, dat langs een meridiaan van den ballon loopt. Hierdoor is men weer in staat, om in geval van nood of bij eene landing, door middel van een enkelen ruk een scheur van zoodanige afmetingen in het omhulsel te doen ontstaan, dat het vullingsgas binnen 10—20 seconden geheel is weggestroomd.

In de gondel komen derhalve verschillende ventiellijnen uit, welke, ten einde vergissingen te voorkomen, verschillend gekleurd kunnen zijn of op verschillende hoogten neêrhangen.

c. Methode van ophangen van de gondel.

Zooals bekend is, heeft de holvormige kabelballon tengevolge van den ongelijkmatigen winddruk op het oppervlak meestal eene neiging, om zijne as eene draaiende beweging uit te voeren, waardoor wel is waar een schilderachtig vergezicht over het geheele omgevende landschap wordt verkregen — iets wat ongetwijfeld aanbeveling verdient bij een tentoonstellingsballon —, doch, daar waar het verkenningen van een bepaald terreingedeelte of in eene bepaalde richting geldt, is die draaiende beweging van de gondel minder gewenscht en zelfs hinderlijk, vooral indien het oog met een kijker is gewapend. In den regel gaat deze draaiende beweging gepaard met slingerbewegingen van den ballon tengevolge van verschil in winddruk en windrichting in de opvolgende oogenblikken. In al deze bewegingen nu zou de gondel deelen, indien

deze slechts aan een enkel punt was opgehangen of vast met den ballon verbonden was.

Om dat slingeren van de gondel zooveel mogelijk tegen te gaan, hing daartoe vroeger de gondel door een stel van balancines aan de uiteinden van de bovenste stang van een trapèze, terwijl dit laatste door een stelsel van koorden verbonden was met het net, dat om het ballon-omhulsel is aangebracht. ¹⁾ Thans volgt de Fransche luchtvaartschool algemeen de ophangmethode van den kolonel RENARD. ²⁾ De touwen van het ballonnet vereenigen zich hierbij in een horizontalen ring en loopen vandaar naar een horizontalen bout, waarvan de middellijn gelijk is aan de middellijn van den ring. Van uit dezen bout verdeelen zij zich zoodanig in tweeën, dat de eene helft naar het eene, de andere helft naar het tweede uiteinde gaat van den horizontalen trapèze-arm, die den bout rechthoekig kruist. Op overeenkomstige wijze als vroeger, is de gondel aan het trapèze opgehangen. Door de ophangmethode verkrijgt men eene inrichting als den ring van CARDANUS, aangezien in verband met de 2 verticale vlakken, achtereenvolgens gaande door den bout en door den trapèze-arm, de schuine stand van den ballon geene storing teweeg-brengt in den evenwichtstoestand van de gondel; deze blijft verticaal hangen.

Ten slotte is in den kabel, behalve een dynamometer, waarmede te allen tijde de stijgkracht van den ballon kan worden nagegaan, nog eene inrichting aangebracht, waardoor men desgewenscht ieder oogenblik den ballon kan losmaken van den kabel en dus tot de vrije vaart overgaan.

d. Kabel met telefoondraden.

Ten einde het stijgvermogen tegemoet te komen heeft men de vroeger algemeen gebruikelijke hennepkabels, welke een gewicht van 200 gram per M¹. hadden, vervangen door staaldraadkabels ter dikte van 5 mM., wegende per M¹ slechts 80 gram. Tevens heeft men nu het voordeel, dat de telefoongeleiding niet, zooals bij den hennepkabel, in het hart wordt aangebracht, maar dat zij buiten den kabel schroefvormig daaromheen wordt gewonden, waardoor eventueele gebreken veel gemakkelijker en sneller zijn op te sporen.

De telefonische berichten, die door den waarnemer uit den ballon worden gezonden, worden dan meestal door een ordonnans of per rijwiel naar den commandant der opereerende troepenmacht overgebracht.

In sommige gevallen kan het wenschelijk zijn, om van uit den ballon schetsen van de eene of andere verkenning in te zenden; in dat geval wordt de schets, na vooraf daarvan per telefoon te hebben kennis gegeven, met eenig ballast naar beneden geworpen; eene andere wijze,

¹⁾ Zie voor de afbeelding: Vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap. 1893—1894, blz. 22.

²⁾ Zie voor de afbeelding: L'aérostation militaire en France et à l'étranger, par le Commandant BORNECQUE, blz. 14, en Verslagen der Marine-Vereeniging, 1891—1892, Plaat V, fig. 2.

om geschreven of geteekende berichten naar beneden te verzenden, zooals bijv. een touw zonder eind, is bij den bolballon, tengevolge van diens draaiende bewegingen, uitgesloten.

e. Vullingsgas.

Tot de belangrijkste verbeteringen van de latere jaren behoort voorzeker de wijze, waarop het gas, benoodigd voor de vulling van den ballon, tegenwoordig te velde wordt medegevoerd; dit geschiedt namelijk in metalen cylinders, waarin het gas onder hoogen druk is saamgeperst.

Voor de vulling komen slechts 2 gassoorten in aanmerking, nl.: het waterstofgas en het gewone lichtgas. Het laatstgenoemde is belangrijk goedkooper, daarentegen veel zwaarder dan het waterstofgas; het vindt dan ook in hoofdzaak toepassing bij kleinere ballonreizen, ondernomen uit steden, waar waterstofgas moeilijk te verkrijgen is en waar, in verband met de aanwezigheid eener gasfabriek, het gebruik van lichtgas de kosten der opstijging tot een minimum reduceert. Intusschen verdient het aanbeveling, om bij gebruik van lichtgas, dit te decarbureeren, d.w.z. het lichtgas, ter verhooging van zijne stijgkracht, door middel eener oververhitting, van zijne zwaardere bestanddeelen te bevrijden; evenwel stijgt hierdoor de prijs van dit gas en nadert deze tot dien van het waterstofgas.

Bij de militaire ballons is tegenwoordig het waterstofgas vrijwel het meest gebruikelijke vullingsgas; het wordt hiertoe op verschillende wijzen toegepast, waarvan als de voornaamste kunnen aangemerkt worden:

- 1°. het behandelen van ijzer of zink met verdund zwavelzuur;
- 2°. het oververhitten van zink en potasch, en
- 3°. de electrolyse van water.

Van deze methode is de tweede de meest gebruikelijke en circa 4 à 5 maal zoo goedkoop als de eerste; volgens de derde, wellicht de goedkoopste methode, geschiedt de bereiding echter zeer langzaam en worden gecompliceerde toestellen vereischt, zoodat zij op het terrein moeilijk toepassing kan vinden.

Het eenvoudigste is het misschien, om, zooals het in Duitschland geschiedt, het waterstofgas te bestellen bij chemische fabrieken, die zich in den regel tegen vrij lagen prijzen daarvan willen ontdoen, en waardoor tevens de kosten van aanleg en exploitatie eener luchtschipperafdeling belangrijk verminderen.

De wijze, waarop het waterstofgas te velde wordt verkregen, is niet in alle landen dezelfde. Twee stelsels kunnen hierbij worden onderscheiden, namelijk:

a. het gas wordt op het terrein zelve bereid, waartoe uit den aard der zaak niet alleen de benoodigde grondstoffen, maar ook de verschillende gasontwikkelingstoestellen het leger moeten volgen.

b. het gas kan in eene centraalinrichting worden vervaardigd en dan in metalen cylinders worden medegevoerd. Aangezien de totale inhoud dezer cylinders minstens gelijk zou moeten zijn aan den inhoud van den ballon en men voor het vervoer van dat talrijk aantal cylinders een enorm getal van transportwagens zou noodig hebben, zoo perst men het

waterstofgas tegenwoordig saam tot op 200—250 atmosferen en wordt het aldus in gecomprimeerden toestand in metalen cylinders (*Mannesmannsche buizen*) te velde medegevoerd of aan het veldleger toegezonden. De voordeelen, die deze vooruitgang in de techniek met zich brengt, kunnen als volgt worden geformuleerd:

- 1°. de zoogenaamde veldluchtschippertrein, ondergaat eene aanzienlijke vermindering van paarden en voertuigen (gasbereidingswagens, gasregeneratorwagen, enz.,...), wordt dientengevolge beweeglijker en is in staat gemakkelijk het veldleger te volgen;
- 2°. de vulling van den ballon kan veel spoediger geschieden;
- 3°. het gas is chemisch zuiverder en bezit meer stijgvormogen;
- 4°. het bijvullen van den ballon is te allen tijde gewaarborgd en kan eenvoudig geschieden.

Deze vele en belangrijke voordeelen wegen in ruime mate op tegen de enkele nadeelen, die onafscheidelijk aan het medevoeren van tot op zoo hoogen druk saamgeperst gas verbonden zijn, nl. de grootere kosten en vooral het gevaar voor het springen van de cylinders.

De hiervoren sub *b* genoemde methode, die reeds lang in Engeland wordt gevolgd en ook naast die sub *a* in Frankrijk wordt toegepast, breekt zich meer en meer baan en schijnt in de laatste jaren ook in Duitschland beproefd te worden. Voor een land als Engeland, dat veel koloniale oorlogen te voeren heeft, is deze methode vooral aanbevelenswaardig, aangezien de toevoer van waterstofgas steeds per transportschip langs zeer eenvoudigen weg kan geschieden. Engeland hecht zeer veel gewicht aan het gebruik van ballons te velde en heeft dan ook getracht zijn materieel zoo licht mogelijk te maken; hierdoor was het in staat van zijn ballon voordeel te trekken bij zijn oorlogen in Soedan, Bechuanaland, Kaapland en Transvaal.

f. Vorm van den ballon.

Zooals reeds op de blzn. 697—703 van den Jaargang 1898 van dit Tijdschrift werd uiteengezet, kleven aan den tot voor weinige jaren algemeen gebruikelijken bolvorm van den kabelballon zeer ernstige gebreken, waarvan de voornaamste zijn:

- 1°. de bolballon wordt door den wind naar beneden gedrukt;
- 2°. daar de winddruk zich niet gelijkmatig over het boloppervlak verdeelt en ook niet steeds even groot is, ondergaat de ballon, naast draaiende, ook op- en nederwaartsche bewegingen, waardoor de stabiliteit gering is;
- 3°. het waarnemen wordt hierdoor bemoeilijkt;
- 4°. tengevolge dier schommelingen doen zich bij den luchtschipper veel eerder verschijnselen van luchtziekte voor, waardoor het verdere erkennen te eenen male wordt belet;
- 5°. die schommelingen worden bij eenigszins sterken wind (boven de 12 M. per sec.) zoo hevig, dat opstijgen met den bolballon dan geheel is uitgesloten.

In het meerendeel dezer gebreken wordt tegemoet gekomen, wanneer

men afziet van den tot dusver toegepasten bolvorm en voor den kabelballon een zoodanigen vorm kiest, dat de wind, in plaats van eene benedenwaartsche werking uit te oefenen, medehelpt om de stijgkracht van den ballon te verhoogen en alzoo zijn vasten stand in het lucht-ruim te verzekeren. Aan de hand van deze theorie, waarop ook het beginsel van den vlieger berust, construeerden de Kapitein von PARSEVAL en de Luitenant von SIEGSFELD, met medewerking van den ballonfabrikant AUGUST RIEDINGER te *Augsburg*, den vliegerballon, waarvan eene beschrijving voorkomt op de blzn. 704—706 van den bovengenoemden jaargang 1898 van dit Tijdschrift. Tot op dit oogenblik heeft de vliegerballon, met inachtneming van het gestelde op bladzijde 709 van dien jaargang, zijn vorm gehandhaafd; alleen treft men in het laagste gedeelte van het roer nog eene opening met afsluitklep aan, waarvan de werking overeenkomt met en dient tot ondersteuning van die der opening *o'* met bijbehorende klep *k'* (zie fig. 1 van Pl. V, Jaargang 1898).

Het is mij aangenaam, om — in overleg met de Redactie van „De Spectator”, aan wie ik voor deze welwillendheid hierbij openlijk mijn dank betuig — den lezer eene momentopname van den vliegerballon in zijn nieuwsten vorm als frontispice in deze aflevering te kunnen aanbieden. De photographie, met de gebouwen van het Arsenaal op den achtergrond, stelt eene oefening van de Oostenrijksche luchtschipperafdeeling (K. und K. aëronautische Anstalt) te Weenen voor.

Dat dit vliegerbeginsel, toegepast op den ballon, algemeen ingang heeft gevonden en blijft vinden, blijkt wel hieruit, dat Oostenrijk reeds vrij spoedig tot den vliegerballon is overgegaan; dat in het vorige jaar eveneens Zwitserland en Spanje besloten tot het aanschaffen van den vliegerballon; dat Frankrijk zelfstandig naar een dergelijken ballonvorm zoekt en zelfs officieren ter bezichtiging van den vliegerballon naar Zwitserland zond; dat Engeland zich eveneens met proeven in die richting onledig houdt; en ten slotte dat tijdens den Spaansch—Amerikaanschen oorlog op Cuba, Amerika ook getracht heeft verkenningen te doen met langwerpige ballons, welke onder een bepaalden hoek ten opzichte van den horizon stonden.

Het waarnemen en verkennen van uit den kabelballon.

Het behoeft voorzeker geen nader betoog, dat een landschap van uit een domineerend punt beter wordt overzien dan van uit eene lager gelegene standplaats! Wie onzer herinnert zich niet de schoone vergezichten bij het beklimmen van een berg of van een heuveltop, of wel den ruimen horizon, dien men van af een toren voor zich ziet?

Het ligt dan ook voor de hand, dat reeds spoedig na de uitvinding van den luchtballon van militaire zijde werd overwogen of dit nieuwe toestel niet het aangewezen middel kon zijn, om van uit een standpunt, dat men naar verkiezing zoo hoog kan nemen als men wil, troepenbewegingen, enz., van een eventueelen vijand te verkennen. En inderdaad

richten wij tot ons zelve de vraag, of thans, nu de technische verhoudingen in alle opzichten zooveel gunstiger zijn, de kabelballon wellicht niet beter dan toen aan dit doel kan beantwoorden!

Intusschen is het waarnemen van uit een ballon, schijnbaar hoe eenvoudig ook, lang niet zoo gemakkelijk als het zich laat aanzien en wordt daartoe voornamelijk eene lange oefening vereischt. In de eerste plaats doet zich in den regel het feit voor, dat de verkenners zich bij eene eerste opstijging niet zoo erg op zijn gemak schijnt te gevoelen; hij waant zich minder veilig, dan wanneer hij nog vasten grond onder de voeten voelde. Maar al is zelfs eenmaal die angst overwonnen, dan blijven toch nóg andere factoren in het spel, waarmede bij het waarnemen uit den ballon rekening moet worden gehouden.

Zooals bekend is, treedt bij den luchtschipper, die niet aan opstijgingen gewend is, vaak eene soort van luchtziekte in, tengevolge van de vele schommelingen en stooten, die de gondel telkens bij het af- of toenemen van den winddruk ondergaat (zie o. a. Mil. Spect. 1898, blz. 701); maar bovendien moet ook het oog zelf in het waarnemen geoefend worden. Terwijl bij eene hoogte van 4000 M. bijv., welke de vrije ballon bereikt, het geheele terrein een plat vlak gelijkt, zoo verdwijnt toch ook bij het waarnemen uit den kabelballon het relief van het terrein gaandeweg met het toenemen van de hoogte. In verband met de neiging, welke tegenwoordig merkbaar is, om de kabellengte zoo groot mogelijk te maken, teneinde daardoor tevens de bezwaren, welke voor den vijand aan het inschieten verbonden zijn, te vergrooten, zal in de toekomst het waarnemen wellicht van eene hoogte van 800 à 1000 M. moeten geschieden. Ook dan reeds onderscheidt men moeilijk kleinere oneffenheden, het landschap vertoont zich in den vorm van eene landkaart, die onder ons ligt uitgespreid; maar — wat verschilt deze kaart niet aanmerkelijk van diegene, welke wij gewoon zijn te raadplegen? Vóór alles treffen ons de verschillende nuanceeringen in de bebouwing en den plantengroei; maar juist deze lijnen zijn uit een militair oogpunt minder belangrijk. Ook zijn de grootere wegen wellicht nog te onderscheiden, landwegen en voetpaden daarentegen leveren dan al weinig verschil op met de terreinen en perceelen, welke zij doorsnijden. Naar de aanwezigheid van beken en kleinere riviertjes raadt men misschien eerder dan dat men ze ziet; zelfs de kleur van het water schijnt op die hoogte moeilijk te onderscheiden, de boomgroei langs de oevers is vaak een herkenningsteeken. Uit een en ander blijkt voldoende, dat het waarnemen van uit den ballon, zelfs onder overigens gunstige omstandigheden, met veel moeilijkheden gepaard gaat, dat men niet zoo maar ineens een goed luchtschipper-waarnemer is, dat men dat moet leeren ten koste van veel oefening en dat sommigen het wellicht nooit worden, omdat hierbij naast een helder oordeel een scherp onderscheidingsvermogen wordt vereischt.

Het is dan ook niet te verwachten, dat elk officier, die eenmaal geroepen zal zijn, om vijandelijke troepenbewegingen als anderszins waar

te nemen, zonder verdere voorbereiding deze opdracht tot een goed einde zal brengen; eene opleiding in die richting is onontbeerlijk. Om deze reden worden dan ook in de meeste landen verschillende officieren gedurende eenige maanden bij de luchtschipperafdeeling gedetacheerd, ten einde een cursus in het manoeuvreeren met en waarnemen van uit den ballon te doorloopen. Aan deze officieren worden bepaalde eischen gesteld; zoo b. v. is dienaangaande in Oostenrijk voorgeschreven:

„Dieselben müssen mindestens drei Jahre bei der Truppe, darunter „zwei Jahre bei der Unterabtheilung gedient haben, einige physikalische „und chemische Kenntnisse, Fertigkeit im Krokiren, körperliche Rüstigkeit, turnerische Gewandtheit und sehr gutes Sehvermögen mit „rascher Orientirung besitzen; ihr Körpergewicht darf nicht mehr als „80 KG. betragen. Sie sollen auf längere Zeit für die Verwendung als „Luftschiffer im Kriegsfall verwendbar bleiben; daher dürfen solche, „welche die Frequentirung einer Fachbildungsanstalt oder eine sonstige „Spezialverwendung anstreben, nicht vorgeschlagen werden”.

De vraag rijst, of het gewenscht is, om voor officieren van alle wapens de gelegenheid open te stellen, een dergelijken cursus te kunnen volgen, en het antwoord hierop hangt grootendeels af van de meening, die men is toegedaan, welke officieren in oorlogstijd met den ballon-waarnemingsdienst zullen worden belast. Terwijl dit in sommige landen in hoofdzaak schijnt opgedragen te zijn aan de Generale Staf-officieren, zoo hangt het in Frankrijk bijv. samen met het doel, dat met het waarnemen wordt beoogd. Zoo wordt de Generale Staf-officier met het verkennen belast, zoodra het er om te doen is, bewegingen van den vijand, de vermoedelijke aanvalsrichting, de opstelling zijner reserves en dergelijke te ontdekken, eene opdracht, waarbij de officieren van den Generalen Staf, in verband met hunne meerdere bekendheid omtrent eventueel te nemen tegenmaatregelen of wel een voorloopig plan de bataille, in het bijzonder op hunne plaats zijn. Geldt het echter het inschieten of wel het waarnemen van het vuur van een of meer batterijen, dan is de artillerie-officier de aangewezen persoon, terwijl de genie-officier meer den aard van aan te vallen punten, van hindernissen, van opgeworpen verdedigingswerken, enz., zal nagaan. Het wil ons toeschijnen, dat voor deze opvatting zeer veel te zeggen valt, want hoe licht zal niet degene, die minder voor de taak van waarnemer berekend is, onbelangrijke berichten overseinen, terwijl juist datgene, waarop de nadruk moet worden gelegd, door hem over het hoofd zal worden gezien.

In elk geval verdient het aanbeveling, de opstijging met twee personen te doen geschieden, waarvan de eene in zijne functie van waarnemer niet te letten heeft op het manoeuvreeren met den ballon, doch zich uitsluitend met den verkenningsdienst kan bezighouden, terwijl de andere, naast zijne taak van commandant van den ballon, den waarnemer zoo veel mogelijk in alles zal terzijde staan en inlichtingen zal geven wat betreft het oriënteeren, het overseinen der berichten, enz. De aanwezigheid van een luchtschipper der vaste luchtschipperafdeeling blijft

ook gewenscht, voor het geval de kabel breekt of wordt afgesneden en de ballon alzoo tot de vrije vaart genoodzaakt wordt.

Hoewel het bij de meeste legers als bekend mag worden verondersteld, willen wij volledigheidshalve hieraan toevoegen, over welken afstand en welke voorwerpen van uit den ballon kunnen worden waargenomen.

Gedurende de zomermaanden, den tijd, waarin vermoedelijk in de toekomst de grootere oorlogen zullen worden afgespeeld, en bij de gebruikelijke hoogte van den kabelballon, kan men met behulp van een goeden kijker, bijv. een ZEISS-binocle, bij goed weer en met de zon in den rug tot op 15 KM. afstand waarnemen; het is dan nog mogelijk, de kleuren der uniformen en zeer gemakkelijk, om de wapensoorten te onderscheiden. Bij een lagen stand van de zon of wel tegen zon in ziende, wordt de waarnemingsgrens 7, bij dampige lucht 6 en bij regen slechts 3 KM. Onmiddellijk na een langdurigen regen of na een onweder wordt de eerst aangegevene grens van 15 KM. weer gemakkelijk bereikt, terwijl, wanneer in dit geval de zon helder begint te schijnen, de afstand zelfs 25 KM. kan bedragen; dergelijke gevallen blijven uit den aard der zaak uitzonderingen.

Andere proefnemingen vermelden, dat men kan onderscheiden:

- op 5 KM. enkele personen en ruiters;
- op 7 KM. patrouilles in gesloten orde, boomen en voertuigen;
- op 12 KM. compagnieën;
- op 20 KM. troepenafdeelingen en treindetachementen; en
- op 40 KM. grooten huizengroepen, bosschen, enz.

Spoorwegen kunnen tot op 20 KM., straatwegen, indien zij droog zijn, nog verder worden gevolgd; radiale lijnen zijn beter en gemakkelijker te volgen dan transversale.

Al deze gegevens berusten op waarnemingen, welke gedaan zijn van uit een bolballon. Uit den aard der zaak blijven deze opgaven voor den vliegerballon dezelfde; alleen mogen wij hierbij niet uit het oog verliezen, dat, tengevolge van de meerdere stabiliteit van deze ballonsoort, de mogelijkheid tot waarnemen bij wind, veel langer blijft gewaarborgd (Zie o.a. Mil. Spect. 1898, blz. 707).

Werden vroeger de waarnemingen naar den vasten bodem overgebracht door het uitwerpen van ballast, waaraan het geschreven bericht was bevestigd, of wel door het seinen met vlaggen als anderzins volgens eventueel vooraf overeengekomen teekens, thans geschiedt zulks, zooals reeds werd opgemerkt, algemeen door middel van de telefoon, waarvan de draden om den kabel zijn gewonden.

Als eene bijzondere soort van verkenning verdient hierbij te worden vermeld het nemen van photographieën van uit den ballon, waardoor het mogelijk is, den opperbevelhebber, zelfs binnen een 12-tal minuten, een getrouw beeld van het terrein en van de eventueele vijandelijke stelling en batterijen voor te leggen. Worden dan hierbij meer belangrijke punten ontdekt, dan kan men met behulp van de tegenwoordige tele-

objectieven een vergroot beeld van dat gedeelte van het voorterrein nemen. Was ook het draaien van den ballon om zijne as een bezwaar voor den in de gondel opgestellten photograaf, zoo verkeert men, bij toepassing van den vliegerballon, ook in dit opzicht in gunstiger omstandigheden, doordat bij deze ballonsoort het draaien om de as schijnt uitgesloten. In den regel wordt het photographietoestel op den rand van den gondel of wel, bij vrijzwevende ballons, in een gat van den gondelbodem geplaatst; soms wordt het eenvoudig in de hand gehouden. Bij onbemande ballons wordt het toestel bevestigd, waar zich anders de gondel bevindt; ook bij vliegers wordt het photographieeren wel toegepast.

Intusschen acht men het maken van schetsen beter dan het photographieeren van uit den ballon, om de eenvoudige reden, dat op de schets alleen het gewichtigste voorkomt, wat eigenlijk alleen behoeft bekend te zijn, terwijl op eene photographie nog alle mogelijke nevenzaken staan.

Wellicht is het niet overbodig, nog te wijzen op de diensten, die de ballon kan bewijzen op het gebied der photogrammetrie, waarvan de bestudeering, in ons land althans, nog niet bijzonder inheemsch is. Neemt men nl. de photographieën van uit een ballon met een photodoliet en photographieert men tevens drie schietlooden, welke van uit den ballon zijn afgehangen, dan is men, aan de hand der verkregene photographieën in verband met het standpunt en enkele gegevens van het instrument, in staat, het afgebeelde terrein in kaart te brengen; vooral is dit van gewicht, wanneer het voorgelegene terrein bergachtig en moeilijk genaakbaar is. ¹⁾

Ook bij nacht is het waarnemen met behulp van een ballon niet geheel uitgesloten, wanneer men althans in staat is, van uit den ballon electrisch licht op het voorterrein te werpen. Op dit gebied heeft vooral Rusland proeven genomen; hierbij is gebleken, dat deze „Scheinwerfer”, waarbij de stroom, voor het electrisch licht benoodigd, door den kabel werd geleid, bij eene lichtsterkte van ± 5000 kaarsen een terrein van circa 500 Meter middellijn konden verlichten, indien zij 500 Meter hoog stonden.

Hebben wij tot hertoe het oog gevestigd op het waarnemen of verkennen van uit den ballon, zoo ligt het hierbij ook voor de hand, dat van elk punt af, dat men van uit den ballon kan zien, ook omgekeerd de ballon kan gezien worden. Hiervan maakt men, o.a. bij de Deutsche manoeuvres, gebruik om van het oppercommando af door middel van een ballon, bevelen aan de verschillende troepenafdeelingen over te brengen. Hiertoe doet dan een of andere ballon, die op een bepaald punt wordt opgelaten, als „signaalballon” dienst; men is dan in staat

¹⁾ Zie hieromtrent nader: Dr. Ch. M. SCHOLS. Landmeten en Waterpassen, 7e druk, 1901, blz. 304 e.v.

op alle punten eene manoeuvre gelijktijdig te doen beginnen of eindigen, enz.

Evenzoo kan men, zooals hier te lande indertijd met den ballon „Telegraaf” geschiedde, door middel van electriche gloeilampjes binnen den ballon, des nachts telegraphische teekens (Morse-alphabet door langeren of korteren gloeiingstijd van den ballon voorgesteld) met de omgeving wisselen; dergelijke lichtseinen kunnen nog tot op 18 à 20 KM. worden gezien.

(Wordt vervolgd.)

285

Aanval en verdediging van vestingen,

naar DEGUISE'S „*Attaque et défense des forteresses*”.

(Vervolg van No. 2, blz. 162.)

Ad II (bladz. 153). „De verovering van het benooidige terrein voor den aanleg der batterijen, die den artilleriestrijd zullen hebben te voeren, alsmede het aanbrengen der middelen, die deze moeten beschermen, vormen de belangrijkste verrichtingen uit den belegeringsstrijd.

„Zij moeten het kenmerk der verrassing dragen.

„Vroeger werden *twee* artillerieposities noodig geoordeeld.

„De aanwezigheid van voorgeschoven stellingen, bezet door de mobiele troepen van den verdediger dwong nl. den aanvaller met zijn batterijen een 4 KM. of meer van de forten verwijderd te blijven.

„Op dezen afstand beteekende het bombardement der forten en tusschenruimten niets. Het hoofddoel van deze eerste artilleriepositie was dan ook meer den verdediger uit het voorterrein te verdrijven.

„Daarmede was deze dan ook echter gelijktijdig omtrent de keuze van het aanvalsfront ingelicht, daarmede was het karakter der verrassing al door deze eerste operatie verloren.

„Geheel anders werd echter de toestand door de invoering van den mobiele belegeringstrein.

„Hierdoor was 't mogelijk al dadelijk meerder fronten tegelijk te bedreigen, de bovengenoemde eerste artillerie-opstelling te doen vervallen, den verdediger uit het voorterrein te verdrijven en hem omtrent het werkelijke aanvalspunt — langer — in het onzekere te houden”.

Aldus DEGUISE, met welke beschouwing — onder bijvoeging van het door ons in den laatsten regel geplaatste woordje „langer” — men zeker kan instemmen.

Sedert de invoering van houwitserbatterijen bij de veldartillerie (1) — vanaf October 1899 ook bij de Deutsche (van 10.5 cM.) — en de toevoeging van eenen mobiele belegeringstrein bij de colonnes, die tegen een vesting oprukken, kunnen de voorgeschoven stellingen, die door de gewone middelen, waarover de veldlegers beschikken konden, niet

(1) Daar het oprukken van den mobiele belegeringstrein, die toch aan de staart der colonnes marcheert, nog altijd eenige dagen ophoudt, willen verschillende schrijvers, dat bij de veldartillerie houwitser-batterijen van 12 cM. worden ingedeeld om onmiddellijk ten aanval te kunnen overgaan.

waren te nemen, geforceerd worden en behoeft hierop niet tot de komst van den zwaren belegeringstrein gewacht te worden, die natuurlijk mede het aanvalsfront deed kennen.

Of intusschen nu steeds met de ééne artillerie-opstelling op 2 à 3 KM. van de forten zal kunnen worden volstaan? DEGUISE zelf ontkent dit ook. Tot vernieling der pantseringen en bestrijding der traditoorbatterijen van de forten, neemt hij toch een 2de opstelling op c. 1500 M van de werken in.

Zal dit noodig zijn?

Wij komen hierop later ad III (van bladz. 153) terug. Zien wij thans welke sterkte DEGUISE voor zijn belegeringstrein noodig rekent.

Natuurlijk zal deze afhankelijk zijn van de lengte van het aanvalsfront. In beginsel moet dus het aanvalsfront vooral niet te uitgebreid zijn. Kan met het nemen van één fort worden volstaan, dan bepale men zich hiertoe; de frontbreedte strekt zich dan toch reeds, aangezien het vuur uit de nevenliggende werken ook moet worden uitgedoofd, tot 2 tusschenruimten uit. Springt het fort sterk vooruit en zijn de tusschenruimten groot, zoodat de ondersteuning der nevenliggende werken gering is, dan kan deze methode voordeelig wezen; bij een meer op ééne lijn gelegen fortenkring en geringer tusschenruimten zal 't intusschen meestal noodig zijn 2 forten direct aan te vallen en de beide aangrenzende ten onder te houden. De artilleristische aanval strekt zich dan over 4 forten en 3 tusschenliniën uit, DEGUISE richtte dien zelfs, zooals wij zagen, tegen 3 forten van de 1ste en 2 forten van de 2de orde.

In den aan te vallen sector van 7½ KM. beschikte de verdediger bij DEGUISE, als vroeger vermeld:

in de forten over 12 K. van 15 of 12 cM. en 12 Hw. van 21 of 15 cM. in koepels, en in de tusschenruimten over 328 vuurmonden nl. 16 K. van 7.5, 36 K. van 12, 168 Hw. van 15 en 108 Mr. van 15 cM.

Om nu hiertegen overmachtig op te treden neemt DEGUISE aan, dat de aanvaller moet beschikken over 3 belegeringstreinen van de sterkte als de Fransche, bestaande uit:

3 halve lichte en 3 halve zware of 24 K. van 22, 96 K. van 15.5 lang, 144 K. van 15.5 kort, 96 K. van 12, 48 K. van 9.5, 24 Mr. van 27 en 96 Mr. van 22 cM., totaal 528 vuurmonden (1).

DEGUISE neemt verder aan, dat tegen elk der 3 aangevallen forten 1ste orde 8 K. van 22, 8 id. van 15.5 lang, 8 Mr. van 27 en 8 id. van 22 cM. of 32 vuurmonden en tegen elk der beide forten 2de orde 8 Mr. van 22 cM. worden gericht. Voor de tusschenruimten blijven dan nog over $528 - 3 \times 32 - 2 \times 8 = 416$ vuurmonden.

Zou men nu meenen deze verbazende massa's met hunne beddingen,

(1) Een verbazende macht voorzeker, intusschen volstrekt geen te groote overmacht, wanneer men aan het specificceeren gaat en daarbij de zeer ongunstige verhouding in 't oog houdt van het steil tot het vlakbaan geschut (als 1 : 1) in vergelijking met den verdediger (als 4½ : 1).

voertuigen, munitieën, enz., te kunnen aanvoeren, uitladen, vervoeren, in batterij brengen, zonder dat dit door den verdediger bemerkt wordt?

FROBENIUS merkt hieromtrent in de *Jahrbücher* 1899, blz. 316, op: „In 't algemeen kan men aannemen, dat 400 vuurmonden in 100 batterijen moeten worden opgesteld. Wilde men den bouw der batterijen in 2 nachten voltooien dan zouden in elk een aantal van 50 compagnieën artillerie en even zooveel compagnieën infanterie, of totaal 20.000 arbeiders moeten werkzaam zijn. De ruimte, die deze innemen wordt intusschen nog verre overtroffen door die benoodigd voor de wagencolonnes.”

Het grootste bezwaar levert echter de aanvoer van den belegeringstrein op. Laat ons even zien wat de schrijver in het boven, op blz. 155, aangehaalde artikel van de *Jahrbücher* 1897 hieromtrent meedeelt:

In de eerste plaats moeten natuurlijk de troepen vervoerd worden. Voor het transport der 36 compagnieën vesting-artillerie ¹⁾ — zie boven — met de eerst benoodigde uitrusting, werktuigen, enz., worden vereischt 12 treinen (1 per 3 compagnieën), die met inbegrip van den tijd voor het inladen met tusschenruimten van 2 uur kunnen vertrekken. Dit vordert dus 24 uur of

1 etmaal.

(Deze troepen gaan bij aankomst onmiddellijk naar hunne kwartieren en vervolgens naar de werkterreinen, waar zij de materialen vervaardigen, welke niet gereed meegevoerd worden; verder moeten zij depôts aanleggen, observatieposten inrichten, den batterijbouw beginnen, enz., voor zoover dit alles ongemerkt kan geschieden. Bij al deze verrichtingen hebben zij nauwkeurig de wegen en terreinen te vermijden, die door den verdediger zijn waar te nemen; waar zulke terreinen overgetrokken moeten worden, is dit tot 's nachts uit te stellen.)

De aanvoer van het materieel heeft vervolgens in 3 echelons plaats.

Het *1ste echelon* bevat 4 parkcompagnieën (1 voor elke sectie van den belegeringstrein), ²⁾ de geheele parkcolonne munitievoertuigen met bespanning voor de zware mortieren, verder gereedschap, smidse, enz., met het veldbaan-materieel. Per sectie zijn hiervoor 4 treinen, totaal dus 16 treinen noodig. Het opladen eischt per trein 3 uur. Hiervoor zijn dus te zamen noodig

2 etmalen.

(Aan het eindstation zorgen de parkcompagnieën spoedig uit te laden, de vestingpioniers spoedig de veldbanen te leggen, enz., waarover aanstonds nog nader.)

Overbrengen 3 etmalen.

¹⁾ Voor het verder transport der batterijen blijven de benoodigde manschappen achter.

²⁾ De overige parkcompagnieën — 3 per sectie — zorgen voor de oplading van het overige materieel (2de en 3de echelon).

Overgebracht 3 etmalen.

Het 2de echelon bevat, behalve de marschvaardig uitgeruste batterijen met beddingen, enz., ook de eerste munitie-uitrusting. Per sectie van den belegeringstrein zijn hiervoor 6, dus totaal 24 treinen noodig. Elk vordert voor het laden 6 uur, te zamen dus

6 etmalen.

(Zooveel mogelijk alles onmiddellijk naar de belegeringsbatterijen, waar dit niet mogelijk is naar de park- en munitiedepôts. Daar de eerste uitrusting voor 6 dagen munitie bevat, zou aldus reeds na aankomst van dit echelon, dat is dus na $1 + 2 + 6 = 9$ etmalen vanaf het begin van het vervoer den artilleriestrijd kunnen beginnen, mits slechts verdere munitie-aanvoer geregeld voortgang kan hebben.)

Het 3de echelon bevat, behalve de 2de munitie-uitrusting, alle reserve-uitrustingstukken, verder het materieel voor de werkplaatsen, laboratoria, enz. Eindelijk ook de laatstgebleven parkcompagnieën. Vier treinen per sectie zijn hiervoor noodig. Te zamen derh. 16. Elke trein behoeft tot laden 4 uur, totaal dus

4 etmalen.

De geheele tijd voor den aanvoer, waarvoor dus 68 treinen gevorderd worden, wordt derhalve

13 etmalen.¹⁾

¹⁾ In het meergenoemde artikel in de Mitth. Art. und Genie 1900 No. 2 van FRANS SKWÖR geeft deze een berekening over het benoodigd aantal waggonladingen voor het vervoer van den door DEGUISE opgegeven belegeringstrein (van 528 vuurmonden). Rekenende, dat voor elken vuurmond 1 waggon, voor de bedding $\frac{1}{4}$ en voor de verdere benoodigdheden per stuk mede $\frac{1}{4}$ waggon noodig is, komt hij:

Voor het transport der vuurmonden tot 800 waggons.

" " " " munitie rekenende op

800	schoten voor de	22	cM. K.
1300	"	"	15.5 " K.
1150	"	"	12 " K.
1300	"	"	15.5 " Hw.
1000	"	"	22 " Mr.
800	"	"	27 " Mr.,

bij granaatgewichten van resp. 140, 50, 25, 9,50, 125 en 200 KG., tot een gewicht van 35.000.000 KG., hetgeen 3500 waggonladingen zou vereischen. Aannemende, dat deze voorraad voor 15 dagen zou strekken en voorloopig met de helft kan worden volstaan, zijn dus

1750 "

direct noodig en een dagelijksche aanvulling van 250 waggons.

" " " van de geschutbediening (ad 3×5 per vuurmond) = 9000 man. Hiervoor

200 "

Transporteeren 2750 waggons.

Onder de gunstigste omstandigheden!

In de onderstelling toch, dat het verbazende spoorwegtransport onafgebroken naar het eindstation kan plaats hebben, d.w.z. de ontlading en overlading aldaar gelijken tred met den aanvoer kan houden.

En wat dit te beteekenen heeft?

Aanvankelijk, vóór de veldbaan is gelegd, zal het geheele vervoer met voertuigen moeten geschieden. En elke trein, die van het 2de en 3de echelon het eindstation binnenstroomt, vordert voor het ontladen 200 vierspannige wagens!

En wat die veldbaan zelve betreft, Skwör berekent in zijn boven aangehaald artikel, dat de lengte bij het door DEGUISE toegepaste voorbeeld van de versterking van Brussel totaal een lengte van 200 KM. moet verkrijgen (van het eindstation naar het hoofdpark, van het hoofdpark naar de onderdeelen, van deze — of van het station — naar de batterijen en tusschen deze), dat voor het vervoer der zware stukken, behalve de bespanningen, 1600 gekoppelde wagens noodig zijn en 35 locomotieven (één per batterijgroep), dat voor de dagelijks van het eindstation te vervoeren munitie nogmaals 100 gekoppelde waggons met 5 locomotieven worden vereischt.....

Dat zulk een eindstation dus aan de hoogste eischen moet voldoen, dat het dus in de eerste plaats geheel buiten het bereik der verstragende vuurmonden van den verdediger, nooit dus beneden de 10 KM. van de vesting moet gelegen zijn, daarentegen met 't oog op de klimmende moeilijkheden van het transport aan den anderen kant liefst weer niet verder dan 15 KM. van de vesting moet verwijderd zijn..... 't behoeft geen verder betoog!

En zeker zal men het Skwör toegeven, wanneer hij zegt (blz. 100), „Die Einrichtung der Ausladestationen wird die technischen Formationen des Angreifers nachhaltigst in Anspruch nehmen. Von ihrer richtigen und baldigen Vollendung einerseits, sowie von dem geregelten Betriebe der Auswaggonierungen und der Verkehrdienstes anderseits hängt vornehmlich die Aufnahme des Hauptangriffes ab.”

Zou men nu nog meenen, dat die reusachtige voorbereiding, dat verbazend vervoer, die grootsche arbeid aan het eindstation een waakzamen verdediger konden ontgaan?

	Transport 2750 waggons.
Voor het transport van de <i>bespanningen</i> (met inbegrip van de paarden voor het vervoer op de veldbanen, noodig 2500 paarden). Hiervoor	400 „
„ „ „ van het <i>geniepark</i>	25 „
„ „ „ van de <i>genietroepen</i> (3 bataljons)	100 „
„ „ „ het <i>veldbaanpark</i> , aannemende, dat elke locomotief, of wel 10 gekoppelde waggons, of wel 200 M. spoorstaven één wagenlading uitmaken	1200 „
	Totaal rond 4500 waggons.

Intusschen, de voorstanders van de versnelde aanvalswijze als v. REHM wenschen ook niet op deze wijze te werk te gaan. De onmogelijkheid erkennende, dadelijk het gros der belegeringsbatterijen op een afstand van 3000 M. van de vesting aan te leggen en met al de vuurmonden in ééne nacht te bewapenen, wenschen zij deze achtereenvolgens en aanvankelijk op grooter afstanden in werking te brengen, en wel te beginnen met die vuurmonden, welke de zwaarste, meest tijdroovende taak hebben te vervullen.

Het tot zwijgen brengen der forten is dus het doel, dat 't eerst moet ondernomen worden.

Dit is de taak der zware mortieren; onder bescherming van het vuur van de mobiele artillerie moeten deze dus het eerst in batterij worden gebracht.

De emplacements hiervoor komen op 4 à 5 KM., de zware monstermortieren van 25 cM. en meer zouden zelfs tot 6½ KM. verwijderd kunnen blijven. Van dit vuur — gerekend op 6 mortieren per fort — belooft v. REHM zich, zooals wij reeds opmerkten, groote resultaten.

Wij willen deze niet loochenen bij de diepe, vóór de invoering der brisante granaten gebouwde forten met hunne niet tegen dit vuur bestand zijnde dekkingen, met hunne uitsluitend of nagenoeg uitsluitend open walopstelling van het geschut.

Maar tegenover de nieuwere werken?

Proeven hebben geleerd, dat ondanks de groote levende kracht ¹⁾ en de zware springlading — de Duitsche granaat van 21 cM. L/5 heeft een gewicht van 146.6 KG. en een brisante lading van 23 KG., de Fransche mobiele 22 cM. een granaat van 118 KG. gewicht en een springlading van 36 KG. — de moderne betongewelven hiertegen volkomen bestand waren.

Ook was dit het geval tegenover den Russischen 9" (22 cM.) mortier met zijn 152 KG. zware granaat en 58 KG. springlading.

En zelfs monstermortieren — de Fransche 27 cM. met granaat van 200 KG. en 66 KG. meliniet, en de Russische 28 cM. met granaat van 252 KG. en 72 KG. springlading — bleken tegenover de nieuwere betongewelven onmachtig!

Niets wettigt dus o.i. het artilleristisch optimisme van v. REHM en anderen ²⁾, die meenen dat een bombardement uit deze zware mortieren in korten tijd zulk een verwoesting zal teweegbrengen, dat het physiek en moreel weerstandsvermogen der bezetting spoedig zal zijn uitgedoofd.

¹⁾ Zie de opgaven daaromtrent bij v. REHM, blz. 50.

²⁾ Welk een phrase b.v. bij v. LEITHNER („Der Festungskrieg“, als boven, blz. 76): dat de brisante granaten tot den bouw gedwongen zouden hebben „von gänzlich abgeschlossen, der frischen Luft und des Lichtes entbehrenden Einbauten, die sowohl die Kampfbereitschaft beeinträchtigen, als auch die moralischen Factoren der Besatzung schädigen“!

En dat die aanvoer, die ontlading, dat vervoer enz., zij het dan ook alleen, van het 1ste echelon der zware mortieren, ongemerkt zou kunnen geschieden ¹⁾, schijnt ons na het bovenstaande, nagaande welke voorbereiding toch ook hieraan verbonden is, mede zeer onwaarschijnlijk.

Ook hiertegen zal een waakzame verdediger zijn maatregelen weten te treffen!

Laat ons thans zien hoe intusschen de aanvallende infanterie zich in het voorterrein versterkt heeft.

Sommigen zijn van meening, dat deze parallellen moet maken, bij wijze van vluchtige sappen. . . . als in de tijden van VAUBAN.

In die tijden, toen „l'artillerie faisait plus de bruit que de mal”, had het geen bezwaar, om tegen een paar fronten van de enceinte een parallel van enkele honderd Meter lengte te openen. Dat was in een enkelen nacht bij verrassing gemakkelijk genoeg geschied, en éénmaal geopend was de artillerie daartegen verder vrijwel onmachtig.

Maar thans?

Hoofdzakelijk in nachtelijke ondernemingen op verschillende punten tegelijk zal men zich achtereenvolgens meester moeten maken van het verlangde terrein en zich telkens hierin vastnestelen, daarbij gebruik makende van alle natuurlijke- en kunstmatige dekkingen. ²⁾

Het bezit van korte kanonnen, houwitsers en mortieren, die thans ook in ruime mate in de parken van den belegerde voorkomen, belet het gebruik van loopgraven, die alleen tegen direct vuur beschermen. Een ruime toepassing van *overdekkingen* is dus noodzakelijk, waartoe DEGUISE chroomstaalplaten van 0.004 M. dikte aanbeveelt.

Was ten tijde van VAUBAN, toen ook geschut in de loopgraven werd opgesteld en deze tevens tot gemeenschapsgangen dienden, eene verzwaring der borstwering (tot 6 M.) en eene verbreding van de gang (tot 4 à 5 M.) noodig, thans is dit niet meer het geval.

Een beschieting toch der KM. lange loopgraven met het volle projectiel zou slechts munitieverspilling wezen. De toegang over het open terrein naar de loopgraven is verder tegen het worpgeschut veiliger dan de weg door de open gemeenschapsgangen daarheen. Die kunnen dus mede achterwege blijven.

Wat de vereischte lengte van de linie betreft, die de belegeringsbatterijen heeft te beschermen, moet deze zich natuurlijk in de eerste plaats over het aanvalsfront uitstrekken, maar bovendien de vleugels behoorlijk beschermen, zoodat achterwaarts echelonsgewijze aansluiting

¹⁾ Volgens GERWIEN eischt de bouw van elke batterij gemiddeld voor vervoer van beddingen, bekleedingen, blindeeringen, enz., 40—60 wagens met 100 paarden!

²⁾ Zie hierover nader het bovenaangegeven artikel van FROBENIUS in het Sept.-nummer van de *Jahrb. D. Armee und Marine* „Der moderne Festungsangriff”, enz.

bij de insluitingslinie (of versterkte belegeringsgroep) moet worden tot stand gebracht.

Dat dit werk niet in één nacht kan geschieden is duidelijk. Over dag zal men den arbeid telkens moeten staken, en dien in de volgende nachten hervatten.

Daar men ook dan nog in deze loopgraven geen zware blindeeringen kan aanbrengen, bestand tegen steil invallende volle projectielen van den verdediger, moet men, zooals wij boven reeds opmerkten, bij het vastzetten in het terrein zorgen buiten het bereik van deze te blijven.

Wat de verdere inrichting der loopgraven betreft, geeft DEGUISE hiervoor aan: groepen van werken voor één bataljon, tusschen de intervallen batterijen van 9.5 en 5.7 cM. snelvuurkanonnen, waarbij mede met voordeel van loopgraafpantser is partij te trekken.

Aldus komen bij hem op het aanvalsfront 13 bataljonsgroepen ter sterkte dus van een divisie. Daar ééne divisie voor de insluiting van dezen sector was aangewezen, en twee divisien, als boven, bij het belegeringskorps behooren, kan op deze wijze de veiligheidsdienst ¹⁾ worden volgehouden.

Eindelijk valt hierbij nog in 't algemeen op te merken, dat de bezetting volgens dezelfde beginselen als bij de insluitingslinie moet plaats hebben. Met 't oog evenwel op de grootere nabijheid tot de vesting en het nog weinig of niet geschikte weerstandsvermogen van den verdediger, alsmede op de omstandigheid, dat voor dezen het aanvalsfront in elk geval *nu* geen geheim meer kan zijn, zal het terrein naar verhouding thans krachtiger moeten versterkt en bezet worden.

Het oogenblik is nu ook aangebroken, waarop volgens DEGUISE de mobiele reserve van den verdediger energiek optreedt, haar offensieve stooten tegen het aanvalsfront richt en dus talrijke, inzonderheid nachtgevechten, om de herovering van dit terrein zijn te verwachten.

Intusschen zijn de belegeringsbatterijen gereed gekomen.

Voor zoover de aanleg ongemerkt kon geschieden had deze *vóór*; bij de overigen *in* den nacht *vóór* de opening van het vuur plaats.

Wat de *inrichting* aangaat, hierbij behoeven wij niet stil te staan, zij is genoeg bekend. Nabij — niet *in* de batterijen, zooals soms geschiedt — make men de verbandplaatsen, sein- en observatieposten, waarbij vooral er op te letten, dat deze den verdediger niet in 't oog vallen, verder drage men bijzondere zorg voor de watervoorziening, waterafvoer en latrines, wegwijzers, enz., het logies der bedieningsmanschappen brenge men zoo dicht mogelijk in de nabijheid aan, e. d. g.

Wat de *ligging* der batterijen betreft, is men, daar enkele honderden Meter dichter bij of verder van de werken geen noemenswaard verschil

¹⁾ GERWIEN wil deze, evenals bij de insluitingslinie, eenvoudiger geregeld hebben. *In* de stelling de loopgraven-compagnieën, die veldwachten en posten vooruitschuiven; *achter* de stelling het loopgravengros.

in uitwerking geven, thans veel meer dan vroeger in de gelegenheid om van alle voordeelen, die het terrein aanbiedt als plooiën, enz., partij te trekken. Het indirecte vuur maakt een ruim gebruik van die dekingsmiddelen mogelijk, waarvan de waarde door het rookeloos kruit nog verhoogd is. Om de beschermende infanterielinie niet te hinderen, noch deze schade te doen lijden van het vuur tegen de batterijen gericht, komen deze, in vlak terrein, een 500 M. achter de infanteriewerken (en niet deze een 500 M. vóór de batterijen, als *DEGUISE*, *GERWIEN* en anderen aangeven; 't betreft hier wederom dezelfde principieele quaestie).

Een andere vraag betreft echter de verdeeling der batterijen over het aanvalsfront. Is schuine opstelling der vlakbaanvuurmonden (om beter te kunnen enfileeren) en frontopstelling van het worpgeschut te verkiezen, zooals sommige meenen, of moet dit omgekeerd geschieden, zooals andere schrijvers voorstellen? Of moeten zooals b.v. *GERWIEN* wil, èn de vlakbaanbatterijen schuin tegenover de vestingfronten èn de zware mortierbatterijen (tegenover werken in den lunetvorm) in het verlengde der facen geplaatst worden, waarvoor zeker ook veel te zeggen is? Intuschen moet toch o.i. in 't algemeen eenvoudigheidshalve, vooral voor de waarneming, aan een opstelling van het worpgeschut recht tegenover de te beschieten doelen de voorkeur geschonken worden, zooals ook *GERWIEN* voor de houwitserbatterijen aanbeveelt, en komt voor het zware vlakbaangeschut een enfileerende opstelling ook in het verlengde van wegen en geschutopstellingen te verkiezen voor.

Nog meer verschil heerscht omtrent de *vuurregeling* der batterijen. Moet 't eerst met granaatkartetsen tegen de bedieningsmanschappen van het vestinggeschut gevuld worden, moeten daarna de bomvrije ruimten met granaten worden beworpen of de communicatiën met deze vernield of met granaatkartetsen worden onveilig gemaakt?

De schrijver in de *Jahrbücher* wenscht, dat in den aanvang elke helft van het aanvalsfront door eene brigade zóó onder vuur genomen wordt, dat aan elk regiment de helft van het fort met het daar aangrenzend tusschenterrein ten deel valt. Aan elke afdeeling (bataljon) wordt dan weer een afzonderlijk gedeelte daarvan, rond 500 Meter, aangewezen. Behoeft alsdan op de breedte- of diepte-afstanden niet bekrompen te worden, dan verkrijgen de 3 batterijen der afdeeling voor een zoo voordeelig mogelijke opstelling een strook van $1\frac{1}{2}$ KM. diepte en $\frac{1}{2}$ KM. breedte.

De eerste en belangrijkste taak is nu volgens denzelfden schrijver de bestrijding van die vuurmonden van den verdediger, die tegen den hoofdaanval gericht zijn, waarbij aan elke groep zooveel mogelijk een afzonderlijk doel wordt aangewezen. Eerst wanneer dit gelukt is mag de belegeringsartillerie onder voortdurend neerhouden dier vuurmonden tot verdere opdrachten overgaan, waarvan het doel is de werken „stormrijp” te maken.

Als tweede hoofdtak geldt dan de bestrijding van de infanterie in

de forten en tusschenruimten. Het verblijf buiten de bomvrije dekkingen moet onmogelijk gemaakt worden. Natuurlijk, dat men ook deze dekkingen moet trachten te vernielen, is dit intusschen (met de 21 cM. mortierbatterijen) niet mogelijk, — en de schrijver gelooft in tegenstelling met v. REHM hieraan blijkbaar zelf niet —, dan moeten ten minste de uitgangen, oprids, walgangen, enz., zooveel mogelijk vernield worden.

Tegelijk zouden dan de infanteriestellingen door vernieling der flankinrichtingen (traditoorkazematten) „stormrijp” gemaakt moeten worden.

Wat v. REHM betreft, deze stelt aan zijn thans gereed gekomen 2de echelon — de vuurmonden voor den beslissenden artilleriestrijd — tot taak:

1°. de bestrijding van de in de tusschenruimten gebouwde batterijen en infanteriewerken, alsmede de daarachter gelegen munitiedepôts en troepenverblijven;

2°. de verhinderling van alle versterking in- en achter de tusschenruimten;

3°. het bemoeilijken van den munitie-aanvoer naar de batterijen, van de aflossing der bezettingen, van den sein- en waarnemingsdienst.

Twee soorten van geschut zijn hiertoe noodig, nl. kanonnen en houwitser. Van deze laatste is één kaliber, de 15 cM. voldoende. Van de eerste worden er twee vereischt, een zware van 15 cM., die op groote afstanden het mortiervuur tegen de forten kan ondersteunen en ook enfileerend de tusschenruimten bestrijken, en een lichter van 12 cM. op korter afstanden tegen de werken in het tusschenterrein, alsmede tegen de troepen in beweging en in rust.

GERWIEN wil eerst de meest hinderlijke batterijen van den verdediger met frontale houwitserbatterijen en schuin vlakbaanvuur bestrijden, vooral de bedieningsmanschappen treffen, daarna het vuur openen tegen de bomvrije ruimten met steilvuurbatterijen — tegen de pantsertorens de zware mortieren met torpedogranaten — en de opmarschwegen met granaatkartetsen uit de kanonbatterijen onveilig houden, waarbij overal een ruim gebruik van den kabelballon wordt gemaakt. Gedurende den nacht wordt het granaatkartetsvuur tegen de wegen volgens de schootafels voortgezet, terwijl de batterijen met granaten worden beworpen om werkzaamheden daaraan te beletten.

VON LEITHNER merkt zeer juist op, dat wanneer den aanvaller de aanleg der belegeringsbatterijen gelukt is, hij er vooral op bedacht moet zijn zich niet door nevendoeleinden van het hoofddoel te laten afbrengen. Dat hoofddoel is — en dat komt ons zeer juist gezien voor — de ten onderbrenging van de direct vurende stukken en van de inrichtingen voor den nabijstrijd. Een artillerieduel, in den eigenlijken zin als vroeger plaats had, is thans tusschen de goed gemaskeerde batterijen over en weer, waarbij slechts van onveilig maken van strooken sprake kan zijn, niet meer mogelijk. Dit zou veel te veel tijd kosten, voor zulk een handeling is in de toekomst geen plaats meer! En waarom zou ook een aanvaller in de eerste plaats trachten de teruggetrokken indirect vurende

batterijen van den verdediger te treffen; tegen stormaanvallen vervullen zij toch slechts een nevenrol. En tegen deze zal juist de verdediger met zijn goed gedekte, direct vurende stukken voornamelijk moeten optreden. Dat het alsdan bij een pogen van den aanvaller om de vuurmonden, die hem bij zijn optreden tegen de middelen der nabijverdediging 't meest hinderlijk zijn, tot zwijgen te brengen, tot een artilleriestrijd kan komen. . . . wie zal dit ontkennen?

Maar aan dit nevensdoel, offere men zoo min mogelijk.

Wat zal de uitslag van dien strijd wezen?

Zal de aanvaller van den aanvang af de meerdere zijn? Zal de strijd spoedig en afdoende in het voordeel van dezen beslist zijn, zooals enkele artilleristen als v. REHM, GERWIEN, e. a., en zelfs een genist als v. LEITHNER meenen?

Hebben werkelijk, zooals deze in zijn jongste werk (blz. 76) beweert, de groote dracht der moderne vuurmonden, hun groote trefkans zelfs bij gebogen baan, de groote springladingen der torpedogranaten, en het rookzwakke kruit, eene omwenteling in den vestingoorlog teweeg gebracht, die hoofdzakelijk den aanvaller ten goede komt?

Zou werkelijk, wanneer het den aanvaller gelukt is zich met zijn zware mortieren gedekt tegenover het aanvalsfront op te stellen, de tenonderbrenging der werken slechts een quaestie van tijd en van munitieaanvoer zijn? (VON LEITHNER als boven blz. 77).

Naar onze meening geenszins.

Komt de verhoogde vuuruitwerking niet evenzeer — zoo niet meer — den verdediger ten goede? Is een nadering onder het ontzettende moderne vuur niet nog veel moeilijker dan vroeger? En kan de verdediger zijn dekkingen thans niet evenzeer als vroeger bestand maken tegen zelfs het zwaarste mortiervuur? Is er in dit opzicht een grens aan de sterkte der betondekkingen te stellen, die voor de vervoerbaarheid van den mortier en de munitie van den aanvaller wél degelijk bestaat en op 't oogenblik bereikt schijnt?

Wij gelooven dan ook met FROBENIUS (Milit. Jahresberichte für 1896 blz. 376), dat de weegschaal, die in den loop der tijden gestadig heen en weer slingerde, tegenwoordig bezig is merkbaar naar de zijde van den verdediger door te slaan.

Eere BRIALMONT, die, toen bij de invoering der torpedogranaten velen — en wij mogen ons zelf niet uitzonderen — twijfelden, nooit in dit geloof gewankeld heeft!

Hoeveel dan ook bij den aanvaller voor eene snelle beslissing pleit, hoezeer dit ook strooken moge met het karakter en den wensch van den bevelvoerende, tusschen diens willen en kunnen ligt nog een diepe kloof.

Is de vredesvoorbereiding naar den eisch geschied; zijn de forten en tusschenliniën stormvrij; staan hier de vereischte vuurmonden gedekt gereed; is er voldoende en voldoende bomvrij logies voorhanden; verleent een goed wegnnet gelegenheid tot snelle verplaatsing en een goed geregelde sein- en observatiedienst tot snelle waarneming. . . . hoeveel

voordeelen bezit dan de verdediger op een aanvaller, die onder de moeilijkste omstandigheden, alles nog scheppen moet, onder dit gedekt, intense vuur zijn infanterie moet vooruitschuiven en beschermen, zijn wegen moet aanleggen, zijn parken en geschut aanvoeren, zijn batterijen bouwen, zijn onderkomen inrichten!

Onverwacht, nu hier dan daar, van uit het tusschenterrein met zijn reserves aan infanterie en artillerie optredende, zijn macht concentree-rende op de — vele — kwetsbare punten van den aanvaller, zal de verdediger in den aanvang krachtig diens opmarsch kunnen bemoeilijken, geruimen tijd zijn belegeringsarbeid kunnen vertragen, in den strijd lang hem de zege betwisten!

Maar eindelijk, *als* in dien strijd de aanvallende artillerie ten slotte de overhand behoudt?

Laat ons hooren wat FROBENIUS daarop zoo welsprekend antwoordt: 1)

„Wenn aber der Angriffsartillerist die Ueberhand gewinnt, wenn er aus dem Artillerie-Duell als Sieger hervorgeht, ist denn dem Vertheidiger all seiner artilleristischen Mittel beraubt? werden ihm alle seine Geschütze demontiert und seine Kanonen vom Boden wegge-
fegt? Ja! Braucht er es überhaupt so weit kommen zu lassen, dass er nach sehr starken Verlusten artilleristisch erschöpft den bis zum äussersten durchgeführten Kampf aufgibt? Er soll in dieser seiner Hauptkampfstellung alle Kräfte aufbieten, um dem Gegner den Sieg streitig zu machen, das ist der festzuhaltende, leitende Grundsatz, aber er hat keine Veranlassung, alle seine Kräfte aufzuopfern; es ist nicht der letzte Kampfmoment, in dem er bis zur äussersten Erschöpfung aushalten müsste. Es ist deshalb ganz falsch, anzunehmen, dass der Vertheidiger, wenn er im Artillerie-Duell nicht obsiegen kann, nun artilleristisch tot sei; genau so, wie bei der Feldschlacht der Artilleriekampf nicht die unterliegende Artillerie des Vertheidigers einer Stellung vernichtet, sondern nur zum Schweigen bringt.“

„Wenn der Vertheidiger den grossen Nutzen ins Auge faszt, welchen er aus seiner Artillerie auch ferner noch ziehen kann, so muss man ihm recht geben, wenn er das Artillerie-Duell abbricht, sobald ihm die Möglichkeit, Sieger zu werden, entschwindet. Er hat genug Raum hinter sich im Zwischengelände, zwischen Gürtelstellung und Stadtumwallung, wo er seine Geschütze noch verwenden kann, und es giebt noch hochwichtige Aufgaben für sie zu erfüllen, denn der Gegner muss noch ein weites Vorfeld von mindestens 2 Km. überschreiten, ja er muss in diesem sogar noch eine zweite Geschützstellung nehmen, um die Panzer und Traditoren der Werke zu bekämpfen. Gegen dieses Vorgehen des Angriffs kan aber der Artillerist sehr wohl auch aus zurückgezogenen Stellungen wirken“.

.....„Es ist mithin durch nichts die Annahme begründet, dass nach glücklichen Ausgang des Artilleriekampfes der weitere Angriff auf keine

1) „Der Festungsangriff“, Jahrbücher 1898, blz. 321.

grossen Schwierigkeiten stossen werde. Die Artillerie des Vertheidigers — ganz abgesehen von den Geschützen, die für die Nahvertheidigung bestimmt, noch gar nicht zur Sprache gekommen sind — ist durchaus nicht zu Boden geschmettert, vernichtet, aus der Reihe der zu bertück-sichtigenden Faktoren gestrichen; es ist eine gefährliche Selbsttäuschung, wenn das Vertrauen zur Wirkung der Artillerie so masslos steigert, dass man glaubt, nun ganz ungefährdet das Angriffsfeld überschreiten zu können — selbst ohne Deckungen, wie man artilleristischerseits versprochen hat (zooals wij hieronder o. a. bij v REHM zullen zien) — es ist aber leider andererseits ein Verlegenheitsausweg, mit dem man sich zu helfen glaubt, wo man nicht weiss, wie man vorwärts kommen sollte, wenn die Artillerie des Vertheidigers noch mitspräche”.

Ad III (blz. 153). Wat zal de uitslag zijn — zoo vraagt DEGUISE — van den strijd der aanvalsbatterijen — 8 K. van 22, 8 id. van 15.5 L., 8 Mr. van 22 en 8 id. van 27 cM. — tegen de pantservuurmonden — 4, 15 of 12 cM. K. en 4, 21 of 15 cM. Hw. — der fortén 1ste orde?

Zal 't mogelijk zijn op dien afstand van 2 à 3 KM. de pantseringen te vernielen, de flankinrichtingen en traditoorkazematten in bres te leggen?

DEGUISE meent van niet. De aanvaller zal daarom zijn batterijen dichter bij willen brengen, ten einde aldus de levende kracht van de geschoten en de trefkans van de geworpen projectielen te verhoogen.

De schrijver schuift hierom zijn „vernielingsbatterijen” vooruit — de 22 cM. K. van 3000 tot 2000, de 15.5 cM. K. van 2500 tot 1500, de 27 cM. Mr. van 2750 tot 2150, de 22 cM. Mr. van 2250 tot 1750 Meter — hetgeen intusschen, zegt hij, alleen mogelijk zal zijn als de aanvaller in het bezit is van uitnemende vervoermiddelen ¹⁾ en van schilden, kan 't zijn, bestand tegen de volle granaat van 15 cM. . . . en alleen zal kunnen geschieden, wanneer de aanvaller in den artilleriestrijd den verdediger tot zwijgen gebracht heeft, zal men er o. i. wel in de eerste plaats bij mogen voegen.

Want vóór dien tijd zal er van een vooruitschuiven van dit zware geschut zoo dicht bij de vesting, zelfs met de beste transportmiddelen, wel geen sprake kunnen zijn!

En aangezien nu die artilleriestrijd, zooals wij zagen, zeer lang kan duren;

en er den aanvaller, zooals wij daarbij opmerkten, alles aan gelegen moet zijn zoo spoedig mogelijk de flankinrichtingen en traditoorkazematten, de organen van den nabijstrijd, te vernielen;

terwijl bovendien die vernieling niet in de eerste plaats door het vlakbaangeschut, maar door het worpvuur moet geschieden;

¹⁾ Met 't oog op de moeilijkheden van het transport, vooral der munitie, geeft DEGUISE dan ook zelf het denkbeeld aan om de zware kanonnen (van 22 cM.) en de mortieren (van 27 cM.) maar op hunne plaats te laten.

en dit uit het oogpunt van de nauwkeurigheid van het schot even goed vanaf de oorspronkelijke stelling kan geschieden; zoo komt ons deze verplaatsing geheel onnoodig voor.

Wenscht men het worpvuur nog door verticaal vuur op korter afstand te ondersteunen, dan zou naar dezerzijdsche meening, hiertoe het licht vervoerbare geschut in aanmerking komen, dat de infanterie bij haar voorwaarts dringen kan volgen en voornamelijk zijn vuur tegen de schietgaten der kazematten en koepels te richten heeft.

Tot bescherming der door hem gewenschte 2de artilleriestelling brengt DEGUISE zijne infanteriepositie tot 1000 M. van de vesting vooruit.

Tegenover de forten van de 2de orde, waartegen hij 8 22 cM. Mr. en 8 12 cM. kanonnen (voornamelijk tegen de mantels der hefbare koepels) wil vooruitschuiven, meent DEGUISE, dat de beschermende infanteriestelling zich tot 750 M. zou kunnen uitstrekken, aangezien deze werken geen zwaar of middelbaar geschut bezitten, dat dit zou kunnen beletten.

Wat de lengte der beschermende linie betreft, zal het, ofschoon de geregelde aanval slechts tegen 3 forten wordt gevoerd, noodig zijn de stelling tegenover de aangrenzende uit te breiden, zoowel ter bescherming als omvatting der vleugels.

Wat de inrichting aangaat, zal zij geenszins een doorlopende linie moeten uitmaken, maar een samenstel van werken vormen tegen elk der 3 forten, bestemd voor 3 bataljons. Het centrum bataljon bezet daarvan een loopgraaf van 500 M., de vleugels worden gevormd door een middenwerk met aangrenzende loopgraven, elk voor ééne compagnie; een loopgraaf voor één compagnie (de 4de van het bataljon) is op elken vleugel nog verder teruggetrokken. De noodige snelvuurkanonnen versterken front en flanken. In het midden der tusschenruimten op 1500 M. van de forten komt nog een groep van 12 kanonnen van 9.5 cM. in batterij.

Bij de verovering van dit voor de vernielingsbatterijen benodigde terrein, zoomede bij het voor hare bescherming verder voorwaarts dringen, moet wederom elk methodisch optreden vermeden worden. De aanval zal met zijne patrouilles naar voorwaarts moeten blijven voelen en tasten en, waar deze de mogelijkheid aangeven, snel en verrassend met eenige compagnieën infanterie, bijgestaan door pioniers, vooruitrukken. Zeker zal het ook nu niet gelukken zich den eersten nacht in het veroverde terrein vast te zetten, maar zal dit in volgende nachten moeten worden voortgezet en eindelijk tot stand gebracht. Een en ander allicht onder herhaalde nachtgevechten.

Gekomen binnen de werkingssfeer der traditoorkazematten kan op deze wijze ook niet meer geavanceerd worden. Eerst moeten deze dus tot zwijgen gebracht worden. Tegen elke flank zouden daartoe 6 à 8 Hw. of korte kanonnen van 15 cM. in batterij moeten komen. Maar hoe?

Deze batterijen zouden door schilden in front beschermd en door platen, bestand tegen licht mortiervuur, moeten worden overdekt. Zij zouden

overigens zoo gedekt mogelijk — zoo nabij de forten zal dit naar te hopen is, wel niet veel beteekenen! — aangelegd en in den nacht vóór de opening van het vuur bewapend moeten worden. De beschermende infanterieloopgraaf zou dienzelfden nacht ook moeten worden gemaakt.

't Komt ons voor, dat tegenover het goed gedekte, nog intacte nabijvuur van den verdediger eene dergelijke handeling niet mogelijk zal zijn.

En geen enkele reden bestaat er om te wanhopen, dat een bedachtzame verdediger, zijn snelvuurkanonnen, licht worpgeschut en mitrailleurs niet tot dusverre voor den nabijstrijd intact zal hebben kunnen behouden.

Aangenomen intusschen, dat de batterijen van den belegeraar het vuur van den verdediger tot zwijgen gebracht, de werking zijner gepantserde vuurmonden uitgedoofd, zijn traditoorkazematten onhoudbaar hebben gemaakt.

Wat moet de aanvaller dan verder doen?

„De vrucht moge rijp zijn om te plukken”, zegt FROBEIUS (v. LÖBELL's Milit. Jahresberichte 1896, blz. 381), zoo moet dan toch nog altijd de aanvaller vooruit om haar in bezit te nemen. En daarin zit juist de moeilijkheid.

Moeten de vernielingsbatterijen van den aanvaller thans overgaan tot het opruimen der hindernissen vóór en in de grachten en de vernieling van het eigen flankement der forten, als sommigen, tegenstanders van den ingenieursaanval, verlangen?

Steeds voortgezet zal een bombardement wellicht ten slotte tot het doel voeren.

Maar, vraagt DEGUISE, wat is het voordeel van deze handelwijze, als de aanvaller voor deze vernieling langer tijd noodig heeft dan de ingenieursaanval zou vereischen?

En dat een van beide overbodig zou zijn, kan men, meent hij, niet beweren, — wij zullen echter het tegendeel bij v. REHM zien, — in aanmerking nemende, dat van het punt af, waarop men thans gevorderd is, de aanvaller over een open terrein nog een 800 à 1000 M. af te leggen heeft tegenover werken, waarvan men niet weet of de stormvrijheid is opgeheven, alsmede of en in hoeverre hindernis en flankinrichtingen zijn vernield.

Volgens DEGUISE blijft dus nog steeds tegen goed geconstrueerde moderne werken de beste weg ter verovering, de gedekte nadering en wel tot zoo dicht mogelijk nabij de te vermeesteren werken, ten einde de technische troepen in staat te stellen vooraf de hindernissen op te ruimen en den aanval der stormcolonnes over het open terrein te bekorten.

De artillerie van den aanvaller heeft hierbij weer een afwachtede rol te vervullen. Zij houdt zich gereed om elk opnieuw optreden der verdedigende artillerie onmiddellijk te onderdrukken en dadelijk het lichte geschut of worpvuur, waarmede de belegerde den voortgang

der loopgraven zou willen bemoeilijken met granaatkartetsen en worp-vuur te overstelpen. Zij heeft in 't bijzonder ook hare aandacht op het terrein achter de aangevallen forten te vestigen, waar de verdediger allicht een nieuwe stelling zou willen inrichten. Eindelijk moet zij met de snelvuurkanonnen en die van 9.5 cM. den arbeid aan de naderingsloopgraven ondersteunen en daartoe zoo noodig nieuwe emplacementen inrichten.

DEGUISE wenscht verder deze naderingsloopgraven op ongeveer 750, 450 en 200 Meter van de forten, en onderling zig-zagsgewijze door loopgraven verbonden. Een nadeel acht hij 't, dat het vuur uit de voorgelegen parallellen dat uit de achtergelegene belet; door echelons-gewijze verlenging op de flanken is hierin intusschen nog verbetering te brengen. Een ander gebrek komt ons echter voor — dit zij in 't voorbijgaan opgemerkt — dat DEGUISE deze loopgraven slechts tegenover de forten richt, waardoor niet alleen het aanvalsfront smaller wordt en gevaar voor flankaanvallen ontstaat, maar ook de stormaanval ten onrechte alleen tegen de forten wordt voorbereid, terwijl deze zich over de geheele linie zou moeten uitstrekken.

Wat de inrichting betreft, moet het profiel van deze sappen, die in één nacht moeten worden gemaakt, natuurlijk ook zoo gering mogelijk zijn. Voor de wachten komen ook hierin overdekkingen. Zoolang deze loopgraven bij verrassing kunnen worden uitgevoerd, en dit zal zijn, zegt DEGUISE, zoolang het voorterrein door dekkingstroepen wordt beschermd, kan van de vluchtige sappe worden gebruik gemaakt.

Hoe dichter bij de forten hoe geringer echter de afstand van die troepen tot de werkers moet worden. Eindelijk komt zodoende het oogenblik, dat er van een werken in 't geheim of bij verrassing geen sprake meer zijn kan.

Wat dan?

Moet nu tot de sappe voet voor voet of de gedekte sappe worden overgegaan, zooals de reglementen van vele legers aangeven?

Van zulk een slakkengang, van nog geen 2 Meter per uur, die bovendien nog uiterst blootgesteld is, verwacht DEGUISE — en zeker te recht! — geen heil, al wordt ook telkens wanneer de omstandigheden 't toelaten, de gedekte sappe door de vluchtige vervangen.

DEGUISE acht 't het best elken nacht door middel van sprongen een 25 à 50 M. met de vluchtige sappe vooruit te dringen. Daarbij wil hij geen gebruik maken van schanskorven, die toch geen dekking, noch in horizontalen noch in verticalen zin, opleveren, maar wenscht hij daarbij ter overdekking ijzeren „sappenmantels” te bezigen. Gedurende den arbeid worden deze met pinnen en staven, welke aan de schilden zijn bevestigd en in scharnieren draaibaar zijn, onder 70° opgezet. Deze schilden kunnen ook gebezigd worden om de sappen te blindeeren. Is nl. het eerste gedeelte van den arbeid afgeloopen, dan wordt de sappe met één rij dezer schilden rustende op de staven overdekt. Bij de verdere verbreding wordt de grond aan den tegenovergestelden

kant opgeworpen, waarna de hierbij gebezigde schilden als 2de rij op de eerste komen.

Zal dit alles mogelijk zijn tegenover een verdediger, die nog over vuurmonden voor den nabijstrijd beschikt, die zijn wallen nog met geweren, magazijn-geweren, kan verdedigen?

Andere schrijvers stellen soortgelijke naderingswijzen voor:

Zoo zegt GERWIEN, dat, terwijl de aanvalsbatterijen dadelijk na den beëindigen geschutstrijd de werken en steunpunten met torpedogranaten bewerpen, gelijktijdig de voorbereidselen voor de opening der 1ste infanteriestelling begonnen worden... te veel methodisch weer, alsof niet voortdurend de infanterie zal trachten vooruit te komen. Het doel van den infanterie-aanval zal nu zijn door een gedekt, sprongsgewijze avanceeren een overmachtig geweervuur te verkrijgen en zoo doende het weerstandsvermogen van de verdedigende infanterie tot het afslaan van een storm te breken, voor zoover de artillerie dit nog niet heeft bereikt. De aan te vallen werken moeten daartoe op het laatste oogenblik vóór den storm uit een stormstelling op zulk een korten afstand beschoten kunnen worden, dat de verdediger het niet waagt een hoofd boven de borstwering uit te steken. Daar tot 250 M. een goede trefkans op kopschijven te verkrijgen is, moet dit de afstand voor de stormstelling zijn.

Om op dezen korten afstand de stormstelling te kunnen maken, moeten vooraf uit achterwaarts gelegen stellingen de voorposten van den verdediger uit het voorterrein verdreven zijn. Daar echter het maken van die achterwaartsche stellingen tijd kost, moeten er zoo min mogelijk gemaakt worden.

In elk geval is dus noodig een eerste infanteriestelling, van waaruit de voorposten van den verdediger op diens hoofdstelling worden teruggeworpen en deze onder krachtig geweervuur kan worden genomen, d. i. dus tusschen de 600 à 900 Meter.

Kan van hieruit de weerstand nog niet voldoende gebroken worden, dan is tusschen deze en de stormstelling ongeveer ter halverwege nog een 2de stelling noodig. Enkele malen nog een 3de stelling, enz.

Welke frontbreedte moeten deze infanteriestellingen verkrijgen?

De stormstelling moet voor krachtige uitwerking en tot het tegengaan van uitvallen de aan te vallen werken omvatten, waarbij de vleugels eenigszins worden teruggelbogen. Verder moet wederom elke achterwaartsche stelling zich over de vleugels van de voorgelegen uitbreiden, en deze aldus beschermen.

Gelijktijdig met de opening der 1ste infanteriestelling wil GERWIEN bij elk aanvalspunt voor aflossing der loopgraafbezettingen een tot drie gedekte naderingsgangen naar achterwaarts maken. Wanneer toch al, zegt hij, over dag het vuur van den verdediger zwijgt, dan zal hij toch 's nachts uit afwisselende emplacementen de aflossingen onder granaatkartetsvuur trachten te nemen. Deze moeten dus gedekt uit de beschermende stelling der artillerie in de infanterieloopgraven kunnen komen. Uit deze bescher-

mende stelling worden verder ook vuurmonden op de vleugels der loopgraven tot beveiliging van deze vooruitgebracht.

Om het doel met den aanleg der infanteriestellingen beoogd te bereiken, moet de bezetting dichter zijn dan vroeger voor de beschermende stellingen der artillerie opgegeven. Van elk bataljon komen 2 compagnieën in de loopgraven — loopgraaf-compagnieën genaamd — en 2 compagnieën als gros daarachter. De frontbreedte voor een bataljon wordt dus hoogstens 500 M.

Voor de inrichting verwijst GERWIEN naar het bekende Deutsche „Feldbefestigungsvorschrift“. Schuilplaatsen, volgens de daarin voorkomende modellen, moeten daarin voor alle manschappen der loopgraafcompagnieën, die niet vooruitgeschoven op voorposten zijn, worden vervaardigd, natuurlijk niet samenhangend. Bij elke loopgraaf komen verder een waarnemingsstand, een dergelijke voor den commandant, waaraan verbonden een voor den telefonist, verder verbandplaatsen, latrines, enz.

De bouw — uitzetten, opmarsch, enz. — geschiedt ongeveer als bij onze ongedekt gezwinde sappe. Ter plaatse waar later de 2de infanteriestelling zal komen zijn dekkingstroepen voorwaarts opgesteld. In den eersten nacht moet het profiel van de verzwaarde loopgraaf en van de naderingsloopgraven — zonder de trappen — voltooid worden, opdat overal manshooge dekking worde verkregen.

Tegen den morgen bezetten de dekkingstroepen de loopgraaf en gaat de hoofdreserve verder terug. Ook de arbeiders verlaten de loopgraaf, die door een affossing onder bescherming der loopgraafwacht verder wordt verbeterd. Pioniers maken de schuilplaatsen en toegangsliepgraven.

Zoodra door het infanterievuur van deze stelling uit, de voorposten van den verdediger uit het voorterrein verdreven zijn, beginnen de voorposten van den aanvaller met het maken van tirailleurputten voor den bouw van de 2de of wel van de stormstelling.

De bouw zelf geschiedt als bij de 1ste. Zoolang mogelijk wordt met de ongedekt gezwinde sappe vooruitgegaan. Kan dit niet langer, door te groote verliezen, dan gaan de pioniers met aardrolling vooruit. 's Nachts, bij nevel, of wanneer de omstandigheden dit ook maar eenigszins veroorloven, wordt wederom onmiddellijk tot de ongedekt gezwinde overgegaan. De loopgraafwachters komen steeds in de voorste stelling, door ingegraven posten beschermen zij zich vooruit. De loopgraafcompagnieën liggen naast de wachters in de schuilplaatsen. Loopgraven-gros en reserves in de achtergelegen stellingen. De inrichting der stormstelling is overigens als van deze, alleen wordt de bodembreedte grooter tot het opnemen der stormcolonnes en gereedschappen en worden op de uitvalspunten de noodige breede trappen aangebracht.

In hoofdzaak is dus ook deze naderingswijze — die wij om de overigens heldere uiteenzetting uitvoerig weergaven — nog de oude sappeersaanval, zooals die ook in den Fransch-Duitschen oorlog o.a. bij Straatsburg voorkwam, maar die ook toen reeds niet meer mogelijk geweest ware, wanneer er nog eenige kracht in den verdediger geschuld had.

Hoe weerloos staan toch over het geheele front op enkele honderd Meter van de werken de lange arbeidersrijen met de schop in de hand bloot aan herhaalde verrassende uitvallen van een verdediger, niet meer als vroeger aan enkele nauwe uitgangen (poorten) gebonden? Talrijke dekkingstroepen zullen hiertegen bescherming moeten verleen — maar welke prachtige schijven leveren die dan op, wanneer de verdediger eenig licht geschut voor dit oogenblik heeft weten te sparen!

„Und, je näher an die Gürtellinie heran, desto unwahrscheinlicher wird es, dass der Angriff noch fortschreitet”, zegt FROBENIUS. ¹⁾

Dan zal de aanvaller misschien weer beproeven of hij soms overdag meer succes kan hebben, het vuur van den verdediger is dan allicht beter ten onder te houden, uitvallen zijn wellicht tijdiger waar te nemen . . . . .

„Bei der Tagesarbeit wird man aber zum schrittweisen Vorgehen greifen müssen, der Pionier wird seine Maulwurfsarbeit beginnen”. ²⁾

Volle sappe, geblindeerde sappe, aardrolling, wie kan er aan gelooven, zoolang het moreel van den verdediger nog niet is uitgeput, zoolang hij nog over magazijngeweren en eenig licht geschut beschikt?

Maar hoe dan?

Dat VON REHM en VON LEITHNER, na het reeds vroeger omtrent hunne zienswijze opgemerkte, van dezen ingenieursaanval niets weten willen, is te begrijpen.

VON LEITHNER maakt er zich intusschen nogal gemakkelijk af: ³⁾

„Wenn aber der Vertheidiger durch das Feuer schon derart niedergekämpft ist, dass er nicht mehr vermag, auf wenige hundert Meter vor seiner Gefechtsfront solche Arbeiten und Manöver zu verhindern . . .

zeer zeker, maar hierin ligt voor den aanvaller juist de moeilijkheid, — „wenn es also dem Angreifer selbst schon gelungen sein sollte, die bestgedeckten Geschütze des Vertheidigers demontiert zu haben und voraussichtlich die leichter treffbaren, zur Abwehr des Sturmes bestimmten Kanonen umsomehr gelitten haben werden . . . . dit is echter gemakkelijker ondersteld dan uitgevoerd, —

„so kann er wohl die Hoffnung hegen, dass ein Sturmangriff ohne Laufgräben, dessen Bereitstellung und letzte Vorbereitung naturgemäss im Schutze der Dunkelheit erfolgen muss, gelingen wird”.

Ja, als al die „als” vervuld zijn!

„Es muss sonach beim Angreifer stets das Bestreben vorwalten, wo nur möglich bei Vermeidung eines langwierigen Laufgraben-Angriffes — dessen Erfolg wohl auch zweifelhaft ist — in unmittelbarem Anschluss an die durch den Artilleriekampf erreichte Erschütterung der Angriffsfront, dieselbe im Wege einer überraschenden Sturmangriffes — unterstützt von der gesammten Artillerie-Kraft — zu nehmen”.

¹⁾ Jahrbücher als boven, blz. 327.

²⁾ Als boven.

³⁾ Die beständige Befestigung, enz., blz. 84.

Ja, het streven moge met recht bestaan, aan den wil moge het ongetwijfeld niet ontbreken den langdurigen, zoo weinig resultaat belovenden, loopgravenarbeid te ontaarn, maar den weg daartoe . . . leert VON LEITHNER ons niet.

En VON REHM, lost die het raadsel op?

„Dagegen muss ich mich gegen die Ausführung der sogenannten Infanterie-Schutzstellungen aussprechen, welche obwohl Zeit und Ort ihrer Anlage auch von der Gegenwirkung und dem Terrain abhängig gemacht werden, doch sprungweise in Abständen von circa 500 M. voreinander, in meist bedeutender Länge und zusammenhängend bis zur Sturmstellung vor dem Glacis der Werke ausgeführt werden”¹⁾.

VON REHM wil daarom geene kilometers lange *doorloopende* parallellen, die hij alleen ter bescherming in de periode van den artilleriestrijd, wanneer de offensieve kracht van den verdediger nog ongebroken is, noodig acht, terwijl hij met het vooruitschuiven der infanterie niet verder wil gaan dan tot het werkzaam infanterievuur van den verdediger, zoodat de laatste loopgraaf tusschen de 500 à 800 Meter van de werken komt.

„Von dieser Distanzen aus ist es dem Angreifer nämlich schon möglich, durch überraschende Vorstösse, Recognossirungen, etc., ziehmlich genauen Einblick in die feindlichen Positionen zu gewinnen und dadurch Kenntniss von eventuellen Nahkampflagen, Hindernissen, etc., zu erhalten, ohne vom feindlichen Feuer namentlich jenem der Infanterie allzusehr zu leiden”.

„Von der genannten Distanz aus können aber durch Vorstösse bei Tag und Nacht häufige Alarmirungen erzielt werden, wodurch der Vertheidiger vorzeitig erschöpft wird”.

„Sowohl die Intensität des feindlichen Artillerie- und Infanteriefeuers, als auch die Widerstand gegen Vorstösse, der gewonnene Einblick in die Vertheidigungslinie, werden Anhaltspunkte geben, um zu beurtheilen, ob der Moment für das Ansetzen des Sturmes gekommen ist”.

Een stormaanval over 500 à 800 Meter open terrein tegen nog grootendeels stormvrije forten . . . neen, dat laatste wil ook v. REHM niet, zooals wij zullen zien, maar tegen de tusschenruimten.

Wanneer nu echter ook deze stormvrij zijn? Zal de aanval dan kans op slagen geven?

Maar wat anders?

Wanneer aldus de bovenaardsche — gewelddadige of geregelde — aanval onmogelijk blijkt, wat blijft er dan verder over dan terug te keeren tot het middel van vroeger tijden, den onderaardschen — den mijnenoorlog!

Wij zijn hiermede intusschen genaderd tot den strijd op het terrein der fortificatiën, door DEGUISE sub IV behandeld.

(Slot volgt.)

¹⁾ Principien des Festungs-Angriffes, als vroeger, blz. 60.

De opleiding tot officier der genie.

De Kapitein der genie P. C. J. NOORDUIJN, Hoofd van onderwijs voor de genie-wetenschappen aan de Koninklijke Militaire Academie, heeft in de Januari-aflevering van de *Vragen des Tijds* eene belangrijke beschouwing gewijd aan de opleiding tot officier der genie. De Redactie van *De Militaire Spectator* achtte deze „vraag des tijds” van genoegzaam gewicht om haar ook in dit tijdschrift te bespreken en ik heb — deze zienswijze deelende — gaarne die taak op mij genomen. Wanneer ik daarbij de denkbeelden van mijn hooggeachten kameraad voor een deel zal moeten bestrijden, dan wil ik op den voorgrond stellen, dat zulks geschiedt met allen eerbied voor zijne overtuiging en met volle erkenning van de belangstelling in de vorming onzer aanstaande genie-officieren, welke uit zijne voorstellen spreekt.

Wordt deze belangstelling door mij als officier der genie en als voorganger van den Heer NOORDUIJN in diens tegenwoordige functie geheel gedeeld, ik kan mij evenzeer aan zijne zijde stellen, waar hij aantoonst dat, ondanks de verbetering, welke in 't algemeen de opleiding tot officier door de Wet van 21 Juli 1890 (*Stbl.* No. 126) heeft ondergaan, de opleiding tot officier der genie onvoldoende moet worden genoemd, niet meer beantwoordende aan de tegenwoordig te stellen eischen.

De Schrijver stelt in het licht, dat de tegenwoordige wet tot regeling van het militair onderwijs bij de Landmacht, voor zooveel de opleiding tot den officiersrang betreft, *deze* strekking heeft: naast het wetenschappelijk onderwijs vooral ook de practische militaire vorming tot haar recht te doen komen. De meest gewenschte toestand wordt bereikt, als de eischen der practijk hunne volle bevrediging vinden, zonder dat de wetenschappelijke ontwikkeling wordt geschaad.

Hoe is het nu in dit opzicht gesteld met den aanstaanden genie-officier? Hij behoort zoowel de technisch-wetenschappelijke opleiding tot ingenieur als de militaire en practische vorming tot pionier-officier te ontvangen. Beide richtingen, ofschoon op meerdere punten samenkomende, vorderen omvangrijke en grootendeels zeer uiteenlopende studiën en oefeningen. Aan deze veelzijdige eischen moet nu worden voldaan in denzelfden (drie-jarigen) leertijd, welke volgens de Wet wordt beschikbaar gesteld voor de opleiding van den cadet tot officier der infanterie of cavalerie. Voor de tweeledige vakopleiding, welke de aanstaande militaire ingenieur en pionier-officier behoeft, is deze leertijd aanmerkelijk te kort.

De Heer N. toont dit nader aan en wel in de eerste plaats, wat de opleiding tot ingenieur betreft, door een vergelijkend staatje, waarin zijn uitgetrokken de aantallen lesuren, die zoowel aan de Polytechnische School te Delft bij de opleiding tot civiel-ingenieur als aan de Kon. Militaire Academie bij het onderwijs van de aanstaande officieren der genie voor het leger hier te lande en voor dat in Indië worden besteed aan de belangrijkste ingenieurswetenschappen. Uit dat staatje blijkt, dat aan laatstgenoemde inrichting voor *alle* wis- en natuurkundige vakken (met uitzondering van de mechanica) en voor *alle* eigenlijke ingenieursvakken een zeer aanzienlijk aantal lesuren minder beschikbaar is dan aan de P. S.

De maatstaf van vergelijking, door den Schr. aangelegd, zal wel niet worden gewraakt, waar die door de Regeering zelve bij de schriftelijke gedachtenwisseling met de Tweede Kamer over het ontwerp der tegenwoordige wet, als juist is erkend. In antwoord op eene opmerking van het toenmalige Kamerlid SEYFFARDT in diens Nota, gevoegd bij het Voorloopig Verslag, zeide de Regeering in hare Memorie van Beantwoording: „Daartegen zij opgemerkt, dat niet in *schijn*, maar in *werkelijkheid* aan de genie-officieren dezelfde eischen als aan de civiel-ingenieurs moeten worden gesteld ten opzichte van bekwaamheid en degelijke wetenschappelijke vorming, en wel omdat hun werkkring als militair ingenieur van hen geheel overeenkomstige diensten vordert. Millioenen worden jaarlijks onder hunne verantwoordelijkheid verwerkt; en het zijn dus hooge belangen van den Staat, die hierbij betrokken zijn en die de meest volledige waarborgen eischen met betrekking tot de geschiktheid van hen, aan wie de behartiging daarvan is toevertrouwd. Verlaging van het wetenschappelijk gehalte der genie-officieren kan den Staat zeer duur te staan komen”.

Zoo is het inderdaad. Enkele civiel-ingenieurs mogen in hunne loopbaan grootschere opdrachten uitvoeren dan die, welke den genie-officier ten deel vallen, over het algemeen wordt deze voor geheel dezelfde technische vraagstukken gesteld als eerstgenoemden en rust op beiden in gelijke mate de zorg en de verantwoordelijkheid voor het doeltreffend en spaarzaam gebruik der aanzienlijke geldsommen, welke met de oplossing dier vraagstukken zijn gemoeid.

Ieder, die de toestanden aan de K. M. A. van nabij kent en de resultaten der opleiding aldaar heeft kunnen waarnemen en beoordeelen, zal erkennen, dat in de laatste kwarteeuw het gehalte van het onderwijs met reuzenschreden is vooruitgegaan, welke vooruitgang met de aansluiting aan het middelbaar onderwijs bij de in 1872 in werking getreden Academiewet van 1869 (tweejarige cursus met daarop onmiddellijk volgende applicatieschool) werd ingeleid. Meer in 't bijzonder wat de genie betreft, werd al spoedig na dat tijdstip gebroken met het stelsel, waarbij enkele genie-officieren waren belast met het onderwijs in de meest uiteenlopende vakken, en werden voor de voornaamste ingenieurswetenschappen tot leeraren civiel-ingenieurs aangesteld, die als speciali-

teiten, ieder in zijne richting, konden gelden. Ik behoef — om van hen, die nog in functie zijn, niet te spreken — slechts de namen SCHOLS, CLUIJSENAER en den, helaas, te vroeg ontslapen KOOMANS te noemen, om aan te toonen, dat het Academiestuur dikwijls zeer gelukkig is geslaagd in de keuze van personen, wier groote bekwaamheden een degelijk en wetenschappelijk onderwijs in de speciale ingenieursvakken waarborgden.

Ofschoon de verschillende lotswisselingen en veranderingen van stelsel, welke de K. M. A. inmiddels heeft ondergaan, op den gang en het gehalte van het onderwijs niet altijd gunstig hebben gewerkt, mag worden gezegd, dat verheffing van het wetenschappelijk peil het onafgebroken streven is geweest van hen, die geroepen waren het onderwijs onzer toekomstige militaire ingenieurs te geven en te leiden. Toch zal men de uitkomsten, vergeleken met die, welke te Delft worden verkregen, niet bevredigend kunnen noemen. Ik zal niet beweren, dat niet een aantal genie-officieren zich in hunne verdere loopbaan tot degelijke ingenieurs hebben ontwikkeld; maar bij de meesten der jonge officieren, die ons wapen intreden, is de grondslag, waarop zij moeten voortbouwen, niet breed genoeg aangelegd, noch voldoende deugdelijk bevestigd om — tenzij onder zeer gunstige omstandigheden bij uitstekenden aanleg en voortreffelijke leiding — waarborgen te verschaffen voor eene voortgezette en vruchtbare wetenschappelijke ontwikkeling.

Er zijn verschillende omstandigheden, die het genie-onderwijs aan de K. M. A. immer zullen beletten te wedijveren met dat aan de P. S., waar het stelsel van vrije studie reeds dadelijk den leerling brengt op den weg, die bij voldoende zelfbeheersching en goede leiding voert tot aankweeking van zelfstandig denken en echt wetenschappelijken zin; waar bovendien eene uitgelezen schaar van hoogleraren en leeraren, uit de élite der wetenschappelijke wereld gekozen, met het onderwijs is belast en waar — behoudens gebrek aan ruimte, waarin gaandeweg wordt voorzien — over uitgebreide en voortreffelijke hulpmiddelen kan worden beschikt.

De organisatie van het onderwijs aan de K. M. A. zal altijd een meer bescheiden karakter dragen. Maar zulks zou — waar anderszins de regelmatige levenswijze en het zorgvuldige toezicht als gunstige factoren meewerken — het bereiken van bevredigende uitkomsten niet behoeven uit te sluiten, ware het niet, dat het genie-onderwijs bij alle regelingen van den laatsten tijd in toenemende mate gebukt is gegaan onder een noodlottig *gebrek aan tijd*. Terwijl de uitgebreidheid van het te doorloopen technisch gebied voortdurend toenam, terwijl ook voor het onderwijs in de krijgskundige vakken een steeds klimmend aantal lessen moest worden afgezonderd, bleef maar altijd de duur der vakopleiding van den a.s. genie-officier als ingenieur en pionier op drie jaren vastgesteld. Dit gebrek aan tijd heeft, onder de tegenwoordige regeling, waarbij een niet gering deel van den studietijd ten behoeve van de practische militaire vorming door detacheringen bij het Korps Genietroepen in beslag wordt genomen, zijn toppunt bereikt.

Het staatje van den Heer NOORDUIJN werpt op dezen toestand een schel licht.

Zoo zien wij o. a. daaruit dat, terwijl aan de P. S. (civiel-ingenieurs) 448 lesuren aan de Toegepaste Natuurkunde worden besteed, voor dat vak aan de K. M. A. slechts 42 uren beschikbaar zijn. En dat in onzen tijd, waar de toepassingen der natuurkunde zoo diep ingrijpen in alle takken der techniek; in een tijd, waarin met name de electrotechniek ook op militair gebied een zoo uitgebreid veld van toepassing vindt. Het behoeft geen betoog, dat deze electrotechnische leercurfus van 42 lesuren ook bij de grootste toewijding van leeraar en leerlingen bitter weinig waarde heeft en men kan zeggen, dat de genie-officier bij het verlaten der Academie in dit vak weinig dieper is doorgedrongen dan de leerling der Hoogere Burgerschool, die met vrucht zijn eindexamen heeft afgelegd. ¹⁾

Zoo leert het staatje ons verder, dat worden besteed aan Burgerlijke bouwkunde te Delft 412, te Breda voor a. s. officieren hier te lande 340, voor Indië 377 lesuren; aan Waterbouwkunde te Delft 402, te Breda respect. 353 en 307 uren; aan Toegepaste mechanica en hydraulica te Delft 256, te Breda 224 uren.

Voor een algemeenen cursus in Kennis van werktuigen, voor elken ingenieur van zooveel gewicht en ten deele een onmisbare aanvulling van het onderwijs in de electrotechniek, zijn aan de P. S. 128 lesuren beschikbaar; aan de K. M. A. wordt dit vak niet onderwezen. ²⁾

In het bijzonder treft ons echter de ongunstige toestand van het teekenonderwijs. Terwijl aan de P. S., behalve 448 uren aan hand- en ornamentteekenen, 1230 lesuren kunnen worden gewijd aan bouw- en waterbouwkundig teekenen, zijn aan de K. M. A. voor het teekenonderwijs aan de cadetten der genie h. t. l. 726, aan die der genie O. I. slechts 699 uren beschikbaar, in welken tijd dan bovendien nog het fortificatietekenen moet worden beoefend. Nu is er voorzeker geen oefening, die nuttiger of noodiger is voor den a. s. genie-officier dan de teekenles. Want niet alleen eischt zijn dienst van hem gedurende een groot deel zijner loopbaan, dat hij zelf geroutineerd zij in het teekenen, ontwerpen en détailleren en dat hij, hetgeen zijne ondergeschikten op dat gebied verrichten, kunne leiden en beoordeelen, maar bovendien ken ik geen vruchtbaarder terrein dan de teekenzaal, om hetgeen in de lessen der

¹⁾ De Toegepaste Natuurkunde wordt aan de K. M. A. onderwezen in het 2e studiejaar; in het laatste studiejaar is geen tijd voor voortzetting of herhaling; er wordt geen eindexamen in dit vak afgelegd.

De organisatie en het materieel van den militairen telegraafdienst worden behandeld in het 1^e studiejaar in de lessen der Geniereglementen. Ook hiervoor is de tijd zeer beperkt.

²⁾ De wet eischt dit ook niet; ten onrechte naar mijne meening. In het wetsontwerp-WERTZEL (1888), dat niet in behandeling is gekomen, was „Kennis van werktuigen” als verplicht leervak genoemd.

bouw- en waterbouwkunde en der versterkingskunst theoretisch is geleerd, door den leerling te doen verwerken en duurzaam in zich op te nemen. Bij het uitwerken van de aldaar gegeven opdrachten vindt de leeraar overvloedige aanleiding om de belangrijkste gedeelten van het in de lessen behandelde nader te bespreken, te verduidelijken en aan concrete voorbeelden toe te lichten; de leerling vindt er gelegenheid de theoretische beginselen en regelen practisch toe te passen, zijn geest te scherpen aan de uitwerking van gegeven vraagstukken, zich vaardigheid in het ontwerpen eigen te maken, zijn vindingrijkheid en handigheid te ontwikkelen.

Het teekenen is een van de gewichtigste onderdeelen van de opleiding van elken technicus; waar het niet op ruime schaal is beoefend, treedt de jonge ingenieur onvoldoend voorbereid in de practijk en menig dienstjaar gaat voorbij, alvorens hij zijn onzekerheid en onbeholpenheid bij het practisch werken zal hebben overwonnen. Het is daarom wel te betreuren, dat het onderwijs aan de K. M. A. in dit opzicht in zoo ongunstigen toestand verkeert.

Ik zou nog meer vakken uit het staatje van den Heer NOORDUJN kunnen noemen, maar het is genoeg. Ik moet hier alleen nog bijvoegen, dat de tijd, die voor de behandeling der krijgskundige vakken is beschikbaar gesteld, evenzeer tot het strikt noodige is ingekrompen, voor sommige dier vakken zelfs bedenkelijk kort is.

Het bovenstaande zal voldoende zijn om aan te toonen, dat de beschikbare leertijd voor de cadetten der genie werkelijk te beperkt is om het onderwijs geheel tot zijn recht te doen komen. In meerdere opzichten werkt dit ten nadeele van de uitkomsten: de leerstof moet met de uiterste soberheid worden behandeld; menig belangrijk onderwerp kan slechts vluchtig worden aangeroerd of moet geheel buiten beschouwing blijven. De vrees het voorgeschreven programma niet te zullen kunnen afhandelen, doet den leeraar schromen voor elke uitweiding, ook waar die tot verduidelijking of afwisseling gewenscht of nuttig zou zijn; voor behandeling van voorbeelden en toepassingen kan noode een enkel uur worden afgezonderd; de tijd aan ondervraging en repetitie besteed, moet binnen de engste grenzen worden gehouden. Het geheele onderwijs draagt den stempel van overhaasting. En wat erger is: de leerling wordt overladen met een dosis wetenschap, die hij, zelfs bij goeden wil en voldoende aanleg, in dien korten tijd niet kan verwerken en tot zijn blijvend eigendom maken. Ondanks groote inspanning van leeraren en leerlingen, dreigen vluchtigheid en eenzijdigheid te ontstaan, waar grondigheid en degelijke kennis moeten worden geëischt. Het onderwijs krijgt zoodoende een schoolsch karakter; er wordt niet gestudeerd om te weten, er wordt geleerd voor examens.

Zonder iets te kort te willen doen aan de toewijding en de talenten van allen, die bij dat onderwijs betrokken zijn, stem ik in met de conclusie van den Heer N., dat onder de geschetste omstandigheden de opleiding tot ingenieur beneden daaraan te stellen matige eischen moet blijven.

Maar ook het tweede, niet minder gewichtige deel der vakopleiding van den a. s. genie-officier, zijne militaire vorming en practische opleiding als pionier, laat te wenschen over, zooals ook de Heer N. aantoot.

Waar de tijd zóó beperkt is, ligt het vooreerst voor de hand, dat aan lichaamsoefeningen slechts een luttel aantal uren kan worden besteed, een nadeel dat te zwaarder weegt, omdat een cadet der genie, die zijn studie ernstig opvat, daaraan een groot deel van zijn vrijen tijd zal moeten opofferen en hij dus minder dan de cadetten der andere wapens in de gelegenheid is door vrijwillige sport het gemis aan voorgeschreven lichaamsoefeningen te vergoeden. Uit een hygiënisch oogpunt is zulk een toestand niet gunstig, vooral op den leeftijd, waarop de jongeling zich lichamelijk het krachtigst behoort te ontwikkelen. Maar bovendien komen onder deze omstandigheden ook de uit een zuiver militair oogpunt onmisbare oefeningen, als schieten, schermen, exerceeren, enz., niet tot haar recht en de graad van geoefendheid, dien de cadet der genie daarin bereikt, blijft meestal beneden hetgeen men van den officier, die in de gelederen treedt, behoort te eischen.

Er zijn echter nog ernstiger bezwaren. Zooals hiervoren reeds is opgemerkt, beoogde de wetgever van 1890 o. m. de practische vorming van den a. s. officier beter te verzekeren, dan tot dusverre het geval was geweest, en als een der krachtigste middelen daartoe bepaalt de Wet, dat de cadetten worden gedetacheerd bij het wapen, waarvoor zij worden opgeleid. Ook het hiermede beoogde doel wordt voor die der genie slechts ten deele bereikt. Voor de cadetten der overige wapens is de beschikbare tijd gedurende hun verblijf aan de Academie ruim genoeg om ook daar een niet gering aantal uren aan hunne voorbereiding en ontwikkeling voor den practischen dienst bij hun wapen te besteden. Zoowel elementaire oefeningen op het exercitieveld als toegepaste op het terrein kunnen, althans met de cadetten der infanterie en der cavalerie, op ruime schaal worden gehouden. Zij komen zodoende behoorlijk voorbereid bij hunne korpsen en zijn in staat aldaar terstond, zoo niet alle, dan toch de meeste oefeningen en diensten van den troep in hun graad mede te maken.

Dat alles is voor de genie door gebrek aan tijd onmogelijk. Voor pionier- en verdere practische oefeningen in den technischen dienst der genietroepen kan aan de Academie geen uur worden afgezonderd. De geheele practische vorming blijft beperkt tot de twee 2-maandelijksche detacheringen. De cadet der genie komt bij zijne detachering aan het einde van het eerste studiejaar — ofschoon met den graad van korporaal bekleed — als volkomen ongeoeffend pionier bij het Korps aan. Hij kan — althans aanvankelijk — niet in zijn graad aan de oefeningen deelnemen en al kon hij dat — of voor zoover hij zulks later kan — doorloopt hij daarbij toch slechts een zeer partieelen practischen cursus, omdat de oefeningen van het Korps uit den aard der zaak niet naar een duur van twee maanden zijn geregeld, maar zoodanig moeten zijn verdeeld, dat voor het uitgebreide gebied van den practischen dienst de geheele daarvoor bestemde zomer-oefeningstijd wordt gebruikt.

Ik onderschat geenszins de waarde van het samenzijn met den troep en het tijdelijk verblijf in de kazerne, en ongetwijfeld heeft de cadet der genie gedurende zijne detachering gelegenheid om veel te zien en te leeren, waar — zooals de Heer NOORDUIJN getuigt — van alle zijden het streven bestaat den gegeven oefeningstijd zooveel mogelijk in het belang der cadetten te benuttigen; maar ook hier zijn weer de goede wil en de medewerking der personen niet voldoende om de gebreken van het stelsel te veronzijdigen. De omstandigheden zijn nu eenmaal zoo, dat de practische vorming onmogelijk volledig en grondig kan zijn.

Ik geloof, dat de Heer NOORDUIJN en ik omtrent het bovenstaande geheel eenstemmig zijn. Onze wegen gaan uiteen, waar de Schrijver er toe overgaat de middelen aan te wijzen, waardoor naar zijne meening de opleiding tot genie-officier in de toekomst op betere grondslagen kan worden opgebouwd. Ik laat een beknopt overzicht van die voorstellen aan hunne verdere bespreking voorafgaan.

De Schr. wenscht de aanvulling van het korps officieren der genie te verkrijgen uit hen, die aan de Polytechnische School te Delft het diploma van civiel-ingenieur hebben behaald en — niet ouder zijnde dan 23 jaar — op hun verzoek en, zoo noodig, na een klein vergelijkend examen — worden aangesteld tot aspirant-officier der genie voor het leger hier te lande of voor dat in Indië. Mocht het aantal candidaten grooter zijn dan dat der beschikbare plaatsen, dan genieten zij, die den graad van milicien-sergeant of -korporaal der genietroepen of dien van sergeant of korporaal bij het reservekader van dat korps bekleeden, de voorkeur, terwijl daarna in aanmerking zouden komen zij, die bij eenig ander wapen dien graad verworven hebben. Aan candidaten der eerstgenoemde categorie zou tot aanmoediging een premie van f 500.— bij hun indiensttreding kunnen worden toegekend.

De benoemde aspirant-officieren volgen ten behoeve hunner militaire vakopleiding een theoretischen en practischen aanvullingscursus van één jaar bij het Korps Genietroepen. Zij krijgen den graad van korporaal bij dat korps of behouden c. q. den reeds behaalden graad van sergeant; zij voorzien zelf geheel in hunne huisvesting, voeding en kleeding en ontvangen daarvoor een jaar-traktement van f 900.—.

Van 1 September tot 1 Juni is de opleiding hoofdzakelijk theoretisch, van 1 Juni tot 31 Augustus uitsluitend practisch. Na afloop van den theoretischen cursus (1 Juni) wordt gedurende 3 à 4 dagen een schriftelijk examen afgelegd en daarna worden zij, die aan dat examen hebben voldaan, bij de compagnieën van het Korps Genietroepen ingedeeld, met inbegrip van huisvesting en voeding, om alle diensten dier compagnieën mede te maken, zoo in den graad van sergeant als in dien van korporaal, wanneer de onderofficiersgraad niet reeds vroeger bereikt was.

Is na afloop van dezen oefeningstijd ook de practische geschiktheid voor den officiersrang gebleken, waarover eene door den Minister van Oorlog te benoemen commissie of wel de Commandant van het Korps

Genietroepen beslist, dan volgt de aanstelling tot 2° luitenant. Schiet een der aspirant-officieren hetzij in theoretische kennis, hetzij in praktische geschiktheid te kort, dan volgt eervol ontslag als zoodanig.

Waar de ingenieursopleiding aan de P. S., om de redenen, die ik hiervoren aangaf, in grondigheid en veelzijdigheid altijd de opleiding van den genie-officier aan eene militaire onderwijs-inrichting zal blijven overtreffen, is het niet onverklaarbaar, dat de Heer NOORDUIJN tot het denkbeeld is gekomen voortaan ook voor de militaire belangen partij te trekken van eene instelling, die op zoo uitstekenden voet is ingericht. Het is duidelijk, dat het vraagstuk: de ingenieursopleiding voor den genie-officier in overeenstemming te brengen met de eischen des tijds, met één slag volkomen zou zijn opgelost door het voorstel van den Schr. te aanvaarden.

Dat is dan ook de werkelijk niet gering te schatten lichtzijde van de ontworpen regeling. Maar daartegenover staat naar mijne meening een niet minder belangrijk nadeel, nl. dat de militaire opleiding gedurende den éénjarigen aanvullingscursus noodwendig onvoldoende moet blijven. Onvoldoende in elk opzicht: militair-wetenschappelijk, praktisch en krijgstuuchtelijk. Laat mij dat uit elk dezer drie gezichtspunten nader toelichten.

De militair-wetenschappelijke opleiding van den officier omvat een groot aantal vakken, deels van tactischen, deels van militair-technischen, deels van administratieven aard, waarin ook de genie-officier deugdelijk behoort te zijn onderlegd. Geniereglementen (mineur-, sapeur- en pionierkunst) en versterkingskunst zijn voor hem vakken van uitnemend gewicht en beide van grooten omvang. Daarbij komt hij als pionier-officier en als vesting-ingenieur onophoudelijk in aanraking met tactische en artilleristische vraagstukken. In zijn oorlogswerkkring is hij de technische raadgever der tactische aanvoerders en hij zal onmogelijk die taak naar behooren kunnen vervullen, indien hij niet in staat is de zich voordoende toestanden uit een krijgskundig oogpunt juist en volledig te beoordeelen en met zaakkennis omtrent de te nemen maatregelen te adviseeren. Er zijn tijden geweest, dat de militaire ingenieur zich op een abstract technisch standpunt meende te mogen stellen en de overige wapens, destijds tamelijk onbevoegd in quaesties van fortificatie en vestingoorlog, zich gewillig aan zijne formules en schema's onderwierpen. Dat is nu alles anders. De oorlogs-ingenieur, zoo te velde als in de vesting, staat in dienst der tactiek. Hij moge een voortreffelijk bouw- en waterbouwkundige zijn — bij de voorbereiding en vervulling zijner oorlogstaak zal hij te kort schieten, indien hij niet vóór alles eene degelijke krijgskundige vorming heeft genoten en onderhouden.

Volgens de regeling van den Heer N. zal de aspirant-genie-officier gedurende 9 maanden dagelijks van 8—12 uur theoretisch onderricht in militaire vakken ontvangen, terwijl de namiddag-uren grootendeels aan praktische militaire en lichaams oefeningen worden besteed. Blijkens

een door den Schr. met lofwaardige openhartigheid gegeven staatje zal nu voor bijna alle militaire, tactische en militair-technische vakken een geringer aantal lesuren beschikbaar zijn dan thans door de cadetten der genie op de K. M. A. aan elk dier vakken wordt besteed. Voor sommige leervakken is de vermindering aanzienlijk; zoo worden o.a. gereduceerd:

Militaire reglementen en voorschriften van	96	tot	37	lesuren.
Artillerie-wetenschap	" 155	" 74	" "	" .
Tactiek	" 192	" 148	" "	" .
Krijgsgeschiedenis (1)	" 86	" 37	" "	" .
Versterkingskunst en militaire bouwk.	" 224	" 185	" "	" .

Ik heb hierboven als mijn gevoelen uitgesproken, dat de aan de Academie beschikbare tijd voor het krijgskundig onderwijs van de cadetten der genie reeds tot een minimum is beperkt. Ik geloof niet, dat de aanmerkelijke verdere inkrimping, die het gevolg zou zijn van de voorstellen van den Heer N., zonder overwegend nadeel voor de grondigheid en de volledigheid van dat onderwijs zou kunnen worden toegelaten.

Ik ken den Schr. te goed om niet te weten, — en ik stel er prijs op te verklaren, dat ik daaraan geen oogenblik twijfel —, dat hij aan de militair-wetenschappelijke vorming van den genie-officier even hooge waarde hecht als ik. Ons verschil van inzicht vloeit alleen hieruit voort, dat de Heer N. een gunstigen invloed verwacht van factoren, waaraan ik met den besten wil geen groot gewicht kan toekennen.

„Bij de regeling van den theoretischen cursus”, zegt de Schrijver, „wordt op den voorgrond gesteld, dat in ruime mate op eigen studie „wordt gerekend, waarmede de leerlingen door hunne vroegere opleiding vertrouwd zullen zijn en waardoor de voordrachten aanmerkelijk „bekort kunnen worden”. En verder: „het zij herhaald, de breedere „grondslag, waarop wordt voortgebouwd, en de gunstiger omstandig- „heden, waaronder het onderwijs wordt gegeven, zijn waarborgen voor „ten minste even deugdelijke uitkomsten”.

Ik vrees, dat hier teleurstelling zal worden ondervonden. De adspirant-genie-officier moge als ingenieur grondig wetenschappelijk onderlegd en aan eigen studie gewoon zijn, men vergete niet, dat hij bij het begin zijner militair-wetenschappelijke opleiding treedt op een voor hem totaal onbekend gebied en in een geheel nieuwe sfeer van begrippen en toestanden, waarin het ook den meest begaafde onmogelijk zal zijn zich terstond thuis te gevoelen en met vrucht zelfstandig te werken. Er is hier geen sprake van een voortbouwen op reeds gelegde grondslagen. De ervaring leert, dat leeken en nieuwelingen zich meestal de zonderlingste voorstellingen vormen van den oorlog en het gevecht, van de

1) Volgens de voorgestelde regeling zouden *Strategie* en *Oorlogsgebruiken* in het leerplan ontbreken. Naar mijn gevoelen moet de genie-officier, als elk ander, met de beginselen dezer vakken bekend zijn.

hulpmiddelen, toestanden en methoden der oorlogvoering. Daarom is — vooral in de tactische en daaraan verwante vakken — onmisbaar eene zorgvuldige leiding en eene zaakkundige voorlichting door het gesproken woord van hen, die niet alleen de uiterlijke vormen hebben leeren kennen, maar door diepere studiën ook tot het wezen van den oorlog met al zijn wisselende invloeden en verschijnselen zijn doorgedrongen. Waar nu de daarvoor beschikbare tijd zoo belangrijk wordt ingekrompen, is het te voorzien, dat het mondeling onderwijs ook hier weder zal ont-aarden in een vluchtig afjagen van een veelzijdig en veelomvattend programma.

Maar gesteld, dat hier door eigen studie geheel kon worden goedge-maakt, wat door gebrek aan tijd aan de grondigheid der deskundige voor-lichting zal ontbreken; wat hebben wij dan van die eigen studie te verwach-ten? De Schr. meent, dat „mag gerekend worden op den goeden wil en den „ijver dezer leerlingen, die reeds eene positie in de maatschappij bekleeden „en wier leeftijd een waarborg is voor den ernst hunner inspanning”. Maar de geschiedenis der K. M. A. heeft ons reeds tot tweemaal toe — eerst bij de Applicatieschool volgens de Wet van 1869, daarna bij de Krijgsschool, I^e Afdeeling, volgens de Wet van 1877 — proefondervindelijk aangetoond, dat men zich ijdele illusiën schept door te verwachten, dat jongelieden van 21 à 23 jaar, die bijna dagelijks van 8 uur 's morgens tot 4 uur 's namiddags met lessen en practische oefeningen worden beziggehouden, doch zich overigens vrij bewegen en in de burgermaat-schappij verkeerden, hunne avonden regelmatig en met onafgebroken ernst aan eigen studie zullen wijden. De beide proefnemingen, te Breda daarmee genomen, hebben te eenen male gefaald; het stelsel is als onmenschkundig veroordeeld. Laat ons niet weder beginnen. De Schr. zal mij tegenwerpen, dat de student der P. S. in dat stelsel is opge-groeid en hij dus als aspirant-genie-officier blijft verkeerden in dezelfde omstandigheden, waaronder hij reeds sedert jaren zijn studiën heeft verricht en tot een goed einde gebracht. Het is waar, dat in zoover de toestand eenigszins gunstiger zal zijn dan hij was aan de voormalige Applicatie- en Krijgsscholen. Maar ik moet daarbij toch opmerken, dat „vrije studie” voor den student vooral ook beteekent: „vrijheid in het tijdstip van studeren en in den duur der studiën”. Daarvoor is nu juist in het stelsel van den Heer N. geen ruimte; hier is een omvang-rijk, ja, overladen programma, dat in het korte tijdsbestek van 9 maanden moet worden afgedaan. Hier moet worden *ingepompt*; hier mag geen avond, geen uur worden verspild. Zooveel zelfbeheersching durf ik zelfs van een voormalig student niet verwachten!

De eenigszins draconische bepaling, dat de aspirant-genie-officier reeds bij *éénmaal niet-slagen* in zijn militair-theoretisch eindexamen van zijne dienstverbindtenis als zoodanig wordt ontslagen, zal — daar-gelaten de vraag, of zoo groote gestrengheid niet zou blijken de vol-doende aanvulling van het korps genie-officieren in gevaar te brengen — naar mijn gevoelen geen voldoende wapen zijn om den jongen levens-

Iustigen mensch in den a.s. genie-officier te dooden of tijdelijk te verbannen. Ook den leerling der voormalige Applicatieschool ontbrak een soortgelijke prikkel niet: zijn volgnummer in de officiersranglijst hing af van den uitslag zijner studiën; maar bij de groote meerderheid dezer jonge officieren bleek eerst zeer kort vóór het eindexamen eenige gevoeligheid voor dien prikkel te ontstaan. Zoo zal het ook met den adspirant-genie-officier zijn, te meer, omdat deze bij ontslag als zoodanig zijn loopbaan niet vernietigd ziet — zooals b. v. bij een ontslagen cadet het geval zou zijn — maar integendeel zich altijd nog als ingenieur een ruim veld voor eene eervolle en voordeelige carrière ziet geopend.

Ik heb ook bezwaar tegen de wijze, waarop de Heer N. wil voorzien in de leerkrachten voor den militair-theoretischen aanvullingscursus. Aan de K. M. A. wordt voor het krijgskundig onderwijs van de cadetten der genie partij getrokken van de officieren-leeraren, die het onderwijs geven aan de cadetten der overige wapens. Er kan dus worden beschikt over personeel, dat opzettelijk voor deze taak wordt gekozen en waaraan men de hoogste eischen ten opzichte van bekwaamheid en geschiktheid kan stellen, terwijl een deel van dit personeel tevens door een voorafgaand verblijf in Indië bevoegd kan worden geacht tot het geven van onderwijs in de Indische leervakken. Bovendien behoeft, in verband met het aantal der leeraren, elk hunner slechts in enkele vakken les te geven, waaraan hij zich dus geheel kan wijden en waardoor hij in de gelegenheid is zich tot specialiteit daarin te ontwikkelen.

Bij het stelsel van den Heer N. staat aan het hoofd van den cursus — onder toezicht van den Commandant van het Korps Genietroepen — de Kapitein-Directeur der scholen van dat korps, terwijl aan dezen tot het geven van onderwijs worden toegevoegd een luitenant van het korps, benevens een luitenant der artillerie en een of twee der infanterie, mede van de te Utrecht garnizoen houdende korpsen. Aan genoemde luitenants zou gedeeltelijke ontheffing van hun gewonen dienst en eene geldelijke toelage moeten worden verleend.

Zoowel de Commandant der Genietroepen als de Directeur der scholen krijgen zoodoende bij hun tegenwoordigen drukken en gewichtigen werkkring, die, dunkt mij, hunne geheele aandacht en al hun tijd moet vorderen, nog weer eene nieuwe taak, waaraan — wil het toezicht iets te beteekenen hebben, wat toch vooral hier wel zeer noodig zal zijn — eveneens tijd en zorg zullen moeten worden besteed. De vraag is, of dit mogelijk zal zijn; er bestaat, geloof ik, gevaar dat dit toezicht, als noodwendig gevolg der omstandigheden, als een *bijzaak* zal worden behandeld.

Ook de drie of vier Luitenants-Leeraren zullen zich niet onverdeeld aan hunne onderwijstaak kunnen wijden, wat ik een overwegend nadeel acht. Wel is het aantal lessen, dat zij zullen hebben te geven, niet groot, maar talrijk en omvangrijk zijn de vakken, die sommigen hunner moeten onderwijzen en mijn hooggeachte opvolger als hoofd van onderwijs aan de K. M. A. zal zeker wel de eerste zijn, om toe te geven, dat

de arbeid en inspanning, welke van den leeraar gevorderd worden, niet in de eerste en voornaamste plaats bestaan in de betrekkelijk weinig talrijke lesuren, waarin hij heeft op te treden, maar juist in de degelijke voorbereiding daartoe buiten de lessen en in de studie, die elk leeraar noodig heeft om zijn vak volkomen te beheerschen, de vorderingen daarvan in hunne gestadige ontwikkeling te volgen en op de hoogte te blijven van de literatuur. De leeraar, wiens kennis niet veel verder reikt dan de leercursus, dien hij volgt — die bij zijn lessen niet vermag te putten uit een rijk gebied, dat met volkomen zaakkennis wordt beheerscht en waaruit met oordeel het beste en noodigste wordt gekozen, zal zijne leerlingen niet vermogen te boeien en elk oogenblik door hunne vragen worden mat gezet.

Voor de keuze der hiervoren bedoelde Luitenants-Leeraren is men voorts beperkt tot het garnizoen Utrecht. Het is natuurlijk mogelijk, dat aldaar personen worden gevonden, die den noodigen tact aan bekwaamheid en zin voor studie paren, maar de kans om volkomen geschikte leeraren te vinden is toch grooter; indien men een keuze kan doen uit het geheele leger. Natuurlijk zouden deze dan ook wel tot dat doel naar Utrecht overgeplaatst kunnen worden, waarbij dan echter andere officieren uit dat garnizoen naar elders zouden moeten worden verplaatst. De practische bezwaren en persoonlijke belangen, die zich gewoonlijk bij dergelijke persoonsverwisselingen doen gelden, zijn maar al te dikwijls aanleiding, dat iemand voor de eene of andere speciale betrekking allicht „geschikt genoeg” geoordeeld wordt en men zelden erkent, geen daartoe geschikte officieren bij de korpsen beschikbaar te hebben. Zoo zal het ook wel met de benoodigde officieren-leeraren gaan.

Ook de belangen van het onderwijs der cadetten voor de Indische genie in O.-I. krijgsgeschiedenis, Indische pionier- en versterkingskunst, Indische bouwkunde en Indische genie-voorschriften zijn bij de tegenwoordige regeling van het onderwijs aan de K. M. A. beter gewaarborgd. Het zou een groot toeval zijn, indien tot leeraren aan den aanvullingscursus juist officieren van het garnizoen Utrecht konden worden aangewezen, die — op welke wijze dan ook — eenigen tijd in Indië hadden gediend. Werkt zoodanig toeval niet mede, dan zou het onderwijs in de Indische vakken moeten worden opgedragen aan personen, die van Indië geen persoonlijke indrukken en ervaringen hebben ontvangen en geen andere dan boekenkennis bezitten omtrent Indische terreinen, materialen, werk- en vechtwijzen. Het is waar, gelijk de Heer N. opmerkt, dat vóór weinige jaren ook aan de K. M. A. op zulke wijze in het onderwijs der Indische cadetten werd voorzien en ik erken gaarne, dat de daarmee belaste officieren zich uitmuntend in hunne moeilijke taak hebben ingewerkt. Maar ieder zal toch toegeven, dat het verkieslijk is, bij overigens gelijke geschiktheid, met dat onderwijs te belasten officieren van het Indische leger of wel officieren van het leger hier te lande, die in Indië gedetacheerd zijn geweest. Deze regeling, welke aan

de K. M. A. in de laatste jaren is gevolgd, behoort in het belang eener deugdelyke opleiding voor den Indischen dienst zooveel mogelijk te worden bestendigd.

Ik heb hiervoren de door den Heer N. voorgestelde opleidingswijze ook uit een practisch en krijgstuchtelyk oogpunt onvoldoende genoemd.

De Schr. rekent er blykbaar op, dat zijne adspirant-genie-officieren hetzij door persoonlijke vervulling van den dienstplicht, hetzij door dienst bij het reservekader reeds bij hun aankomst op den aanvullingscursus den graad van milicien-sergeant of -korporaal der Genietroepen, dan wel dien van sergeant of korporaal bij het reservekader der Genie hebben verkregen. Wat de adspiranten der eerstgenoemde categorie betreft, geef ik toe, dat zij door hun verblijf en hun dienst bij het korps eene goede voorbereiding voor hunne verdere practische opleiding en militaire vorming hebben genoten. Maar een adspirant dezer categorie zal voorloopig wel een uiterst zeldzaam specimen blijven. De combinatie: ingenieur — milicien-sergeant of -korporaal — adspirant-genie-officier heeft vooralsnog iets onwaarschijnelijks; zij kan, geloof ik, bij de beoordeeling van het stelsel buiten beschouwing blijven, totdat bij aanmerkelijke uitbreiding van het militie-contingent en eventueele afschaffing van het reservekader, personen uit de ontwikkelde klasse meer dan thans *verplicht* zullen zijn hun dienst *in het leger* te vervullen.

Over de waarde der voorbereidende opleiding bij het reservekader zal ik mij, bij geheel gebrek aan persoonlijke ervaring omtrent die instelling, geen oordeel aanmatigen, maar ik meen toch te mogen opmerken, dat de meeningen, die men daaromtrent door meer bevoegden hoort uitspreken, minstens genomen, zeer uiteenloopend zijn en dat in het bijzonder onder hen, die rechtstreeks met dat kader in aanraking komen — de compagniescommandanten — door velen zeer ongunstig wordt geoordeeld over de mate van oefening en militaire eigenschappen, welke het meerendeel der leden van het reservekader zich in hun kortstondigen en verbrokkelden dienstdienst onder de wapens weten te verwerven.

Dit in aanmerking nemende, acht ik het gewaagd eene instelling, die dan toch hoogstens op de vorming van *reserve*-personeel is berekend, een eenigszins doorslaand gewicht in de schaal te laten leggen als onderdeel der opleiding van *beroepsofficieren*. Bij de vorming van reserve-personeel zal men wel altijd om redenen van opportuniteit zijn eischen meer of minder moeten matigen; maar het is mijns inziens, zoowel uit een opvoedkundig als uit een krijgstuchtelyk oogpunt af te keuren eene zoo oppervlakkige militaire en practische vorming als inleiding te doen strekken voor de opleiding van den beroepsofficier, voor wien men ten opzichte van degelykheid en grondigheid het hoogste mag en moet eischen. De zorg voor het deugdelyk gehalte dezer opleiding, welke de toekomstige waarde onzer hoogere en lagere aanvoerders beheerscht, is eene te ernstige zaak om haar ten deele te doen

steunen op een instituut van zoo onzekere waarde en nog niet bewezen levensvatbaarheid.

Het zal dus raadzaam zijn er niet op te rekenen, dat de aspirant-genie-officier met eene noemenswaardige mate van militaire kundigheden en praktische geschiktheid bij het Korps Genietroepen zal aankomen. Dit vooropstellende, moet het verblijf van één jaar bij dat korps, op den voet als door den Heer N. voorgesteld, geheel onvoldoende worden geacht, om een burger — of, zoo men wil, bijna-nog-burger — te vormen tot een goed soldaat en eenigszins algemeen praktisch ontwikkeld pionier. Gedurende den theoretischen cursus van 9 maanden zal hij met den troep geen andere aanraking hebben dan één militaire en één pionier-oefening per week, elk van 2 uren. Hij verschijnt overigens slechts voor zijne voormiddaglessen in de kazerne, woont verder op kamers en beweegt zich vrij en frank, waar hij wil, zonder dat op zijn levenswijze en gedrag eenig afdoend toezicht kan worden uitgeoefend. Niemand zal beweren, dat zulk een toestand gunstig is voor de ontwikkeling van militaire vormen en begrippen, voor het aankweken van ondergeschiktheid, orde en tucht; en evenmin zal de aspirant aldus het militaire leven, de dienstverhoudingen en de huishouding van den troep leeren kennen en begrijpen. De militaire en praktische vorming van den aspirant zal feitelijk eerst beteekenis en waarde verkrijgen met den practischen cursus, die echter slechts 3 maanden duurt en dus als zoodanig aanmerkelijk achterstaat bij de twee detacheringen, elk van 2 maanden, welke de cadetten der genie thans bij het Korps Genietroepen doorbrengen. In beide gevallen wordt slechts een brokstuk van den doorloopenden oefeningsgang van het Korps meegemaakt, een bezwaar, dat voor de aspirant-genie-officiëren naar mijne meening niet wordt opgeheven door de 2 wekelijksche namiddagoefeningen tijdens den theoretischen cursus.

De slotsom mijner bovenstaande beschouwingen kan tot mijn leedwezen niet instemmend met de voorstellen van den Heer NOORDUIJN luiden. Bij alle waardeering, die ik gevoel voor zijn streven om de opleiding onzer genie-officiëren te verbeteren, ben ik overtuigd dat de voorgestelde weg niet tot het doel zal leiden; dat daarbij alleen hunne ingenieursopleiding zou zijn gebaat en zulks voorzeker in hooge mate; dat echter de militair-wetenschappelijke opleiding vluchtig en oppervlakkig zou zijn; dat de praktische vorming als militair en pionier stellig niet degelijker en vollediger zou wezen dan thans en dat de krijgstuhtelijke opvoeding ongetwijfeld verre zou achterstaan bij die, welke thans gedurende een driejarig internaat op de K. M. A. kan worden verkregen. In één jaar tijds, waarvan 9 maanden buiten de kazerne en buiten den troep, vormt men van een burger geen soldaat, veel minder een officier.

Ik behoor nog tot de menschen, welke men tegenwoordig „ouderwetsch” gelieft te noemen, die meenen dat militaire gevoelens en vormen niet zoo maar met de uniformjas worden aangetrokken; dat het

begrip van tucht, orde en ondergeschiktheid, het gevoel van solidariteit en kameraadschap, het besef van plicht en verantwoordelijkheid moeten worden aangeleerd en dat daarvoor geen betere leerschool is dan de militaire samenleving onder ernstige en beschaafde leiding en zorgvuldig toezicht. En wat ik bij het gemis daarvan nog het meest zou betreuren, is dat de opleiding van den genie-officier voortaan zou worden geïsoleerd van die der andere wapens. Ik hecht aan de tegenwoordige „co-educatie” overwegende waarde. Zij legt banden in het officierskorps, die het leven duren. Het samenzijn van cadetten van alle wapens, zoo voor het leger hier te lande als voor Indië aan de tegenwoordige Academie, legt niet alleen den grondslag voor eene latere vruchtbare samenwerking tot het gemeenschappelijk doel en tot onderlinge waardeering der verschillende wapens, maar het bevordert tevens door tal van gezamenlijke lessen, oefeningen en besprekingen de veelzijdigheid der opleiding en verruimt den gezichtskring der aanstaande officieren. Vooral voor den aanstaanden genie-officier zou het te betreuren zijn, indien hij de aanraking met de meer tactisch ontwikkelde wapens moest missen.

De vergelijking van de kosten, die de Heer N. aan zijn voorstel toevoegt, schijnt mij ook te rooskleurig getint, waar de Schr. tot de slotsom komt, dat zijn stelsel, bij een gemiddeld aantal van 7 officiersplaatsen per jaar voor het leger h. t. l. en voor O.-I samen, eene jaarlijksche besparing van f 19.730 zou opleveren. Maar ik zal — om niet al te uitvoerig te worden — hierop niet ingaan. Het is een punt van ondergeschikt belang. De kosten der opleiding van een 7-tal officieren 's jaars, waarvan dan nog 2 à 3 komen voor rekening van het Indische budget, kunnen nimmer zooveel gewicht in de schaal leggen, dat zij een doorslaand argument vóór of tegen het een of ander stelsel zouden mogen opleveren. Dat is dan ook des Schrijvers bedoeling zeker niet. Maar de besparing is hem welkom in verband met eene andere vraag, die eigenlijk de levensvatbaarheid van het stelsel volkomen beheerscht, nl. of zich jaarlijks een voldoende aantal gediplomeerde ingenieurs, lichamenlijk geschikt en den gestelden leeftijdsgrens niet te boven gaande, als aspirant-genie-officier zal aanbieden. De Schr. zegt zich niet te ontveinzen, „dat de kansen om een voldoende aantal dier aspirant-officieren „benoemd te zien, meer dan waarschijnlijk zeer gering zullen zijn, in „dien de financieele positie van de officieren der genie niet tegelijkertijd „wordt verbeterd”. Hij stelt daarom eene verhooging en eene beter verzekerde, regelmatige opklimming der traktementen voor, waartoe na aftrek van het bedrag der hierboven bedoelde besparing slechts een hogere uitgaaf van f 2500 per jaar zou worden gevorderd. De 2^e luitenant h. t. l. wordt aangesteld op een traktement van f 1300 en wordt na 3 jaren dienst als officier bevorderd tot 1^e luitenant op een traktement van f 1700. Dit wordt na 8 jaren dienst als officier verhoogd tot f 2200, terwijl aan den kapiteinsrang een traktement van f 2600 is ver-

bonden. In de hoofdofficiersrangen zou de bezoldiging dezelfde blijven als thans. Voor de officieren der genie in O.-I. wordt een regeling naar hetzelfde beginsel voorgesteld.

Ik deel volkomen de meening van den Schr., dat op aanmelding van een voldoende aantal ingenieurs als aspirant-genie-officier niet te rekenen valt, indien geen belangrijke financieele voordeelen worden aangeboden. Het moge verwondering wekken, maar is niettemin een feit, dat het toenemend aantal ingenieurs, hetwelk de Polytechnische School jaarlijks aflevert, tegenwoordig geregeld vrij spoedig eene bevredigende plaatsing vindt, zoo hier te lande als in Indië en in het buitenland. Het is te voorzien, dat zulks in de naaste toekomst zoo zal blijven, als noodzakelijk gevolg van de steeds ruimere vlucht der techniek in velerlei richtingen en van de meer en meer erkende behoefte aan technisch-wetenschappelijke leiding in tal van industrieën en bedrijven, waar men zich eertijds met den empiricus tevreden stelde. Waar dus voor 't oogenblik van overvoering in de ingenieurswereld geen sprake is, kan men niet verwachten, dat vele ingenieurs zich bij voorkeur aan den schraal bezoldigden en povere vooruitzichten biedenden dienst in het leger zullen wijden.

Het is bovendien een bekend verschijnsel, dat de militaire loopbaan hare aantrekkingskracht hoofdzakelijk uitoefent op jeugdige gemoederen, die voor materieele overwegingen nog weinig ontvankelijk zijn, en dat dientengevolge dan ook de toeloop naar militaire onderwijsinrichtingen ruimer vloeit, naarmate de leeftijd van toelating daarop lager wordt gesteld. Het is wel een beetje immoreel om daarop te speculeeren, maar bij het hooge staatsbelang, dat aan de geregelde aanvulling van het officierskorps verbonden is, heeft de wetgever gemeend aan de ouders de zedelijke verantwoordelijkheid voor de beroepskeuze hunner kinderen te mogen overlaten. In verband hiermede zal er niet op kunnen worden gerekend, dat van hen, die de Polytechnische School hebben afgehoopen en alreeds of bijna meerderjarig zijn, een voldoende aantal bereid zal worden gevonden de militaire carrière te kiezen, tenzij er een middel wordt bedacht om de bittere pil te vergulden van nog als gediplomeerd ingenieur op 21 à 23-jarigen leeftijd als korporaal of sergeant in dienst te moeten treden.

Wat zeer velen beweegt hunne zonen voor den officiersdienst te bestemmen, is de weinig kostbare opleiding daarvoor ¹⁾ en de begeerte der ouders om hunne jongens zoo spoedig mogelijk geplaatst, bezorgd en onder deugdelijk toezicht te weten. Maar zoowel het een als het ander zal volkomen worden gemist, indien zij hunne zonen eerst te Delft moeten laten studeeren, alvorens deze tot de officiersopleiding worden toegelaten. Ik zou het dan ook voor het verkrijgen van een voldoende aantal aspirant-genie-officiëren onvermijdelijk achten, die jonge-

¹⁾ Voor een cadet wordt slechts f 400 'sjaars aan het Rijk betaald als tegevoetkoming in de studiekosten. Aan velen wordt geheele of gedeeltelijke ontheffing van deze bijdrage verleend.

lieden reeds bij den aanvang hunner studiën aan de P. S. eene verbintenis te laten aangaan en hun na elk met goed gevolg, binnen vast te stellen leeftijdsgrenzen, afgelegd examen eene gratificatie toe te kennen van zoodanig bedrag, dat daarmede eene belangrijke tegemoetkoming in de studiekosten zou worden verkregen. De Heer N. stelt een premie van f 500 voor, alleen toe te kennen aan hen, die bij hun indiensttreding reeds als milicien of kaderreservist een graad bij het Korps Genietroepen hebben behaald. Ik acht die premie te eenen male onvoldoende om eenigen invloed op den toeloop uit te oefenen en ik schat, dat men voor den dienst h. t. l. en voor dien in Indië gemiddeld f 3000 zal moeten aanbieden om van eene geregelde aanvulling der korpsen genie-officieren verzekerd te zijn ¹⁾. De vergelijkende kostenberekening, hierboven bedoeld, zou zoodoende reeds een geheel ander aanzien verkrijgen.

Ik geloof wel, dat onder deze voorwaarden een voldoende aantal aspiranten zou worden verkregen. Maar zal men ze ook als officier op den duur in het wapen behouden? Daaromtrent behoeft men zich mijns inziens geen illusiën te maken. Reeds thans tracht menig genie-officier, die daartoe eenigszins kans ziet, een goed heenkomen te zoeken in een burgerbetrekking. Velen slagen daarin wonderwel, bij de tegenwoordige vraag naar ingenieurs en den goeden naam, dien het korps genie-officieren, ondanks zijn minder volkomen ingenieursopleiding, nog altijd geniet. Dat verloop zal zeker niet verminderen, integendeel toenemen, indien de toekomstige genie-officier eene ingenieursopleiding zal hebben genoten, die geheel aan de eischen des tijds voldoet. Het is te voorzien, dat zeer velen na het verstrijken van den zes- à achtjarigen dienstdiensttijd, waarvoor zij zich zullen moeten verbinden, het leger zullen vaarwel zeggen, dankbaar voor de grootendeels op staatskosten genoten opleiding en voor de gelegenheid, die hun dienstdiensttijd hun heeft geschonken om zich practisch te bekwamen en uit te zien naar eene positie, waarin hunne diensten beter beloond worden en hun redelijker vooruitzichten worden geboden. Zal de door den Heer N. voorgestelde traktementsregeling en verhooging dat kunnen verhoeden? Misschien ten deele; maar ik betwijfel, of zij afdoende zal zijn. De tegenwoordige ontredde toestand van ons wapen ²⁾ is naar mijn gevoelen niet alleen en zelfs niet in de eerste plaats toe te schrijven aan de aanvankelijk lage bezoldiging, maar hoofdzakelijk aan de jammerlijke vooruitzichten op verbetering hunner positie bij het klimmen der jaren, waardoor degelijke mannen, die de kracht in zich voelen om hun eigen weg te banen, worden

¹⁾ De officieren van gezondheid hier te lande ontvingen tot voor eenige jaren f 5000, thans f 2500 premie.

²⁾ Bij het Korps Genie-Officieren hier te lande ontbraken op 1 Januari 1901 14 officieren; bovendien zijn 4 officieren met langdurig verlof, om waarschijnlijk niet meer in het korps terug te keeren. Eén officier is in speciale betrekking buiten het wapen en zal in de toekomst vermoedelijk mede voor het wapen verloren zijn. Een tekort alzoo van 19 officieren op eene formatie van 102 hoofden.

genoopt op zelfbehoud bedacht te zijn, alvorens zij onder een inspannenden en verantwoordelijken werkring in subalterne rangen zijn vergrijpsd.

De tegenwoordige opleiding van den a.s. genie-officier vereischt dringend verbetering. De middelen, daartoe door den Heer NOORDUIJN voorgesteld, schijnen mij niet doeltreffend. Hoe zal het doel dan wel bereikt kunnen worden?

De beantwoording dezer vraag is niet gemakkelijk, als men let op de velerlei eischen, waaraan moet worden voldaan. De taak, die den genie-officier in zijn officiersloopbaan wacht, kan zeer uiteenlopend zijn: heden treedt hij op als architect bij kazerne- en hospitaalbouw, morgen als civiel-ingenieur bij sluizen- en bruggenbouw, bij aanleg van kanalen, dijken en wegen, een ander maal weder als vestingbouwkundige bij aanleg van forten en andere verdedigingswerken. Sommigen worden geroepen tot diensten op electrotechnisch gebied; weer anderen krijgen bijzondere opdrachten van verschillenden aard: watervoorziening, pantser-techniek, inundatiewezen. Men kan zich bezwaarlijk, binnen de uit een practisch oogpunt te stellen grenzen ten opzichte van den duur der studie en de kosten der opleiding, een stelsel denken, waarbij de militaire ingenieur reeds dadelijk een standpunt zou bereiken, geheel berekend voor die velerlei diensten, waarvan sommige zeer speciale studiën in verschillende richtingen vorderen. Men zal zich tevreden moeten stellen den a.s. genie-officier een breedten wetenschappelijken grondslag te verschaffen, waarop hij in zijne verdere loopbaan kan voortbouwen in die richting, welke het meest met zijn aanleg en zijne neigingen overeenstemt. Aldus opgevat zal men er in kunnen berusten, dat zijne aanvankelijke opleiding op meer bescheiden leest zij geschoeid dan zulks aan de Polytechnische School het geval is, en men zich daarbij quantitatief eenige beperking moet opleggen, mits *het gehalte* van het onderwijs aan de strengste eischen voldoet. Op den weg van het legerbestuur en van de autoriteiten van het wapen ligt het dan verder door leiding en aanmoediging de voortgezette individueele ontwikkeling van den jongen genie-officier te steunen en in verband daarmee door eene doelmatige verdeling en toewijzing der te verrichten diensten te streven naar de vorming van groepen van specialiteiten, die elk in hunne richting door studie en practijk voor hunne taak volkomen berekend zijn.

Er is echter één eisch, die moet worden gesteld aan allen zonder onderscheid: zij moeten volkomen berekend zijn voor hunne oorlogstaak. De genie-officier mag in militaire eigenschappen en krijgskundige ontwikkeling niet achterstaan bij den officier van eenig ander wapen. Hij moet zijn: goed soldaat, voldoende ruiter, tactisch en artilleristisch behoorlijk onderlegd, volledig vertrouwd met zijn oorlogsfunctie en met den dienst der technische troepen. Vandaar dat ik elk onderwijsstelsel verwerpelijk acht, waarbij de verbetering van de ingenieursopleiding — hoe noodig ook — zou worden verkregen ten koste van de militaire en krijgswetenschappelijke vorming. In verband met hetgeen ik reeds hiervoren heb

opgemerkt, stel ik dus voor de toekomstige opleiding van den genie-officier op den voorgrond: behoud van het militaire internaat en van de gemeenschappelijke opvoeding met de a. s. officieren der andere wapens. Daarmee is reeds dadelijk de eenige weg afgebakend, die naar mijn gevoelen overblijft om den tegenwoordigen toestand te verbeteren: het verlengen van den duur der opleiding van de cadetten der genie aan de K. M. A. met één studiejaar.

Daardoor zouden naar mijne schatting 1312 les- en oefeningsuren worden gewonnen, die ik — over 4 studie jaren verdeeld (met de noodige verschuivingen naar het laatste studiejaar) — in hoofdzaak zou willen benuttigen als volgt:

<i>teekenen</i> (12 uren 's weeks gedurende het 4 ^e studiejaar) ..	384 uren
<i>toegepaste natuurkunde</i> , (samen 3 uren 's weeks gedurende kennis van werktuigen) } 3 studie jaren).....	288 „
<i>diverse vakken</i> , naar behoefte.....	256 „
<i>practische militaire en pionieroefeningen</i> , gedurende 4 studie-jaren, hoofdzakelijk in de maanden Maart—Juni en October	384 „
	1312 uren.

Bij de belangrijke uitbreiding van den tijd voor het teekenonderwijs zal indirect ook het onderwijs in de bouw- en waterbouwkunde en de versterkingskunst worden gebaat. De practische pionieroefeningen zullen ook het onderwijs in de geniereglementen vruchtbaarder doen zijn. Voor toegepaste natuurkunde en kennis van werktuigen zouden, met inbegrip van de 42 uren, die thans aan eerstgenoemd vak worden besteed, 330 uren beschikbaar komen, waardoor dat onderwijs — zij het ook nog in de verste verte niet voldoende om een electrotechnicus te vormen (wat ook niet noodig is) — toch een deugdelijken grondslag voor de latere diensten van den genie-officier in die richting zou opleveren. Van de 256 uren, die voor „diverse vakken” beschikbaar blijven, zou ik ook een gedeelte willen besteden aan militaire vakken, die thans meer of minder noodlijdend zijn, o.a. tactische oefeningen en oefeningen in den vestingoorlog op de kaart.

Behalve de vermelde aanwinst van les- en oefeningsuren zou bovendien een periode van twee maanden meer beschikbaar komen om voor detachering te worden gebruikt. Deze periode zou ik aan het einde van het 3^e studiejaar willen bestemmen om de cadetten als tijdelijk opzichter werkzaam te stellen op de groote werken bij den staf der genie, ten einde aldus ook hunne practische bouwkundige vorming te bevorderen.

De Heer NOORDUIJN, die de hier aangegeven oplossing van het vraagstuk met een enkel woord aanroert, voert daartegen aan, dat zij tot belangrijk hogere kosten zou voeren, terwijl bovendien de één jaar later invallende benoeming tot officier aanleiding zou geven tot ongewenschte ancienneteitsverhoudingen in het leger. Bovendien merkt de Schr. op, dat aan de Academie de gelegenheid ontbreekt voor het houden van practische oefeningen in het pionierwezen.

Om met het laatste bezwaar te beginnen, meen ik dat, waar aan de Academie ten behoeve van de practische vorming van de cadetten der artillerie kan worden beschikt over eene volledige exercitiebatterij, een laboratorium, een uitgebreide verzameling materieel, een conducteur der artillerie, een sergeant-majoor vuurwerker en meerdere sergeanten en wachtmeesters der artillerie, er evenmin bezwaar kan noch mag bestaan om ten behoeve van de practische vorming der genie-cadetten eenig personeel der Genietroepen aan de Academie te detacheren en het noodige materieel aldaar beschikbaar te stellen. Ruimte voor het bouwen van een berg- en werkloods is op het Academieterrein voldoende aanwezig; ook een werkterrein voor detailoefeningen kan aldaar nog wel worden afgezonderd, terwijl verder in de omgeving van Breda ruimschoots gelegenheid is voor pionieroefeningen op grootere schaal. ¹⁾

De practische oefeningen zouden in den regel door de genie-cadetten der vier studie jaren gezamenlijk moeten worden gehouden, doch nu en dan zou het ook aanbeveling verdienen grootere oefeningen (hoofdzakelijk in het verschansen van gevechtsvelden) te houden met de cadetten der infanterie. Ik heb in mijn vroegeren werkkring te Breda zulke gecombineerde pionieroefeningen (ook met de troepen van het garnizoen) meermalen op de verschillende heidevelden rondom Breda gehouden en het is mij gebleken, dat zij ook van de zijde der infanterie werden gewaardeerd, terwijl zij voor den a.s. genie-officier nuttig zijn om hem eenig inzicht te geven in de regeling en leiding van zulke werkzaamheden in grooter verband.

Met de cadetten van het oudste studiejaar der genie zouden ook kaderoefeningen in het terrein moeten worden gehouden, ten doel hebbende het uitwerken van eenvoudige tactische onderstellingen en verkenningen met betrekking tot het zoeken en inrichten van vluchtig versterkte stellingen. Verder ook technische verkenningen betreffende de uitvoering van rivierovergangen, spoorweg- en brugvernielingen, enz.

Aldus opgevat en gepaard met de twee detacheringen, elk van twee maanden, bij het Korps Genietroepen, zouden de cadetten der genie voor hunnen dienst als pionierofficier eene deugdelijke practische voorbereiding kunnen ontvangen.

Dat de verwezenlijking van mijn voorstel aanleiding zou geven tot ongewenschte ancienneteitsverhoudingen in het leger, kan ik niet toegeven, aangezien de leeftijden, waarop de officiersrang door de cadetten wordt bereikt, toch reeds zeer uiteenlopend zijn en bovendien de aanvankelijke ancienneteitsverhoudingen tusschen de officieren der verschillende wapens reeds dadelijk bij de bevordering tot 1e luitenant geheel worden gewijzigd. Terwijl de een na 2 à 3 jaren officiersdienst tot 1e luitenant wordt bevorderd, moet de ander daarop 6 à 7 jaren wachten. Ik vlei mij dan ook, dat er eens een tijd zal komen, waarop men

¹⁾ O.a. het voormalig Cadettenkamp op 4.8 KM. en de Spinola-schans op 5 KM. afstand van het Academiegebouw.

— in aanmerking nemende, dat er geen verschil hoegenaamd is tusschen den werkring van den 2e en den 1e luitenant — de billijkheid zal gaan inzien van eene regeling, waarbij de bevordering tot laatstgenoemden rang onafhankelijk wordt gemaakt van de zoo schromelijk wisselvallige bevorderingskansen bij de verschillende wapens en zelfs bij eenzelfde wapen op verschillende tijden. De hieruit voortspruitende, inderdaad zeer „ongewenschte ancienneteitsverhoudingen” zouden vervallen, indien ieder 2^e luitenant, die voor bevordering geschikt is, na een vast aantal dienstjaren als officier tot 1^e luitenant werd benoemd. Mocht eenmaal zulk eene regeling tot stand komen (waartoe het ahangige wetsontwerp op de bevordering een goede gelegenheid had kunnen aanbieden), dan zou te zijner tijd bij verlenging van den studietijd van de cadetten der genie aan de K. M. A. de wettelijke duur van den dienst als 2e luitenant der genie één jaar korter moeten worden gesteld dan voor de overige wapens, waarmede de invloed van den langeren studietijd op de ancienneteit der genie-officieren geheel zou zijn opgeheven.

Ik erken echter, dat het voor de cadetten der genie niet aangenaam zou zijn, de kameraden, waarmede zij gelijktijdig aan de K. M. A. kwamen, officier te zien worden en zelf nog één jaar te moeten wachten. Ook zou de langere duur der studie sommigen kunnen terughouden hunne keuze op het wapen der genie te vestigen. Tegen het laatste zal verbetering van de vooruitzichten bij het wapen het eenige middel zijn, wat intusschen ook bij behoud der tegenwoordige regeling evenmin zal kunnen uitblijven, indien men het korps officieren ooit voltallig wil maken en houden. En wat het eerste betreft, zou ik aan dit bezwaar willen tegemoet komen door aan de cadetten der genie in hun oudste studiejaar eenig relief te geven boven de jongere cadetten en boven de onderofficieren van het leger. Ik zou hun den graad en de uniform van vaandrig willen verleen en hun eene aan dien graad geëvenredigde soldij toekennen. Zij zouden voorts op de Academie zooveel mogelijk gescheiden van de overige cadetten moeten worden gehuisvest, hunne maaltijden afzonderlijk gebruiken en eenige meerdere vrijheden genieten, doch met stipte handhaving van het internaat en de verplichte les-, oefenings- en studie-uren.

Bovendien zouden de ouders of voogden gedurende het laatste studiejaar moeten zijn vrijgesteld van eene bijdrage in de studiekosten.

Dat alles zou ontegenzeggelijk eenige meerdere kosten tengevolge hebben, vergeleken met de tegenwoordige regeling. Ook het Academiepersoneel zou uitbreiding moeten ondergaan; voor de meerdere lessen en oefeningen zouden een civiel-ingenieur en een luitenant der genie meer noodig zijn; bovendien voor de practische oefeningen een of twee sergeanten en enkele minderen der genietroepen, deze echter vermoedelijk slechts gedetacheerd gedurende 6 maanden per jaar. Eindelijk zou het materieel voor genoemde oefeningen eenige uitgaven vorderen. Rekenende op gemiddeld 8 officiersplaatsen (waarvan minstens 5 voor

h. t. l.) per jaar, zouden de gezamenlijke meerdere uitgaven naar mijne schatting *f* 13 à 14000.— (waarvan ruim *f* 5000.— voor rekening van het Departement van Koloniën) 's jaars niet overschrijden.

Wie het doel wil, moet de middelen willen. Verbetering is noodzakelijk; verbetering zonder meerdere kosten is helaas onbereikbaar.

Er gaat heden een frissche en krachtige stroom van vooruitgang door geheel de wetenschappelijke wereld. Steeds wijder wordt de vlucht der techniek; steeds rijker zijn de vruchten, die zij afwerpt, als men hare resultaten doeltreffend weet toe te passen.

De Genie moet mee vooruit! Te blijven staan op het standpunt, dat een kwarteeuw geleden nog voldoende mocht heeten, beteekent hare bestemming miskennen en reeds in de naaste toekomst den alouden naam van wetenschappelijk wapen prijsgeven.

C. J. SNIJDERS.

BOEK AANKONDIGINGEN.

De Rechtspraak over den Militair in tijd van vrede, door Mr. W. C. BOSMAN, Alkmaar. HERMS. COSTER EN ZOON. 1901, 56 blzn.

In bovengenoemde brochure begroeten wij een nieuw blijk van belangstelling in het militair recht. De schrijver schreef haar, zooals hij ons mededeelt, voor eene voordracht, te Alkmaar door hem gehouden in het aldaar welbekende Natuur- en Letterkundig Genootschap „Solus nemo satis sapit”, en, van meening, dat elke belangrijke publieke zaak door openbare behandeling alleen gebaat en niet geschaad kan worden, besloot hij tot de uitgave in brochurevorm over te gaan. Thans ligt het boekje voor ons en is het ons aangenaam de verschijning daarvan aan de militaire wereld mede te deelen. Voor deze wereld toch is de militaire rechtspraak van het hoogste belang en reikhalzend wordt uitgezien naar het oogenblik, waarop de tegenwoordige gebrekkige procedure zal worden afgeschaft en vervangen door eene andere, die meer in overeenstemming is met de eischen der moderne wetenschap.

Dat het tegenwoordige militaire strafproces zelfs aan de matigste eischen niet voldoet, dat behoeft althans aan militairen niet te worden duidelijk gemaakt. Bijna elken dag komen de officieren met de rechtspleging in aanraking en kunnen zich ergeren aan de tallooze vlekken, die de regeling van deze aangelegenheid vertoont en waarvan maar al te vaak de delinquenten de dupe worden. De schrijver van onze brochure brengt in een kort bestek de talrijke gebreken bij elkander en heeft aan het ontwikkelde Alkmaarsche publiek de primeur gegeven van zijne critiek op eene wet, die bijna haar eeuwfeest viert, en die, met alle erkenning en waardeering van het goede, dat zij mogelijk heeft tot stand gebracht, sedert lang dood en begraven had moeten zijn.

Doch al is het vonnis over de militaire rechtspleging in hare tegenwoordige gedaante door de samenleving, waarin zij werkt, reeds lang geveld, daarbuiten interesseert het vraagstuk betrekkelijk weinigen. Eene korte, zaakrijke samenvatting van hare regeling, zooals de schrijver ons die gegeven heeft, kan dus stellig van veel nut zijn. Zij zal ook in kringen, waar men niet dagelijks over militaire onderwerpen spreekt, de aandacht wekken voor dit allerge wichtigst probleem, wier oplossing, naar wij hopen, niet al te ver meer verwijderd zal zijn. Immers onze krijgsmacht alleen is niet in staat dat oogenblik te verhaasten; daartoe is in de hoogste mate noodig de medewerking van het

geheele volk, wiens overtuiging te dezen opzichte voor een goed deel nog onbekend is. Voor de groote massa zijn geleerde verhandelingen ter bereiking van dat doel niet het meest geschikte middel. Populaire betoogen vinden daar hun weg en kunnen, mits ze juist en goed geschreven zijn, uitnemende diensten in die richting bewijzen.

Mr. BOSMAN vangt zijne brochure aan met eenige algemeene opmerkingen over strafrecht en strafrechtspolitiek. Hij constateert, dat eene strafwetgeving de eigenschappen vertoont van alle andere codificatiën, zij constateert wat recht is op een gegeven tijdstip. Men mag haar dus vergelijken bij eene photographie, wier gelijkenis met het origineel na eenigen tijd vermindert, ja zelfs geheel ophouden kan. Men kan dit reeds waarnemen bij ons wetboek van materieel strafrecht; het geldt echter in nog sterkere mate voor het wetboek van strafvordering. Ons gewone strafproces is, bezien uit het oogpunt van den modernen criminalist, te zeer inquisitoriaal. Eene vergelijking met het Engelsche strafproces moet dit duidelijk doen uitkomen.¹⁾

Is de beklagde in ons gewone strafproces in de instructie rechteloos, schrijver noemt de positie van zijn lotgenoot voor den militairen strafrechter nog erger (pg. 9 en 10). Ter adstructie van die stelling gaat schrijver na, wat militair strafrecht is en welke zijne geschiedenis is geweest (pg. 10 tot 15). MR. BOSMAN gaat uit van de onderstelling, dat het militair strafrecht een standenrecht is, samengevat en beschreven in de zeven aan land- en zeemacht welbekende codificatiën, wier geschiedenis kortelijks wordt gereleveerd. Speciaal de rechtspleging voor de landmacht wordt nu aan schrijvers onderzoek en critiek onderworpen.

Vooraf wordt besproken het verschil tusschen disciplinaire en strafrechtelijke afdoening van gepleegde feiten en verdedigt de schrijver de stelling, dat in het positief geldend recht tuchtrecht en strafrecht gescheiden zijn. Het strijdt immers met eene goede rechtsorde, dat misdrijven disciplinair zouden kunnen worden gestraft. Ook kunnen disciplinaire en strafrechtelijke afdoening van eenzelfde handeling plaats vinden, zonder dat de regel „non bis in idem” geschonden wordt (pg. 16—18).

Daarna komt de schrijver tot het eigenlijk onderwerp en begint met te bespreken den werkkring van de twee colleges, waarvoor militairen der landmacht kunnen terechtstaan, het Hoog Militair Gerechtshof en

¹⁾ Het is ons niet duidelijk, welke invloed op de redeneering van den schrijver moet worden toegekend aan de opname van de mise en scène van eene Engelsche strafzitting (pg. 7 en 8). Is het Engelsche onderzoek in strafzaken onpartijdiger omdat er geen soldaten (sic) om den beklagde heen staan? Of wel omdat vóór den beklagde de sheriffs, ondersheriffs en alderman op een lange en harde (sic) bank zitten? Wellicht is de invloed van den grooten rechter, die op eene niet in het oog vallende plaats gezeten is, practisch niet gering te schatten. Het schijnt ons echter toe, dat de onpartijdigheid in de eerste plaats moet worden aangetoond uit de wijze, waarop het onderzoek bij de wet is geregeld.

den Krijgsraad. Vooreerst het Hoog Militair Gerechtshof, dat recht spreekt in eersten aanleg en in hooger beroep en bovendien de vonnissen van de Krijgsraden approbeert. De wijze van benoeming van de leden, alsmede die van den Advocaat-Fiscaal en den Griffier bij dat Hof draagt schrijvers goedkeuring niet weg. Eene benoeming van de militaire leden niet, van den Advocaat-Fiscaal en den Griffier wel voor het leven, is in de oogen van hen, die meer vertrouwd zijn met de gewone rechterlijke organisatie, op het minst genomen zonderling. Vervolgens veroordeelt schrijver ten sterkste de afwezigheid van het cassatie-proces voor de sententiën van dat Hof. Zijns inziens moest het Hoog Militair Gerechtshof niet anders zijn dan een hof van appèl (pg. 18—24).

Nog erger is de organisatie van de rechtspleging in eersten aanleg voor de Krijgsraden. Het zonden-register der veroordeelde wetgeving is in de oogen van moderne toeschouwers overvol. Vooreerst de positie van den Auditeur-Militair, die tegelijkertijd de functiën van Ambtenaar van het Openbaar Ministerie, Griffier en Verdediger heeft te vervullen, een „juridieke romanschrijver”, tevens adviseur van de militaire autoriteiten. Het is onbegrijpelijk, dat een dergelijke toestand van „barbaarsheid” bijna een eeuw heeft kunnen bestaan. In het militaire strafproces wordt geen stap gedaan zonder den auditeur-militair te raadplegen. Daarin ligt wantrouwen opgesloten in de deugdelijkheid van de rechtspraak van de Krijgsraden, die samengesteld zijn uit militairen, dat is uit leeken op juridisch terrein. Daarmede komt Mr. BOSMAN tot het tweede gebrek, dat der militaire justitie aankleeft. Militairen kunnen geen goede rechters zijn, dat is niet overeen te brengen met de militaire organisatie. Wil men niet zoover gaan, dan geve men aan de Krijgsraden rechtsgeleerde leiding (pag. 24—32).

Er is echter meer. De Krijgsraden bestaan niet permanent, doch hunne samenstelling wisselt voortdurend af. Bovendien *moeten* officieren-commissarissen, aan wie de instructie van de te behandelen zaken is opgedragen, zitting hebben in den raad, die het vonnis heeft te vellen (pag. 32—34).

In het algemeen biedt de procedure geen enkelen waarborg, dat goed recht gedaan wordt aan den delinquent. Doel is den beklagde tot bekentenis te brengen. Het geheele onderzoek is geheim en reeds daarom uit den booze, terwijl vonnis kan worden geveld als het ware zonder dat de Krijgsraad de stem van den beklagde heeft gehoord. Op de processtukken, beëdigde getuigenverklaringen uit de instructie en verhooren van den beklagde, wordt door den Krijgsraad recht gedaan (pag. 34—39).

Op het al dan niet afleggen van eene bekentenis berust de appella-biliteit van de zaak voor den veroordeelde. Is er bekentenis, dan is er

¹⁾ Het schijnt aan den schrijver te zijn ontgaan, dat het H. M. G. sedert het jaar 1858 niet meer 9 doch slechts 7 leden telt, waarvan 3 juristen. Dit moet ook bij het overige gedeelte van het betoog in het oog worden gehouden.

geen appel. De stukken gaan ter approbatie naar het Hoog Militair Gerechtshof — alweer dat wantrouwen van den wetgever ten aanzien van de rechtspraak in eersten aanleg — welk college het werk van den Krijgsraad naziet en zoo noodig corrigeert. Is er geen bekentenis afgelegd, dan is voor den veroordeelde hooger beroep mogelijk (pg. 39—44).

De procedure voor het Hoog Militair Gerechtshof is iets beter. Verdediging is toegelaten, terwijl de taak van het Openbaar Ministerie door den Advocaat-Fiscaal uitsluitend wordt vervuld. Afzonderlijk is een Griffier aan het college toegevoegd. Het onderzoek berust in den regel op de papieren van het krijgsraadproces (pg. 44—46).

Doch ook al wordt de procedure zoo goed mogelijk geregeld, de fout schuilt dieper. Militairen kunnen, volgens schrijver, geen goede rechters zijn. Daarom, weg met de militair-rechterlijke colleges (pg. 46—55).

Na dit overzicht van den inhoud der brochure moge ons oordeel in beknopten vorm hier volgen. Wij loven het, dat ook deze schrijver zich weder tot taak heeft gesteld, de gebreken en leemten in het militaire strafproces in een helder daglicht te plaatsen. Die gebreken zijn zoovele en van zoo groot belang, dat er niet genoeg de aandacht op kan worden gevestigd. Toch moeten wij de lezers waarschuwen, dat althans in één opzicht overdrijving valt te constateeren, nl. voor wat betreft de voorstelling van de positie van den Auditeur-Militair, speciaal voor zooveel wordt beweerd, dat deze functionaris zou zijn een ambtenaar van het Openbaar Ministerie. Wijlen Prof. POLS heeft daartegen reeds volkomen terecht gewaarschuwd en onzes inziens overtuigend en afdoende aangetoond, dat die opvatting met de bepalingen van de wet in strijd is ¹⁾. Ook de geschiedenis van het militaire strafproces schijnt dergelijke meening niet te rechtvaardigen. Wij hebben, evenmin als Mr. BOSMAN, vrede met de tegenwoordige positie van den Auditeur-Militair in ons militaire strafproces, doch meenen, dat die positie niet zoo „barbaarsch” is als Mr. BOSMAN het wel heeft willen doen voorkomen.

Ten slotte de cardinale quaestie. Ten aanzien van schrijvers conclusie staan wij lijnrecht tegenover zijne opvatting. Het militair recht is geen standenrecht, het militaire strafproces moet afzonderlijk blijven geregeld en de uitoefening der strafrechtspraak over militairen aan hunne superieuren blijven opgedragen. De argumenten vóór en tegen dit standpunt zijn te onzent herhaaldelijk en zeer uitvoerig uiteengezet, zoodat ik meen daarop niet nader te moeten ingaan. Daardoor zou ook niets worden toe- of afgedaan aan de waarde van het betoog van Mr. BOSMAN, bezien uit het oogpunt zijner medestanders. Hoewel geen nieuwe gezichtspunten worden geopend, is dat betoog duidelijk en vrij van geleerdheid, die in eene populaire verhandeling als deze misplaatst zou zijn.

Ik wensch slechts van deze gelegenheid gebruik te maken, om aan hen, die met mij ten deze van meening verschillen, voor te houden,

¹⁾ Handelingen der Ned. Jur. Vereeniging 1881, I, pag. 254 v.

dat het niet louter toeval is, dat de opkomst en herleving van de afzonderlijke militaire rechtspleging in onze geschiedenis samenvalt met de perioden, waarin van ons leger onder leiding van populaire aanvoorders, in het genot van het volle vertrouwen, zoowel van hunne ondergeschikten als van de regeering, groote krachtsinspanning werd gevorderd en dat leger, mede tengevolge van den zooveel hooger grad van discipline zijne tegenstanders vaak met aan het wonderbaarlijk grenzend succes bestreed. Elke krijgsgeschiedenis leert ons, dat de uitoefening van de jurisdictie in vollen omvang door de militaire superieuren noodzakelijk is, om de „Leistungsfähigkeit” van een leger tot het hoogste punt op te voeren. Dat die toestand niet alleen in oorlogstijd doch evengoed in tijd van vrede moet bestaan, leert ons voor de zooveelste maal de Zuid-Afrikaansche oorlog. Tot hunne schade, doch, dank zij het wanbeleid der Engelsche aanvoorders, gelukkig nog niet te laat, ondervonden de beide republieken, hoe weinig was aan te vangen met de niet militairement opgevoede strijders en hoe eerst na geruimen tijd een ijzeren hand als die van Generaal DE WET die strijders op eigen avontuur tot een leger kon vervormen en hen dientengevolge eerst toen met succes het hoofd kon doen bieden aan de groote overmacht van Engelsche huurlingen. Ook hier geldt: *si vis pacem para bellum*, en de wetgever, die in de toekomst te dezen aanzien zal hebben te beslissen, moge indachtig zijn aan de op militair-juridisch terrein bekende „alte Geschichte”, die „immer neu” blijft. Het vertrouwen in eene toekomst, zooals de voorstanders van het behoud eener rechtspraak door militairen over hunne ondergeschikten zich die voorstellen, is juist gelegen in de stem der ervaring, die anderen en ook hen wijs gemaakt heeft. De uitlatingen van tegenstanders dier jurisdictie zijn echter, naar het schijnt, in den laatsten tijd in de meerderheid en, als er aan het vraagstuk de aandacht wordt gewijd, is afschaffing van de militaire rechtspraak de grondtoon. Moge echter voor ons *mutatis mutandis* toepasselijk blijken een gezegde van wijlen Prof. VISSERING in 1863 ten aanzien van de leer van den vrijhandel tegenover die van het protectionisme geuit: „Wenn wir die niederländische Broschürenliteratur aus den letzten Jahren über die Frage vom Freihandel und Protectionismus betrachten, dann wird es uns auffallen, dass die Zahl der protectionistischen Schriften die der freihändlerischen weit übertrifft. Sollten wir daraus den Beweis entlehnen, dass das jetzige Niederland protectionistisch gesinnt ist? Keinesweges . . . Nur diesen Schluss werden wir aus der angeführten Thatsache ziehen können, dass die Freihandelstheorie bei uns so sehr zur allgemeinen Ueberzeugung geworden ist, dass sie keiner speciellen Vertheidigung mehr bedarf, dass dagegen die Protectionisten die letzten Kräfte anstrengen um noch ihre sinkende Fahne emporzuhalten”. Laten wij *ons* vaandel hoog houden. Laten wij ons wachten voor verblinding door schoonschijnende argumenten van hen, die vaak de practijk der legeraanvoering zelfs niet van hooren zeggen kennen.

Nederlandsche Vredesbond, Jaarboek 1901, 's-Gravenhage, F. J. BELINFANTE.

Uit het in dit Jaarboek opgenomen Verslag der 17de algemeene vergadering van den Algemeenen Nederlandschen Vredesbond blijkt ons, dat daarin o. a. behandeld is de vraag, of de Bond mede erkent de door den Heer TREUB in het „Sociaal Weekblad” van Maart 1899 betoogde noodzakelijkheid: dat de Nederlandsche vredesbeweging, naast eene beweging voor internationale arbitrage, worde eene beweging voor beperking van nationale oorlogsuitgaven (zie hieromtrent o. a. „Mil. Spect.” April 1899), en op dien grond eene reorganisatie van dien Bond in overweging behoort genomen te worden.

In overeenstemming met een deswegen door het Hoofdbestuur, bijgestaan door den Luitenant-Kolonel bij den Generalen Staf G. J. W. KOOLEMANS BELJEN en den Heer Mr. M. DE PINTO, uitgebracht verslag is deze vraag door de vergadering ontkennend beantwoord en blijft de Bond zijn o.i. volkomen correct standpunt handhaven, dat hoezeer ook met alle krachten gestreefd moet worden naar vermindering van de kansen op oorlog, door het in het leven roepen van eene betere regeling van de rechtsverhouding tusschen de Staten — met name door meer algemeene toepassing van het beginsel van internationale arbitrage — de strijd ter zelfverdediging ten volle gerechtvaardigd blijft en het aan het krijgsbestuur, onder contrôle van de volksvertegenwoordiging moet worden overgelaten, te bepalen welke krachten daartoe moeten worden beschikbaar gesteld.

Met dit besluit wenschen wij den Vredesbond van harte geluk.

***

Beknopte Handleiding ten dienste van de Bereden-Officieren der Onbereden Wapens.

Onder bovenstaanden titel heeft Luitenant ORTT, Leeraar a/d K. M. A., bij DE ERVEN LOOSJES een boekje het licht doen zien, dat voor menig een een welkome vraagbaak zal zijn en dat wij daarom in veler handen wenschen.

Uit de ruime stof, die de schrijver zich tot taak stelde te behandelen, heeft hij eene oordeelkundige keuze gedaan, en heeft hij getracht aan beknoptheid, volledigheid te paren.

In aanmerking nemende, dat niet slechts over hetgeen hier hoofdstuksgewijze wordt behandeld, maar zelfs over onderdeelen daarvan, boekdeelen zijn geschreven, dan is het duidelijk, dat slechts het voorname kon worden aangestipt, — maar op de meeste vragen, waarvoor de niet deskundige paardenbezitter of ruiter in het dagelijksch leven zoo dikwijls wordt gesteld, geeft het boekje een kort, duidelijk en meestal voldoende antwoord.

Het is overbekend, dat dáár waar het de beoordeeling van paarden betreft, hun gebruik of hunne behandeling, slechts weinigen geheel „ééns van zin” zijn. Verschil van meening zal in deze steeds bestaan, zoodat wij het niet noodig achten enkele meeningsverschillen te releveeren, maar wij kunnen niet nalaten te vermelden, dat het ons verwonderd heeft, in een boekje, overigens zóó net van vorm en uitvoering, zulke primitieve teekeningen aan te treffen.

Reeds bij eene oppervlakkige beschouwing b. v. van de figuren 3, 4 en 5 valt dit in het oog, maar: wat den militair in fig. 7 — die ons blijkens het onderschrift „Het longeeren” moet veraanschouwelijken, — mag bewogen hebben zijn overjas aan te doen, en ons den rug toe te keeren, zoodat wij van het longeeren niets kunnen zien, terwijl zijn paard van bedenkelijk geringe afmetingen wordt . . . . .?

Laten wij hopen dat bij een tweeden druk, dien wij het boekje om zijn inhoud gaarne toewenschen, eene algeheele herziening der illustraties zal plaats vinden, waarbij de bestaande en algemeen verspreide literatuur voldoende gelegenheid biedt, om bij gebrek aan eigen vindingrijkheid, iets te leveren wat in elk opzicht bevredigend is.

Alsdan ware wellicht ook het volgende ter harte te nemen:

1°. Bovenaan op blz. 1 wordt gesproken van: „den schedel waaraan de maantop”. Is hier het onderscheid tusschen interieur en exterieur niet uit het oog verloren? De maantop zit aan de kruin; de schedel is het beenige karkas onder de huid en behoort tot het skelet.

2°. Het is niet zoo onjuist te beweren: „een paard gaat zooals het staat”, als schrijver het wil doen voorkomen (blz. 21). De aan dit gezegde te hechten beteekenis geeft hij *juist* weer in den laatsten regel, nl. bij de beoordeeling: „pas op voor een paard met gebrekkigen stand”; stilstaande kun je dat gemakkelijker beoordeelen.

3°. Dat tot „beoefenen” van een kunst (blz. 50) aanleg, toewijding en buitengewoné opleiding vereischt worden, is natuurlijk niet juist.

4°. De schrijver wil, dat men bij het steigeren van zijn paard *flink* het bovenlijf *voorover* buigt (blz. 86) . . . . . *ik niet en ik heb het ook nooit gedaan*. Ik heb altijd sterk doorgezeten, schouders heelemaal terug —, mij desnoods vasthoudende aan den knop van den zadel om er niet af te glijden; teugels natuurlijk los.

5°. Dat een paard *met oordeel* gelongeerd geen schade lijdt is duidelijk (blz. 112); naar mijne meening zijn er echter maar weinig zaken zóó moeilijk als juist het longeeren. Ik zou er dan ook de grootste voorzichtigheid bij aanbevelen. In elk geval verdient vermelding, dat bij het longeeren *rechts* de longe in de *rechterhand* wordt gehouden en bij het longeeren *links* in de *linkerhand*.

Het boekje is evenwel een goede gids, welke wij gerust aan onze kameraden der niet bereden wapens en diensten durven aanbevelen.

Allgemeine Kartenkunde. Ein Abriss ihrer Geschichte und ihrer Methoden von HENRI ZONDERVAN. Leipzig, 1901. B. G. TEUBNER.

In 1898 verscheen van de hand van bovengenoemden schrijver eene „Proeve eener algemeene Kartografie”, terecht zeer gunstig beoordeeld o.a. in No. 12, jaargang 1898 van dit Tijdschrift.

De beteekenis van dien degelijken arbeid werd niet alleen hier te lande, maar ook door onze oostelijke naburen begrepen.

Aan het verzoek, zijn werk ook in de Deutsche taal te doen verschijnen, heeft de Heer ZONDERVAN voldaan; geen eenvoudige vertaling, maar, waar noodig, eene grondige omwerking met uitbreiding van de volkomen beheerschte rijke stof, was hiervan het gevolg.

Werd in de „Proeve” in de daarop betrekking hebbende hoofdstukken voornamelijk de Nederlandsche Kartografie behandeld, in de nieuwe bewerking, wordt natuurlijk de Deutsche tot onderwerp genomen.

Niet alleen om die reden, maar ook wegens de reeds vermelde rationeele uitbreiding, welke verschillende hoofdstukken — als gevolg van bronnenstudie van meer recenten datum of van werkelijk gevoelde behoefte — mochten ondergaan, meenen wij kennisneming van den degelijken arbeid in den nieuwen vorm ten zeerste te mogen aanbevelen.

Was de Schr. bij de Nederlandsche uitgave, uit vrees de belangstelling af te schrikken of het debiet in gevaar te brengen, genoodzaakt den meest compacten vorm te kiezen en het illustreeren tot het hoogst noodig te beperken, bij de nieuwe bewerking heeft hij den tekst de gewenschte uitbreiding kunnen geven en het middel der aanschouwing en vergelijking meer volkomen kunnen toepassen.

Onderwerpen als de „Topographie” en de „Kartenprojektionslehre” konden meer ingaand behandeld worden; in plaats van 17 figuren, vormen 32 figuren en 5 platen een meer-passend kleed voor den waardevollen inhoud.

Voorstellingen als op „Tafel 4” — het overbrengen op eene kleinere schaal — en op Tafel 5 — de verschillende methoden om den verticalen vorm van het terrein weer te geven — spreken duidelijker dan een uitleg van eenige bladzijden druks.

Ook wat den vorm betreft is de Deutsche uitgave eene verbetering.

De aantekeningen toch, die in de „Proeve” aan het eind der hoofdstukken vereenigd voorkomen, waardoor een voortdurend en lastig naslaan noodig is, zijn nu als noten aan den voet der bladzijden geplaatst, terwijl een „Register”, aan het eind van het boek, het opzoeken van een bepaald onderwerp zeer vergemakkelijkt.

W.

Ter aankondiging ontvangen:

De Tuberculose als Volksziekte en hoe zij kan worden bestreden, door Dr. S. A. KNOPF, te New-York. Populaire brochure, bekroond met den prijs, die door het Congres ter bestrijding der Tuberculose als Volksziekte, van 24—27 Mei 1899 te Berlijn gehouden, is uitgelooft. Vertaald en voor Nederland bewerkt, door J. W. F. DONATH, Arts. Geneesheer-Directeur van het Sanatorium voor Longlijders „*Oranje-Nassau's Oord*”. Amsterdam, 1901, F. VAN ROSSEN. Prijs f 0.30.

De Troepenmacht in Suriname, met platen en teekeningen, door F. G. J. BOSSCHART, Kapitein 6de Regiment-Infanterie, Breda, 1900, Firma P. C. G. PEERBOOM.
